

Nisäkkäät

Harmaahylje

Halichoerus grypus

Teksti ja aineistonkeruu: Noora Kallioniemi

Lajista käytettyjä nimityksiä

harmaahylje, halli, kraaseli, gräsäl

Aukusti Juhana Melan *Suomen luurankoiset* -teoksessa (1882) ”harmaata hyljettä” tavattiin Suomen merialueilla Itämeressä, Pohjanlahdessa ja Suomenlahdessa. Talvisin halli oleskeli Melan mukaan meren pohjoisosissa ja muutti kevään tultua taas etelämpään.

1900-luvun alussa harmaahylje nähtiin uhkaksi lohenkalastukselle. Kemiläiset kalastajat harmistuivat, kun Kemin Kruununkalastus-arentiyhtiö aikoi lopettaa maksamansa 10 markan tapporahan, jota oli maksettu vuodesta 1898. Kalastajat perustelivat tapporahaa sillä, että ”kraaseli on pahin vihollinen lohika-

lastukselle, se kun ei ainoastaan syö lohia verkoista merellä, vaan myöskin repii pilalle niistä lohia ja muuten niitä tappaa”. Tämä aiheutti kalastajille luonnollisesti moninkertaiset vahingot, kun he menettivät saaliin lisäksi myös kalastusvälineet. (*Perä-Pohjalainen* 27.4.1905) Vuonna 1911 Simon lohiyhtiö lupasi jo 25 markan tapporahaa kraaselistä, mutta pyytäjiä ei saatu tarpeeksi. Tapporaha oli ilmeisesti liian pieni, sillä harmaahylkeen pyynti oli vaikeaa ja sitoi neljä miestä ja kaksi venettä. (*Liitto* 13.7.1907) Resurssit kannatti siis käyttää muuhun.

1800- ja 1900-lukujen taitteessa keskustelu tapporahasta ja hyljevahingoista oli vilkasta. Nimimerkki Kalastaja kirjoitti mielipidekirjoituksen, jossa hän vaati tapporahaa harmaahylkeille. Kalastajien tulot olivat vähentyneet kalan hinnan laskun ja harmaahyljekantojen kasvun vuoksi. Hylkeet söivät kalaa ja rikkoiivat verkkoja, joten Kalastaja ehdotti, että valtio tukisi kalastusta samalla tavalla kuin maanviljelystä. Hän toivoi, että hallitus määräisi tapporahaksi 25 markkaa harmaahylkeestä ja 10 markkaa mustahylkeestä. (*Haminan Sanomat* 17.10.1899)

Kalastajat ihmettelivät, miksi saukosta, kalalokista ja merilokista maksettiin tapporahaa, mutta ei hylkeestä, vaikka hylkeet aiheuttivat paljon suurempia vahinkoja. He vertasivat hylkeitä susiin ja karhuihin, joista myös maksettiin tapporahaa, ja vaativat samanlaista kohtelua hylkeille. Suursaarella hylkeensaalis oli ollut poikkeuksellisen hyvä, ja Vehkalahden kyläkunta aikoi anoa valtiolta jäänsärkijäläivää, jotta harmaahylkeiden pesiin päästäisiin käsiksi talvella. Tämä oli välttämätöntä, jotta kalastaminen olisi mahdollista, sillä harmaahylkeitä ei muuten saatu hävitettyä. (*Wiipurin Sanomat* 21.8.1900; *Kotkan Uutiset* 9.4.1903; *Koitar* 31.12.1903) Harmaahylje synnyttää helmi-maaliskuussa yhden poikasen jälle, joten sen saalistaminen tässä vaiheessa oli kalastajien kannalta edullisinta.

Vuoden 1911 *Laatokassa* kuvailtiin harmaahylkeiden tekemiä tuhoja verkoille: ”Jos hylkeitä liikkuu verkkojen seuduilla, niin voi kalastaja olla aivan varma tuulisen yön jälkeen, että aamulla saapi norppaa tervehtiä takaräpilästä”. (*Laatokka* 10.1.1911) Teemaa jatkoi *Kalevan* juttu vuodelta 1916:

Kukapa ei, höyryaluksella tai muulla kulkuneuvolla kulkiessaan merellä, olisi sattunut näkemään vedestä nousevaksi mustaa, pyöreätä palloa ja vielä nähnyt, jos pallo lähellä sattuu nousemaan, siinä

kaksi suurta ihmettelevää silmää. ’Hylje se vaan kurkistaa’, — sanotaan tavallisesti; moni sanoo sen myös rauhallisesti, mutta pyyntimiehen sisu kuohahtaa ja uhkaus äkäisenä esiin pyrkii: Ollapa pyssyni niin pääsi heti särkein, senkin vintiö. (*Kaleva* 8.6.1916)

Kirjoittajan mukaan kalastajat suhtautuivat hylkeisiin vihamielisesti, koska ne aiheuttivat suurta vahinkoa. Hylkeet kilpailivat kalastajien kanssa samoista kalasaaliista, repivät verkkoja ja rysiä, sekä söivät suuria määriä kalaa, mikä pienensi saaliita merkittävästi. Tämä johti kalastajille taloudellisiin menetyksiin ja teki kalastuksesta vaikeampaa ja vähemmän tuottoisaa. Näiden syiden vuoksi hylkeet nähtiin haitallisina ja ei-toivottuina eläiminä. (*Kaleva* 8.6.1916)

Kuvailipa kirjailija Larin-Kyösti harmaahyljettä jopa ”meren pahaksi pelsepuupiksi”. (*Maailma* 1.10.1925) Huhtikuun 1926 kuvauksessa hylkeenpyyntimatkasta kerrotaan harmaahylkeiden päästävän ”valtavia, sydämeenikäyviä mananääniään”. (*Uusi Suomi* 7.3.1926) Eläin yhdistettiin aikalaiskuvauksissa paholaiseen ja sen pyytäminen nähtiin jopa oikeudenmukaisena rangaistuksena pedolle. Esiteltiinpä lehdistössä 1930-luvulla myös teoriaa, että Loch Nessin hirviö olisikin itseasiassa harmaahylje (*Tammerfors Aftonblad* 8.10.1934, *Nyland* 9.10.1934).

Harmaahylkeestä alettiin maksaa tapporahaa senaatin päätöksellä vuoden 1909 alusta. Vuosina 1909–1918 valtio tuki hylkeenpyyntiä maksamalla nimismiesten kautta viiden markan tapporahan jokaisesta pyydetystä hylkeestä. Tänä aikana vuotuinen hyljesaalis oli keskimäärin 12 616 yksilöä. Vuonna 1924, viiden vuoden tauon jälkeen, tämä palkitsemisjärjestelmä otettiin uudelleen käyttöön eduskunnan päätöksellä, jolloin tapporaha nostettiin 30 markkaan per hylje. Tapporahan saamiseksi pyytäjän tuli toimittaa nimismiehelle tai

Kuva 2. Palomestari Risto Niemisen ampuma 120 kilon painoinen halli Karihaaran paloaseman pihalla. Nieminen ampui hallin Kemin edustalla olevan Sarven läheisyydessä sijaitsevalta karilta 11.8.1961.

maistraatille ammutun hylkeen kuononahka sekä tiedot hyljelajista, iästä, pyyntipaikasta ja -tavasta, jotka viranomaiset välittivät maataloushallituksen kalatalousosastolle. Vuonna 1925 laki muuttui siten, että todisteeksi tuli lähettää nahkan sijaan hallin leukaluu. (*Helsingin Sanomat* 4.3.1925)

Kymin alueen kalastajat pyrkivät käyttämään kaikkia keinoja suojellakseen elinkeinään, sillä vuoden 1911 lopussa Vehkalahden Kuorsalon kalastusseura sai kuvernööriltä luvan käyttää myös ketunmyrkkyä hylkeiden pyytämiseen. (*Karjala* 4.11.1910) Hallintovalta kuuli kalastajien huolet myös muuten, sillä se myönsi jäänsärkijän kalastajien käyttöön. Jäänmurtaja Tarmo Haapasaarelta lähtikin harmaahylkeen pyyntiin kevättalvella 1910 mukanaan 35 hylkeenpyytäjää muun muassa Suursaarelta, Tytärsaarelta, Tammiosta ja Kaunissaarelta. Saaliina he saivat 101 hyljettä, vaikkakaan ei ole ihan varmaa, olivatko nämä kaikki harmaahylkeitä. (*Suomen kalastuslehti* 1.12.1909; *Etelä-Suomi* 22.3.1910; *Suomalainen Kansa* 24.3.1910) Koko vuonna Suomessa tapettiin 19 000 harmaahyljettä. (*Kaleva* 8.6.1916)

Ensimmäinen maailmansota muutti hylkeenpyyntikäytäntöjä, sillä pyynnit katkesivat sodan ajaksi ja samalla katkesi opettamisen perinne. Kevättalvella 1926 Kymin alueen kalastajat elvyttivät perinnettä. Nyt pyssypyynnissä, keväisessä hylkeenammunnassa, ulkosaarelaiset eivät enää käyttäneet apunaan koiraa vaan kiikaria ja pitkää suksen tapaista välinettä, johon oli asetettu tuki ammutta varten. Pyytäjät ryömivät valkeisiin pukuihin pukeutuneina ampumamatkan päähän keväisessä auringossa lekottelevista hylkeistä. Valitettavasti tullialus Aura pelästytti hylkeet monien kilometrien alueelta juuri, kun iltapäiväpyynti oli alkamassa. Ensimmäinen päivä päättyi tuloksettomana Somerin majakan kapteenin vierasvaraiseen kotiin ja ”emännän suloiseen saunaan”. Pääsiäisen hylkeenpyynti alkoi lupaavasti, kun pyytäjät löysivät koskemattomia jäälauttoja ja näkivät useita hylkeitä. Kuitenkin ensimmäinen yritys epäonnistui, kun hylkeet pakenivat ennen ampumista. Myöhemmin yksi pyytäjä onnistui ampumaan suuren hylkeen, ja toinen sai saaliiksi hylkeenpoikasen. Päivän aikana nähtiin monia hylkeitä, mutta useimmat pakenivat tai ammutut eläimet eivät kuolleet heti. Lopulta saaliiksi saatiin muutamia yksilöitä, mutta pyynti oli haastavaa ja vaati paljon vaivannäköä. (*Uusi Suomi* 7.3.1926)

Vuonna 1927 hylkeenpyyntitilastoissa Pohjanlahti ja erityisesti Merenkurkku todettiin parhaaksi hylkeenpyyntialueeksi Suomes-

sa. Harmaahylje, jonka mieluisimmat elinpaikat ovat uloimmilla merijään reunuksilla, esiintyy runsaimpina myös samoilta, keskisen Pohjanlahden osilta, saadussa saaliissa; varsinkin hallin poikasten määrä täältä oli huomattava. (*Suomen kalastuslehti* 1.10.1928)

Harmaahylkeet olivat osa myös eläintarhojen eläimistöä 1930-luvulla. Kesällä 1931 Korkeasaaren eläintarhasta karkasi kaksi harmaahyljettä, jotka seikkailivat Helsingissä. Puolenpäivän aikaan huomattiin, että hyljeaitaus oli tyhjä, ja hylkeet olivat päässeet karuun. Todennäköisesti aitaus oli ruostunut rikki tai irtautunut pohjasta. Hylkeiden nähtiin uivan Palosaarta kohti ja edelleen Kruunuvuoren selälle. Eläintarhan henkilökunta lähti etsimään niitä, mutta hylkeitä ei enää löydetty. Lehdet seurasivat hylkeiden karkumatkaa päivittäin elo–syyskuussa. Hylkeet näyttäytyivät välillä kallioilla paistattelemassa päivää ja toisinaan uiskentelivat satamassa veneiden ja laivojen liepeillä. Eläintarhan intendentti, tri V. Korvenkontio, arveli, että hylkeet palaisivat nälän ja ikävän ajamina, mutta toiveet eivät toteutuneet. Lopulta toinen hylkeistä ammuttiin Porkkalassa, ja se osoittautui Ilo-nimiseksi karkulaiseksi. Tapaus herätti huomiota, koska hylkeet liikkuivat kaupungissa, mikä oli poikkeuksellista ja kiinnitti monen ihmisen huomion. Toista hylkeistä ei koskaan löydetty. (*Ajan Sana* 11.8.1931; *Suomenmaa* 22.8.1931; *Helsingin Sanomat* 23.8.1931 ja 31.5.1964)

1930-luvun mittaan keskusteltiin jo hyljekantojen pienenemisestä. Vuonna 1937 kirjoitettiin, että harmaahylje oli kadonnut miltei tyystin Suomenlahdelta (*Karjala* 26.1.1937) ja seuraavana vuonna sitä saalistettiin aiempaa pohjoisemmassa, Merenkurkun pohjoispuolella (*Vaasa* 25.3.1938). Kannat kuitenkin säilyivät, ja esimerkiksi 1944 keväällä ammuttiin 700 harmaahyljettä Ruotsin rannikolla (*Ilkka* 7.4.1944). Kannan pieneminen kuitenkin huomioitiin lehdistössä, kun uutisoitiin, että huono verkkotilanne on

suuresti vaikeuttanut kalastusta eikä kaikkia pyyntejä ole saatu suoritettua. (*Pohjois-Pohja* 6.7.1944) *Pohjolan Sanomissa* kirjoitettiin muutama vuosi myöhemmin, vuonna 1948, että Perämerellä ei enää tavattu kraaselia, harmaahyljettä, joka ”on monisatakiloinen peto ja oli parikymmentä vuotta sitten suorastaan kalastajien maanvaivana” (*Pohjolan Sanomat* 12.5.1948). Ja totta tosiaan, edellisen vuoden kalastustiedoissa harmaahylkeiden määrä oli 350 (*Ilkka* 26.10.1948), siis puolet vuoden 1944 lukemista.

Kielenkäyttö muuttui 1950-luvulle tultaessa, kuten *Uusi Suomi* kirjoitti lokakuussa 1949: ”Ei puhuta enää kiehkuraishylkeestä ja harmaahylkeestä, vaan sanotaan yksinkertaisesti norppa ja halli” (*Uusi Suomi* 23.10.1949). Uusi vuosikymmen merkitsi harmaahylkeelle myös muunlaisia muutoksia, sillä kannat harvenivat entisestään ja esimerkiksi vuoden 1954 *Karjalaisessa* sitä kuvailtiin jo harvinaisuudeksi. (*Karjalainen* 3.12.1954) Uutiskynnyksen ylittivät 1950-luvulla pääasiassa jättimäiset, kolmesataakiloiset eläinyksilöt (*Etelä-Suomi* 6.5.1952) tai eläinten juuttuminen lohisiimaan tai verkkoihin (*Helsingin Sanomat* 4.2.1958 ja 30.4.1958). Vasta 1960-luvulla havahduttiin siihen, että harmaahylje oli todellakin vähenemässä. Vuonna 1963 keskusteltiin eläinten merkitsemisestä (*Helsingin Sanomat* 17.5.1963) ja mahdollisesta rauhoittamisesta (*Helsingin Sanomat* 20.2.1963).

Vuonna 1969 ahvenanmaalaiset kalastusyhdistykset ehdottivat harmaahylkeen taporahan korottamista kahdestakymmenestä markasta neljäänkymmeneen. Maatalousministeriö ei kuitenkaan pitänyt korottamista aiheellisena, koska harmaahylje oli jatkuvasti vähenemässä keskisellä Itämerellä. Ruotsalaiset, tanskalaiset, saksalaiset ja puolalaiset kalastajat olivat ilmaisseet huolensa vähenemisestä ja ehdottaneet kansainvälisiä suojelutoimenpiteitä harmaahylkeen suojelemiseksi. Kiintojäillä oleilevaa norppaa oli edelleen

runsaasti kaikilla merialueillamme, ja sen tapporaha pysyi 40 markassa. Harmaahylje oli erityisesti ajojäistä riippuvainen, ja sen väheneminen oli jatkunut tasaisesti edellisvuosina myös Suomen rannikoilla, vaikkakin vähäisemmässä määrin kuin etelämpänä. Valtion riistantutkimuslaitoksen mukaan tapporahan korottaminen olisi voinut johtaa harmaahyljeiden katoamiseen. (*Maaseudun Tulevaisuus* 20.2.1969)

Lähellä käytiinkin, sillä hylkeen kannat romahtivat pyynnistä maksettujen tapporahojen ja ympäristömyrkkyjen vaikutuksesta vain muutama tuhat yksilöön. Suomessa kanta luokiteltiin silmälläpidettäväksi vuonna 2000 ja vuonna 2010 elinvoimaiseksi. Nykyisin laji on Itämerellä elinvoimainen, ja sen kannan arvioidaan olevan noin 26 000 yksilöä.

Hakusanat

Harmaahyljettä käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisillä nimityksillä *harmaahylje* ja *kraaseli* sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *gråsä*. Karaaseli (Gråskäl) on myös saari Oulussa, ja tulokset koskivat pääosin sitä. Hakusana ”halli” rajattiin haun ulkopuolelle, sillä oli mahdotonta rajata aineistoa siten, että osumat olivat koskeneet eläintä erilaisten hallien sijaan.

Kirjallisuus

Hyvärinen, E., A. Juslén, E. Kemppainen, A. Uddström ja U. Liukko. (toim.). *Suomen lajien uhanalaisuus. Punainen kirja 2019*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, 2019.

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurankoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurankois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

Rassi, P., E. Hyvärinen, A. Juslén ja I. Mannerkoski (toim.). *Suomen lajien uhanalaisuus. Punainen kirja 2010*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, 2010.

Kuvalähteet

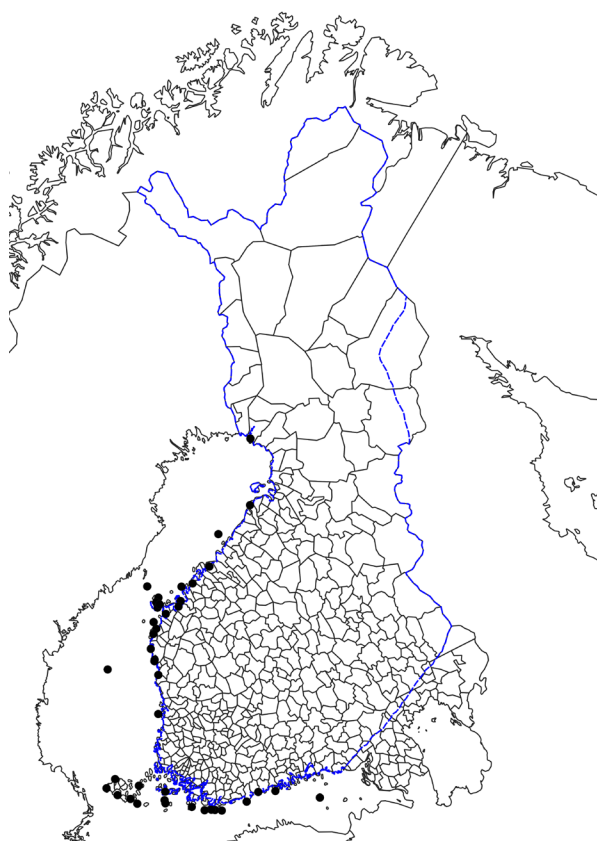
Kuva 1: Lucc77. Two seals in the water, 2019. CC BY-SA 4.0.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Two_seals_in_the_water.jpg

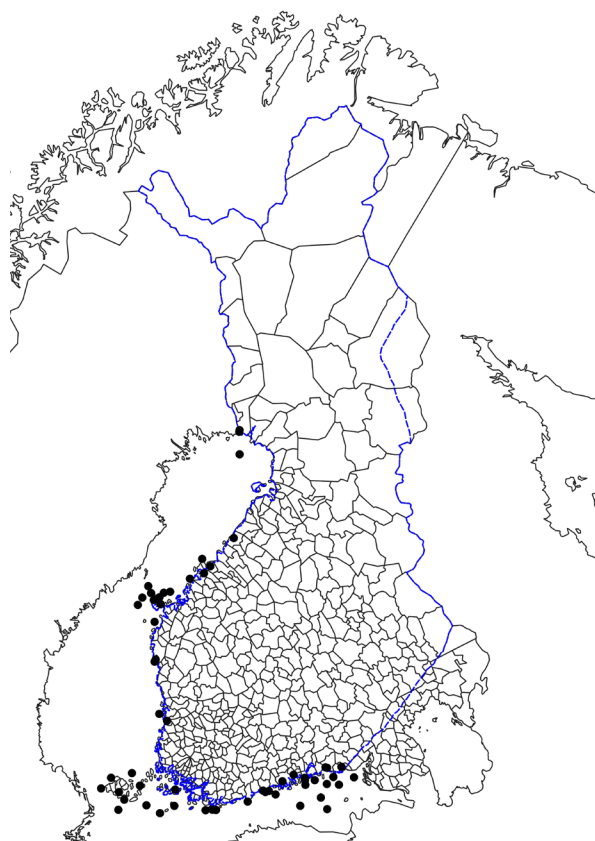
Kuva 2: Ammuttu halli eli harmaahylje. Julkaistu: *Kaleva* 13.8.1961. Museovirasto, JOKA Journalistinen kuva-arkisto. Kaleva. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/museovirasto.D7986C3B639FE8D42A73F9896C6E2082?sid=4968552736>

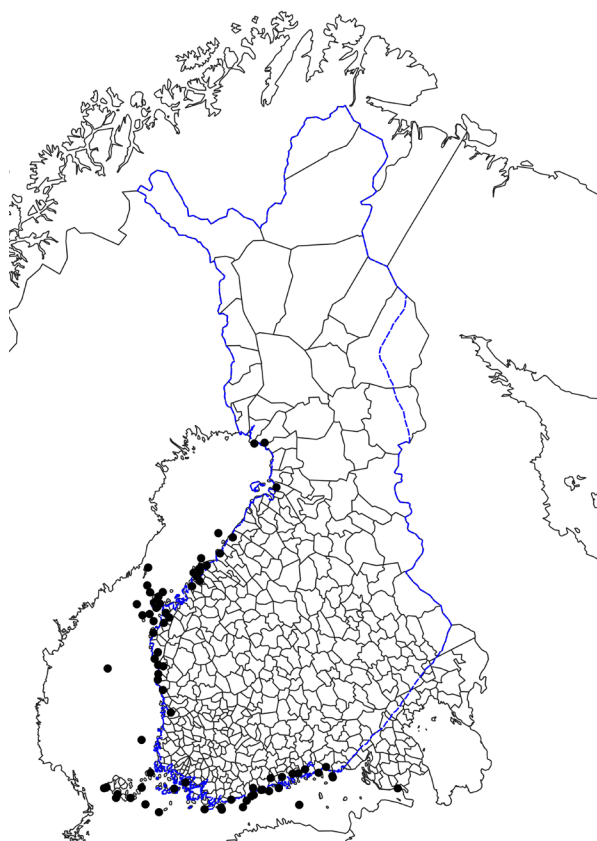
**Harmaahyljehavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa
1800–1969.**

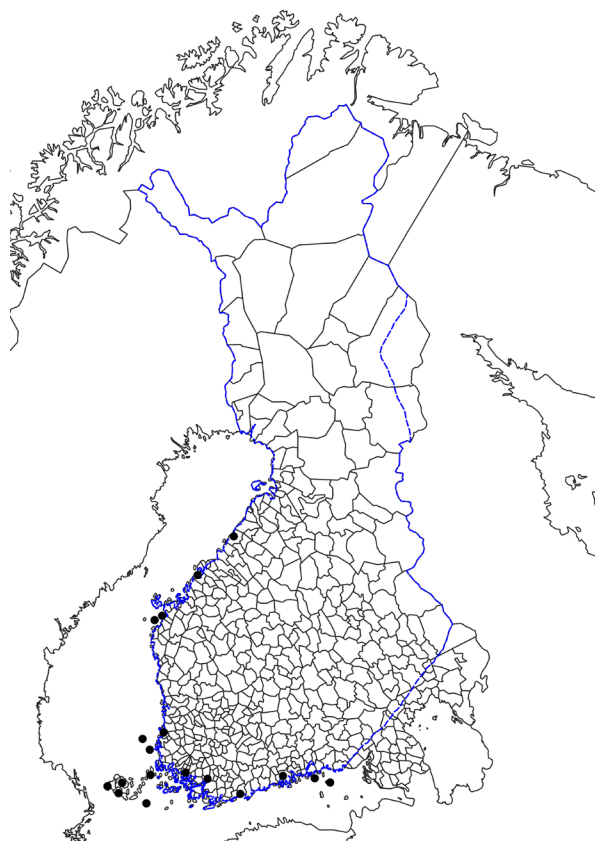
1874–1899

1900–1916

1920–1949

1950–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hirvi

Alces alces

*Teksti ja aineistonkeruu:
Otto Latva ja Heli Rantala*

Lajista käytettyjä nimityksiä
hirvi, älg

Hirvi on monien kauris- ja peuralajien lailla hirvieläin. Se on hirvieläimistä suurikokoisin ja myös Suomen alueella elävistä eläimistä suurin. Nykyisen Suomen alueella on elänyt hirviä jo esihistoriallisella ajalla. Tästä todistavat muun muassa kalliomaalauksiin ikuisitetut hirvifiguurit sekä hirvenluusta valmistetut esinelöydöt. Kirjallisia tietoja hirstä on 1500-luvulta alkaen, kun Ruotsin valtakunnassa on kirjattu eri alueilta (mukaan lukien Suomesta) saatujen hirventaljojen määriä. On arvioitu, että 1600-luvulla runsaimmat hirstä kannat elivät nykyisen Suomen kaakkoisosissa

ja Ahvenanmaalla. 1700- ja 1800-lukujen aikana Suomen hirstäkantojen oletetaan vaihdelleen, mutta 1800-luvun puoliväliin mennessä lajia pidettiin harvinaisena.

Aukusti Juhana Mela esittää *Suomen luurankoiset* -teoksen 1. painoksessa (1882) hirsten olevan ”Suomessa hyvin harvinainen” mutta antaa tietoja useammasta havainnoista muun muassa 1870-luvulta. Näyttää siltä, että Melan tiedot perustuvat osin sanomalehtiaineistoon, sillä hän mainitsee aivan samoja havaintotietoja, joita olemme löytäneet historiallisesta sanomalehtiaineistosta. Hän mai-

nitsee esimerkiksi Muolaassa ja Johanneksen kunnassa Karjalassa vuonna 1879 tehdyt hirvihavainnot, jotka löytyvät myös keräämätämme havaintoaineistosta.

Fauna et Flora Fennica -hankkeessa hirvihavainnot on kartoitettu 1800-luvun suomenkielisestä lehdistöstä, ja tämän tekstin lopussa esitetyt karttatiedot perustuvat tähän materiaaliin. Ruotsinkielistä lehtiaineistoa ei ollut mahdollista käydä lävitse hankkeen aikana. Tästä huolimatta on syytä mainita, että 1800-luvun lehdistöstä löytynyt varhaisin selkeä hirvihavainto julkaistiin juuri ruotsinkielisessä *Åbo Tidning* -lehdessä jo vuonna 1802. Kyseisenä aikana suomenkielisiä lehtiä ei vielä edes ilmestynyt. Lehdessä kerrottiin Helsingin pitäjässä Nissbackan kartanon mailla oleskelleesta kahdesta nuoresta hirvestä, joista oli tullut kesyjä. Hirvet kävivät ruokailemassa kartanon puutarhassa, ja ne rakastivat erityisesti kaalinlehtiä. (*Åbo Tidning* 24.11.1802)

Varhaisin suomenkielisistä lehdistä löydetty selkeä havaintoraportti on vuodelta 1845, jolloin Säkkijärvellä lähellä Viipuria on nähty hirvipari. Tekstin mukaan alueella olisi tavattu hirviä viimeksi vuonna 1780 (*Kanava* 6.12.1845). Myös monet muut 1800-luvun puolivälin havaintoraportit koskevat tuolloisessa Kaakkois-Suomessa Viipurin alueella nähtyjä hirviä. Tämän lisäksi lehdissä on raportoitu muun muassa Porvoon lähistöllä, Kuopiossa ja Rovaniemellä nähdyistä hivistä. Läntisimmät havaintoraportit koskevat Kemiössä ja Paraisilla tehtyjä hirvihavainnot.

Lehtitietojen perusteella hirvi saattoi ainakin 1800-luvun puolivälin aikoihin olla monelle suomalaiselle outo eläin, jota aikalaiset eivät välttämättä edes varmuudella tunnustaneet. Esimerkiksi *Suometar* (8.4.1853) raportoi Rovaniemellä tapahtuneesta jahdistista, jossa paikalliset talonpojat olivat lähteneet ajamaan takaa eläintä, joka oli ”poron muotoinen” mutta joka osoittautui lopulta hirveksi. Joissain tapauksissa eläintä ei ole varmuudella

tunnistettu lainkaan. Vuonna 1872 *Hämäläinen* kertoi nykyisin Hämeenlinnan alueella sijaitsevan Kalvolan metsissä nähdyn outoja jälkiä. Eräs paikallinen oli tavannutkin metsässä ”kumman suuren” elävän, jota ei tunnistanut. Tämän silminnäkijän mukaan eläin ”nosti päänsä niin korkealle, ettei hän olisi sinne kajoja ulottunut, ja hän luuli sen ulkomaalaisilta näyttelijöiltä karanneen...”. Paikalliset epäilivät outoa eläintä hirveksi, jollaisista vain noin 80-vuotiailla ikäihmisillä oli omia havainnot. (*Hämäläinen* 19.12.1872) Tämänkaltaisia epävarmoja havainnot ei ole kirjattu mukaan karttatietoihin.

Lehtijutuissa painotettiin usein hirvihavainnon harvinaisuutta, ja sama havainto saatettiin uutisoida useissa lehdissä. Hirvi rauhoitettiin 1860-luvulla, mutta lehtitietojen mukaan niitä silti tapettiin. 1870-luvulla useiden havaintoraporttien yhteydessä vedottiinkin erikseen siihen, että tietyllä paikkakunnalla nähty hirvi jätettäisiin rauhaan. Esimerkiksi *Sanomia Turusta* huomautti Mietoissa nähdyistä hirvestä raportoidessaan: ”Me muistutamme siitä kowasta edeswastauksesta, minkä laki säättää tämän harvinaisen eläimen ampuemisesta.” (*Sanomia Turusta* 14.10.1870)

Lehtitietojen mukaan hirviä nähtiin paitsi metsissä, pelloilla ja laitumilla, myös vesistöissä. Useammassa hirvihavaintoa kuvaavassa uutisessa kerrotaan uimassa olleen hirven jahtaamisesta (*Tapio* 12.9.1863; *Ilmarinen* 20.8.1869). Toisaalta *Satakunta*-lehdessä kerrottiin, että Viipurin läänissä Koivistossa kaksi naista oli ottanut hoitoonsa merellä uivan hirven vasan (*Satakunta* 17.20.1874). Lehdissä julkaistujen havaintotietojen perusteella suhtautuminen hirviin oli 1850–1870-luvuilla vaihtelevaa. Osalle aikalaisista hirvi oli saalis ja elanto, jota on jahdattu mahdollisesta metsästyskiellosta huolimatta. Toisille se oli suojelua tarvitseva eläin, jonka metsästämistä paheksuttiin. Joskus hirveä saatettiin vain ihailla. Esimerkiksi *Ilmarinen*-lehdessä kerrottiin

Heinjoella Karjalankannaksella metsänvartijan tuvan läheisyyteen saapuneesta kauniista hirvestä, joka seisoi "katsellen ihmisiä, jotka tuvan edustalla katselivat hänen komeita käänteitään." (*Ilmarinen* 5.12.1877)

Hirvien määrät alkoivat kasvaa Suomen alueella jälleen 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, mikä oli ehkä ainakin osittain seurausta 1860-luvulla toimeenpannusta asetuksesta hirvien rauhoittamiseksi. Hirvikantojen kasvu keskittyi etenkin Itä-Suomeen ja Karjan kannakselle, minkä vuoksi juuri näillä seuduilla sattui monia erilaisia kohtaamisia hirvien kanssa. Lehdistöstä löytyy esimerkiksi useampi kertomus 1890-luvulta siitä, miten hirvet ovat käyttäytyneet aggressiivisesti niitä kohdanneita ihmisiä kohtaan. Vuonna 1893 sattui kaksi tällaista tapausta, joista toisessa hirven mainittiin juosseen erään miehen päältä lähellä Viipuria ja runnellen tämän pahasti (*Yhdysvaltain Sanomat* 12.4.1893). Toisessa uutisessa kerrottiin, miten joukko miehiä kohtasi Heinoilan Paistjärven kylän lähellä metsässä hirven, jonka toinen etujalka oli pahasti vioittunut. Kun hirvi ei päässyt lähtemään pakoon, se oli hyökännyt yhden miehen kimppuun. Mies pelastui vierittämällä itsensä lähellä olleeseen puroon (*Uusi Kotimaa* 21.12.1893). Näiden kertomusten ohella *Uusi Kotimaa* -lehdessä kerrottiin vuonna 1895 jopa hieman huvittava tarina siitä, miten eräs mies joutui pakenemaan hirveä puuhun Pukkilasassa:

Puuhun hirviä pakoon kapusi äskettäin muuan Pukkilan Kanteleen mies. Hän kun jonnain päivänä meni koiransa kanssa metsään, niin alkoi koi-

ra kiiwaasti haukkua, eikä aikaakaan kuin se jo tulla torwaltaa isäntänsä luo suuri kaunis hirvi tuulena perässä jotta pienemmät puut ja pensaat lakoilee kuin myrskyn siivissä. Siitäkö miehelle hätä käsiin, kun koira alkaa pyrkiä isäntänsä turwiin; ei muuta kuin suoraa päätä lähimpään puuhun, jottei jalkoihin jäisi. Koiralle ei jäänyt muuta neuwoksi kuin lähteä kiireimmän kautta kotiin, jonne hirvi häntä saattoi oikein herraskyydillä. Koira kuuluu siitä pitäin tulleen aiwan pelkuriksi metsässä, se kun kuulee pienenkin risauksen, niin ei muuta kuin kotiinpäin oikasemaan minkä käpelistä pääsee. (*Uusi Kotimaa* 4.4.1895)

Kuva 2: Richard Freesen piirros hirvistä 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta.

Oli näissä kohtaamisissa hirvien kanssa perää tai ei, lehdistöaineistosta käy hyvin selville, että hirvien määrät selvästi kasvoivat 1800-luvun kahdella viimeisellä vuosikymmenellä ja näitä eläimiä kohdattiin paljon aiempaa enemmän. Yksi merkki tästä oli myös se, että hirviä alkoi ilmestyä kaupunkeihin. Yhden hirven kerrottiin tepastelleen Porin kaupungissa, lauma hirviä oleskeli myös Haminan kaupungin tuntumassa ja Joensuussa hirvi oli tullut jopa aidan taakse seuraamaan reservikomppanian ampuradalla pidettyjä ampumakilpailuja (*New Yorkin Lehti* 15.7.1891; Siirtolainen 17.10.1894; *Päivälehti* 26.8.1898). Oma lukunsa oli hirven vierailu Helsingin keskustassa vuonna 1898:

Harvinainen vieras saapui eilen aamulla kaupunkiamme katsomaan. Hirvi tuli näet noin 4 ja 5 välillä aamulla kulken kallioitten yli Merikadulle ja asettui Korkeanvuorenkadun päähän näkemisiään ihmettelemään. Sattui silloin eräs maistraatin työmies tulemaan siitä ohitse ajaen. Hevonen säikähti kovasti oudon eläimen nähtyään ja lähti hurjana kiittämään pakoon, mutta hirvi hölkkäsi jälessä aina Perämiehenkadulle saakka. Siellä tuli kaksi poliisia vastaan, toinen sai hevosen kiinni ja toinen astui miekka ojennettuna hirven tielle. Mutta kohona lensi hirvi poliisin pään yli ja jatkoi matkaansa Punavuorenkadulle poliisit kintereillään. Vihdoin karkasi pelästynyt eläin erään talon pihalle Punavuorenkatu 21, ja hypäsi sieltä noin kolmen metrin korkuisen aidan yli viereisen talon pihalle mennessuoraan pieneen halkovajaan. Täältä se kumminkin jälkeen syöksyi ulos ja saatiin hätyytetyksi palosolaan, jonka suutukittiin niin, ettei hirvi sieltä mihinkään päässyt. Koko eilisen päivää vaelsi kansaa pihalle outoa suurirakenteista vierasta katsomaan. Eläin tarjotaan korkeasaa-

reen, jonka eläinkokoelmiin se olisi arvokas lisä. (*Päivälehti* 13.7.1898)

Tämä Helsingissä seikkaillut hirvi jouduttiin kuitenkin lopulta tappamaan, sillä se oli korkean aidan yli hypätessään satuttanut jalkansa. Vaikka hirvikannat olivat lisääntyneet Suomen alueella, oli eläin kuitenkin sen verran outo näky kaupunkilaisille, että paljon ihmisiä kävi sitä katsomassa. Kävijöitä oli itse asiassa niin paljon, että talonomistaja, jonka pihalle hirvi oli jäänyt, alkoi pyytää 5 pennin maksua hirven näkemisestä. (*Päivälehti* 14.7.1898)

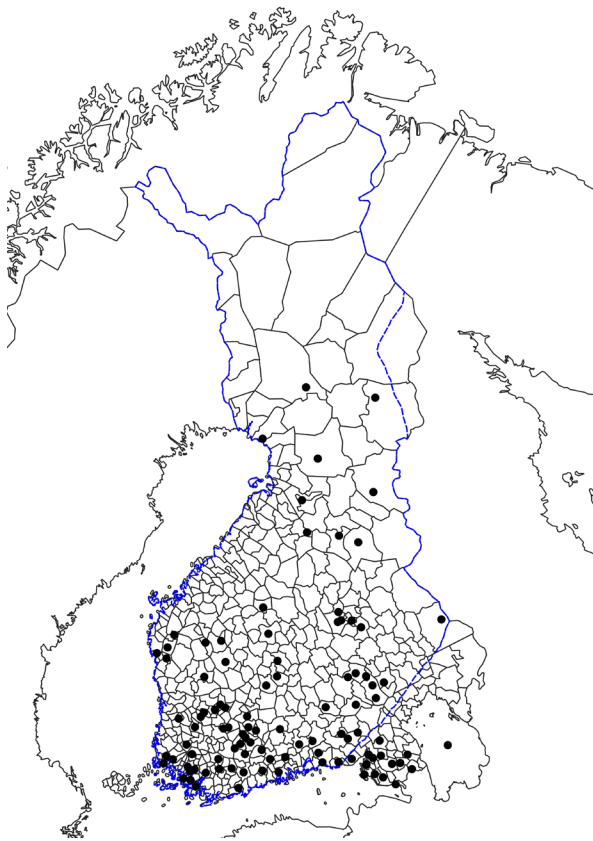
Hirvet löysivät tiensä kaupunkeihin, mutta ne löysivät myös uusia ystäviä etenkin metsässä laiduntavasta karjasta. Pirkkalassa Korvolan kylässä esimerkiksi kerrottiin olleen hirven syksyllä 1879, joka viihtyi karjalauman parissa ja leikki näiden kanssa. *Uusi Suomi* -lehdessä kerrotaan, että karja kuitenkin oudoksui “tätä wierasta ja erään talon iso wihainen sonnikin sai hänen kanssansa niin kyllänsä, että sen täytyi hikeä tippuen ruweta lepäämään” (*Uusi Suomi* 22.10.1879). Samanlaisia havaintoja kirjattiin myös muualla kuten esimerkiksi Tammisaarella vuonna 1899, jolloin pari hirveä oli liittynyt osaksi metsässä laiduntavaa karjalaumaa (*Päivälehti* 2.8.1899).

Vaikka hirvimäärien kasvu toi mukanaan erilaisia kohtaamisia ihmisten ja hirvien sekä muiden eläinten kesken, hirvien runsas lisääntyminen aiheutti närää etenkin maanviljelijöissä. *Uusi Suomi* -lehdessä esimerkiksi uutisoitiin jo vuonna 1889, että “[e]rään hovin työmiehet valittavat, että kun he ladosta heiniä ottavat ja kotiin lähtiessään jättävät ladon oven auki, tapaawat he takaisin tullessaan jo hirviä heinien kimpussa.” (*Uusi Suomi* 16.5.1889). Hirvien “wiljelysmailla tekemät tihutyöt” puhuttivat 1890-luvun alussa jo siinä määrin, että lehdistössä ehdotettiin hirven rauhoituksen lopettamista (*Wiipurin Sanomat* 4.6.1890).

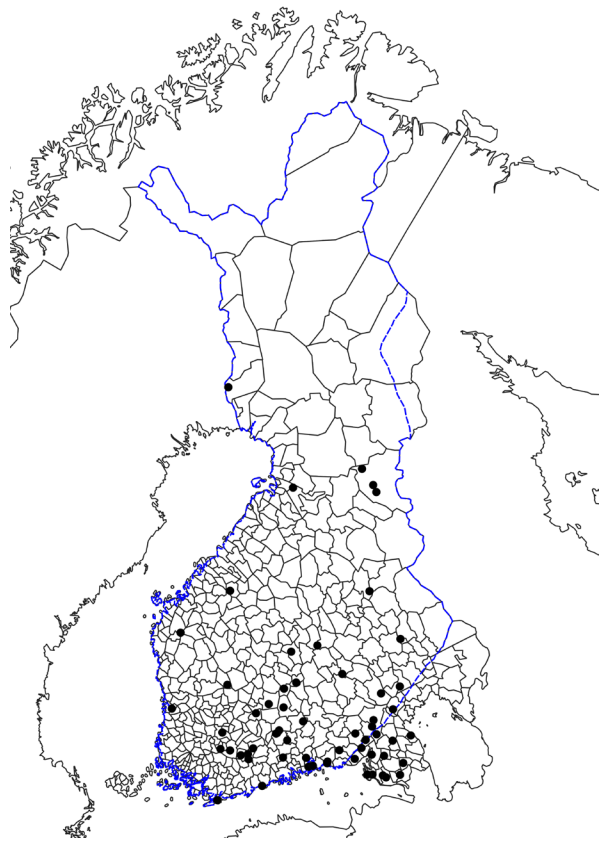
Keskustelu hirvien aiheuttamista tuhoista maanviljelykselle mutkisti aiempaa käsitystä hirstä ja määritteli tämän eläimen ravinnonlähteen ja suojelukohteen ohella vihatuksi eläimeksi. Tämä todennäköisesti toi myös uusia motivaatiota hirven salametsästyksen, sillä hirvien salakaadoista uutisoitiin ehkä jopa aiempaa enemmän 1890-luvulla (*Yhdysvaltain Sanomat* 12.4.1892; *Siirtolainen* 1.4.1896; *Itä-Karjala* 15.2.1898). Vuonna 1898 annetussa metsästysasetuksessa hirvien osittainen metsästys lopulta sallittiin. Asetuksessa annettiin lupa uroshirvien metsästyksen Viipurin läänin kihlakunnissa ja muualla erillistä kuvernööreiltä saatua lupaa vastaan. *Suomen Urheilulehti* ilmoittikin vuonna 1899, että ”Hirviä ammuttiin tänä syksynä ensi kerran luvallisesti ja lienee niitä kaikkiaan kaadettu yhteensä noin 10 kappaletta” (*Suomen Urheilulehti* 6/1899).

Hirven rauhoituksen osittainen purkamisen johti kuitenkin siihen, että 1910-luvulla näiden eläinten kannat olivat jälleen laskussa ja 1920-luvulla hirvien määrä Suomen alueella oli lähes olematon. Tämän vuoksi hirville säädettiin täysrauhotus vuonna 1923, minkä seurauksena hirvikannat alkoivat kasvaa taas 1930-luvulla. Hirvenmetsästys mahdollistettiin jälleen 1930-luvulla, mutta vain luvanvaraisena. Tällöin aloitettiin myös hirvikannanlaskut ja hirvenkaatotilastot, jotta aiempien vuosikymmenten romahdus hirvikannoissa voitaisiin välttää. Maatalousministeriö teki arvon hirvikannasta vuonna 1935, jonka perusteella Suomessa eli tuolloin noin 3 500 hirveä. 1950-luvulla hirvien määrä ylitti jo yli 20 000 yksilön määrän.

Hirvihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1800–1899.

1845–1879

1880–1899

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Hirveä käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta pelkästään 1800-luvulta lajin suomenkielisellä nimityksellä hakusanoilla *hirvi* ja *hirviö*. Hirvihavaintoja ei ole etsitty enää 1900-luvulla julkaistusta sanoma- ja aikakauslehtimateriaalista sen vuoksi, että sanalla *hirvi* löytyy Kansalliskirjaston digiaineistosta lähes 250 000 osumaa. Hakuosumien suuri määrä johtuu muun muassa siitä, että sana *hirvi* esiintyy lukuisissa muissa asiayhteyksissä suomen kielessä kuten paikannimissä ja sukunimissä eikä siis vain kyseisen eläimen nimityksenä. Hakutuloksiin ilmaantuu helposti myös sanaa *hirvi* läheisesti muistuttavia sanamuotoja kuten *hirveä* tai *hirviö*. Näin suurta aineistomäärää ei ollut mahdollista käydä läpi *Fauna et Flora Fennica* -hankkeen puitteissa. Koska suomenkielistä lehdistä kertyi niin paljon havaintoja, emme voineet käydä läpi myöskään ruotsinkielistä aineistoa. Suomenkieliseen lehdistöön keskittymällä varmistimme kuitenkin aineiston maantieteellisen kattavuuden.

Kirjallisuus

‘Hirvi’. *LuontoPortti-verkkosivusto*. <https://luontoportti.com/t/3225/hirvi>. Viitattu 19.2.2025.

Mantere, Ville. *The Relationship Between Humans and Elks (Alces alces) in Northern Europe c. 12000-1200 calBC*. Väitöskirja. Turun yliopisto, Turku 2023.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurankoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurankois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

Nygrén, Tuire. *Suomen hirvikannan säätely. Biologiaa ja luonnonvarapolitiikkaa*. Väitöskirja. Joensuun yliopistopaino, Joensuu 2009.

Kuvalähteet

Kuva 1: Charles J. Sharp. Elk (*Alces alces alces*) female, near Oppdal, Norway, 2023. CC BY-SA 4.0. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elk_\(Alces_alces_alces\)_female_Oppdal.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elk_(Alces_alces_alces)_female_Oppdal.jpg)

Kuva 2: Richard Freese. *Brockhaus and Efron Encyclopedic Dictionary*. Pietari 1890–1907. Public Domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alces_alces_par_Richard_Friese.jpg

Koivuhiiri

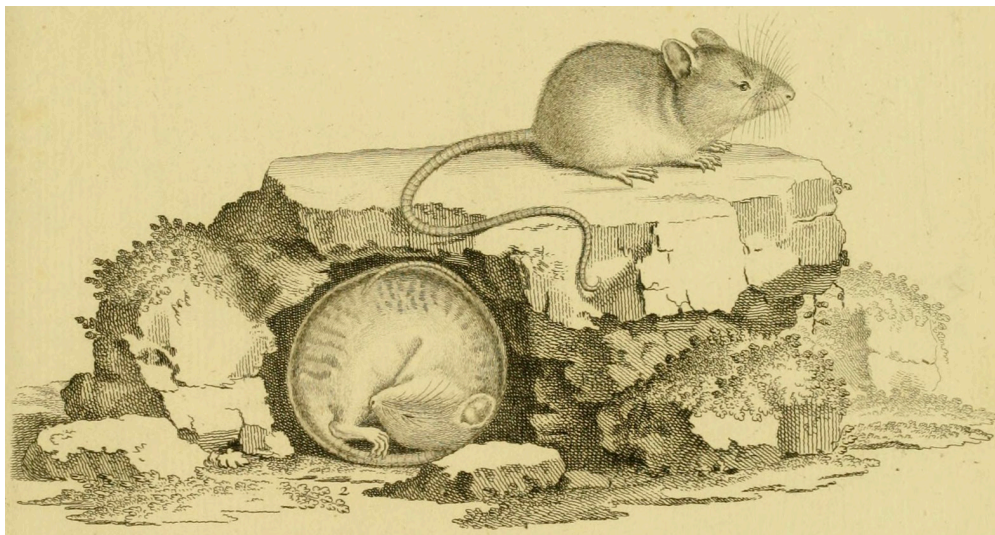
Sicista betulina

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä
koivuhiiri, buskmus, buskråtta

Koivuhiiri on hyppyrötkien heimoon kuuluva rauhoitettu laji, jota tavataan Oulun korkeudelle saakka Etelä-, Kaakkois- ja Keski-Suomessa. Länsi- ja Lounais-Suomesta tai Pohjanmaalta lajista ei kuitenkaan ole havaintotietoja. Lajitietokeskuksen mukaan koivuhiiren arvioidaan olevan Suomessa harvalukuinen mutta sen esiintymisestä ei ole tarkkaa tutkimustietoa. Tämä koivuhiiren levinneisyyteen liittyvä arvoituksellisuus käy ilmi myös varhaisista Suomen eläimistön kokonaisesityksistä. Aukusti Juhana Mela toteaa teoksessaan *Suomen luurankoiset* (1882) lajista muun muassa seuraavaa:

“Tätä harvinaista hiirtä on tavattu Helsingissä, Tampereella, Jyväskylässä ja Mikkelissä; ja Suojärvellä on se tunnettu eri nimellä.” Kaarlo Eemeli Kivirikko puolestaan mainitsee *Suomen selkärankaisten* -teoksessa (1940), että lajin “levinneisyys on monessa suhteessa arvoituksellinen” vaikka havaintoja on tehty monin paikoin Etelä- ja Keski-Suomesta. Varhaisin koivuhiiren havaitsemisesta kertova lehtimaininta löytyy *Satakunta*-lehdestä, joka uutisoi vuonna 1887 hiirihavainnosta seuraavasti:

Kuva 2. Saksalaisen kuvittajan Johan Nussbiegelin piirros koivuhiirestä Peter Simon Pallasin teoksessa *Novae species quadrupedum* (1778–79).

Harwinainen hiiri (*Sminthus subtilis*), nimeltä koiwuhiiri, joka on ruostekeltainen, mustalla viivalla pitkin selkää ja ruumista paljon pitemmällä hännällä, saatiin tämän viikon alussa Kuuminaisten talon maalla Porin maaseutukunnassa. Tätä harwinaista hiirtä ei ole tiettävästi ennen tavattu maamme länsirannikolla, vaan ainoastaan keski- ja itä-Suomessa sekä etelärannikolla. (*Satakunta* 27.8.1887)

Lehtitieto on sikäli mielenkiintoinen, että se koskee aluetta, jolla lajia ei nykytiedon mukaan ole havaittu. On tietysti mahdollista, että Kuuminaisten talon mailta löydetty hiiri ei sittenkään ollut koiwuhiiri mutta lehdessä annettu eläimen kuvaus on varsin tarkka. Koivuhiiressä erityistuntomerkki, ruumista selvästi pidempi häntä, mainitaan kuvauksessa erikseen. Kuuminaisten hiirihavainto herätti huomiota myös muissa aikalaislehdissä, sillä ainakin *Hämeen Sanomat* (2.9.1887) ja *Kokkolan Lehti* (5.9.1887) raportoivat tahoillaan samaisesta ”oudosta hiirestä”. Havainnosta ensimmäisenä raportoinut *Satakunta*-lehti palasi tapaukseen vielä seuraavana vuonna julkaistessaan Satakunnan metsästysseuran vuosikokouskertomuksen. Selonteossa mainitaan ”eläintieteellisessä suhteessa huwittavana seikkana”, että Satakunnassa oli vuoden 1887

aikana tavattu sekä Suomen suurin eläin hirvi, että yksi pienimmistä, koiwuhiiri. Molempien muistutettiin olevan alueella hyvin harvinaisia. (*Satakunta* 17.10.1888)

Pääosa lehtiaineistosta löytyneistä koivuhiiressä havainnoista on 1900-luvulta. Tuolloinkin raportteja julkaistiin harvakseltaan ja enimmäkseen luontoharrastajille suunnatuissa lehdissä. Vuosisadan alussa on myös julkaistu kahdessa Karjalan alueen lehdessä ilmoitus, jossa maisteri Frans Henrik Lundelin tarjoaa viisi markkaa ammutusta lento-oravasta (liito-orava) tai koivuhiiressä. (*Karjalatar* ja *Pohjois-Karjala* 24.11.1900) Lundelin (1865–1908) toimi Joensuun tyttökoulun opettajana. Vuonna 1911 puolestaan julkaistiin useammassa lehdessä kehoitus kerätä koivuhiiressä tutkimuskäyttöön (*Helsingin Sanomat* 16.3.1911).

Lehtitietojen joukosta löytyy vielä 1900-luvun puolelta yksi havaintoraportti, jossa koiwuhiiri kerrottiin nähdyn läntisessä Suomessa Ulvilassa. Vuonna 1918 *Luonnon Ystävä* -lehdessä julkaistiin E. W. Suomalaisen lähettämä tieto, jonka mukaan hänen oppilaansa oli tuonut Ulvilassa Koiviston kartanon läheisyydessä pyydystämänsä koivuhiiressä nähtäväksi. Raportin takana on mitä ilmeisimmin Elias Wilhelm Suomalainen (1883–1931), joka toimi Porin lyseon lehtorina. Suomalai-

nen julkaisi luonnontieteellistä kirjallisuutta ja oli mukana myös Suomen Biologian Seura Vanamon toiminnassa. Lehtiraportista käy ilmi, että Suomalainen oli tietoinen vuoden 1887 Kuuminaisten hiirihavainnosta.

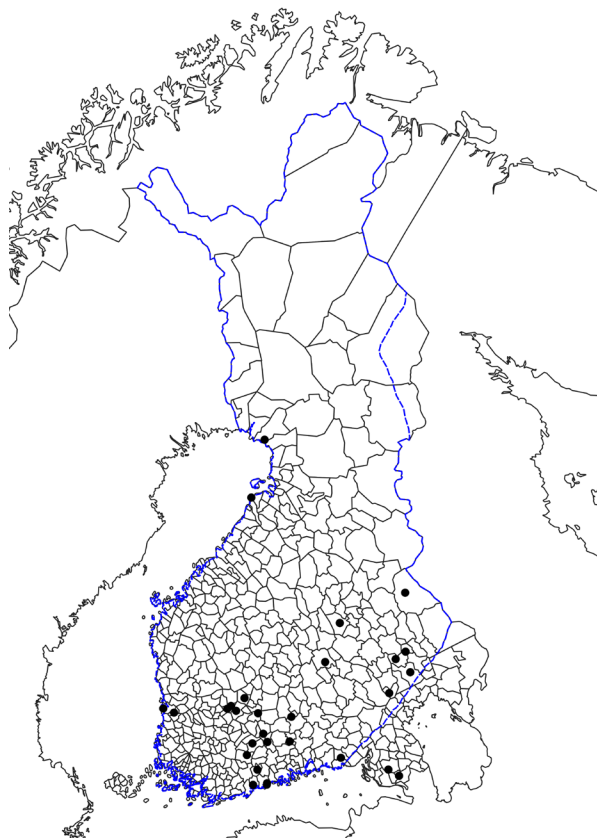
Koivuhiiren kohdalla suomen- ja ruotsinkielisen lehdistön välillä on selkeä ero raportoiduissa havainnoissa. Ruotsinkielisistä lehdistä hiirihavaintoja on ensinnäkin löytynyt vain muutama. Näistä suurin osa ei koske lainkaan Suomessa nähtyjä hiiriä vaan Ruotsissa 1950-luvulla tehtyjä koivuhiirihavaintoja. Kun *Hufvudstadsbladet* julkaisi vuonna 1955 tietoja eräästä ruotsalaishavainnoista, mainitsi lehti jutun yhteydessä, että koivuhiirtä ei tietävästi lainkaan löytynyt Suomesta (*Hufvudstadsbladet* 30.6.1955). Samasta havainnosta raportoinut *Åbo Underrättelser* (30.6.1955) puolestaan totesi lajin löytyvän Suomesta niin kutsuttuna reliikkinä. Ruotsinkielisten lehtien vähäisiä hiirimainintoja selittää ainakin osin maantiede: monet ruotsinkieliset lehdet ovat ilmestyneet läntisillä rannikkopaikkakunnilla

eli alueella, jolla koivuhiirestä ei muidenkaan tietojen mukaan ole tehty havaintoja.

Tekstin lopussa löytyvään havaintokarttaan ei ole merkitty lehdissä raportoituja yksittäisiä havaintoja sellaisilta alueilta, jotka eivät ole koskaan kuuluneet osaksi Suomea. Tällainen tapaus on esimerkiksi vuonna 1944 *Luonnon Ystävä* -lehdessä julkaistu tieto Pohjois-Aunuksen Poventsassa saman vuoden toukokuussa nähdystä koivuhiirestä. Poventsa oli jatkosodan aikaan väliaikaisesti suomalaisten joukkojen hallussa.

Vuonna 1946 *Suomen Kuvalehti* (7.9.1946) julkaisi pyynnön ilmoittaa koivu- ja peltohiirihavainnoista Helsingin yliopiston eläintieteelliseen museoon V. Erkamolle. Mieluiten otettiin vastaan konkreettisia näytteitä, minä vuoksi ilmoitukseen sisältyi hiiren nylkemisohjeet. Myöhemmin samana vuonna lehti julkaisi ”hiiritiedustelun tulokset”. Jutun mukana julkaistiin myös karttamuotoinen esitys koivuhiiren löytöpaikoista (*Suomen Kuvalehti* 30.11.1946).

Koivuhiirihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa sekä *Luonnon Tutkijassa* 1800–1969.

1887–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Koivuhiirtä käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisellä nimityksellä *koivuhiiri* sekä ruotsinkielisillä nimityksillä *buskråtta* ja *buskmus*. Lisäksi aineistoa on haettu 1940–1960-luvuilla julkaistuista aikakauskirjoista *Luonnon Tutkija* ja *Suomen Luonto*.

Kirjallisuus

Autio, Veli-Matti. 'Frans Henrik Lundelin'. *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*.

<https://ylioppilasmatrikkeli.fi/1853-1899/henkilo.php?id=22573>. Viitattu 9.4.2024.

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurangoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurangois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

'Suomalainen, E. W'. *Kirjasampo, suomalaisten kirjastojen kirjallisuusverkko palvelu*.

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Aud51d5fb7-03ff-4041-9cc9-1b773d9ff7c1>. Viitattu 22.1.2025.

Kuvalähteet

Kuva 1: Panpanchik. Northern Birch Mouse in Sary-Chelek nature reserve, 2024. CC BY-SA 4.0.

<https://tinyurl.com/3ajjuf5r>

Kuva 2: Peter Simon Pallas. *Novae species quadrupedum. Wolfgangi Waltheri, Erlangae 1778-79, Tab. XXII*.

Public Domain. <https://archive.org/details/novaespeciesqvad00pall/page/n5/mode/2up>

Liito-orava

Pteromys volans

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä

liito-orava, lento-orava, siipiorava,
flygekorre, flygande ekorre

Uhanlainen liito-orava on nisäkäs, jonka esiintymistä on seurattu Suomessa jo vuosikymmenten ajan ehkäpä tarkemmin kuin minkään muun lajin liikkeitä. Liito-orava luokituu lajeihin, jotka rauhoitettiin jo Suomen ensimmäisessä luonnonsuojelulaissa vuonna 1923. Tämä suojelu ei kuitenkaan ulottunut liito-oravan elinpiirin suojeluun. Huoli liito-oravan elinolosuhteiden heikkenemisestä heräsi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen metsätalouden tehostuessa ja avohakkuiden lisääntyessä. Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin vuonna 1995 liito-orava liitettiin

Euroopan laajuiseen direktiiviin, jossa lajin suojelu ulottui myös sen elinpiiriin. Tämä voimakkaampi suojelutaso toi liito-oravan liikkeiden seuraamiseen myös uudenlaisen poliittisen julkisen keskustelun tason, sillä liito-oravien elinpiirin suojelusta on seurannut erilaisia kiistoja uusien rakennus- tai hakkuuhankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Liito-orava on siis laji, josta on kirjoitettu Suomessa paljon, jonka kantaa seurataan aktiivisesti ja josta on laadittu myös useampia väitöskirjoja. Suomen lajitietokeskuksen ylläpitämään havaintokarttaan on merkitty lähes

92 000 liito-oravahavaintoa. Hankkeessamme tarkoitus ei ole yrittää tuoda tähän liito-oravaa koskevaan keskusteluun mitään sellaista näkökulmaa, joka muuttaisi ratkaisevasti tietämystämme lajista. Historiallinen lehdistöaineisto tarjoaa kuitenkin ajallisesti lavean perspektiivin siihen, miten liito-oravan ja ihmisen elinpiirit ovat menneisyydessä ristenneet ja miten liito-oravaan on suhtauduttu asiantuntija- tai luontoharrastajapiirien ulkopuolella.

Liito-oravaa kutsuttiin suomenkielisessä lehdistössä 1950-luvulle saakka yleisesti siipioravaksi. Aukusti Juhana Melan *Suomen luurankoiset* -teoksessa (1882) lajin kerrotaan olevan ”sangen harvinainen” mutta esiintyvän silti koko Suomessa Kuusamon korkeudelle asti, runsaimmin maan itäosissa. Mela antaa teoksessaan lajin latinankieliseksi nimeksi *Sciuropterus volans*.

Kaarlo Eemeli Kivirikko puolestaan mainitsee teoksessaan *Suomen selkärangaiset* (1940) siipioravan olevan ”jotenkin yleinen” Etelä- ja Keski-Suomessa. Pohjoisessa sitä on hänen mukaansa tavattu Kuusamossa ja Sallassa saakka. Kivirikko huomauttaa myös, että lajia on saatettu monin paikoin pitää harvinaisempana kuin se todellisuudessa onkaan, koska eläin näyttäytyy harvoin päiväsaikaan.

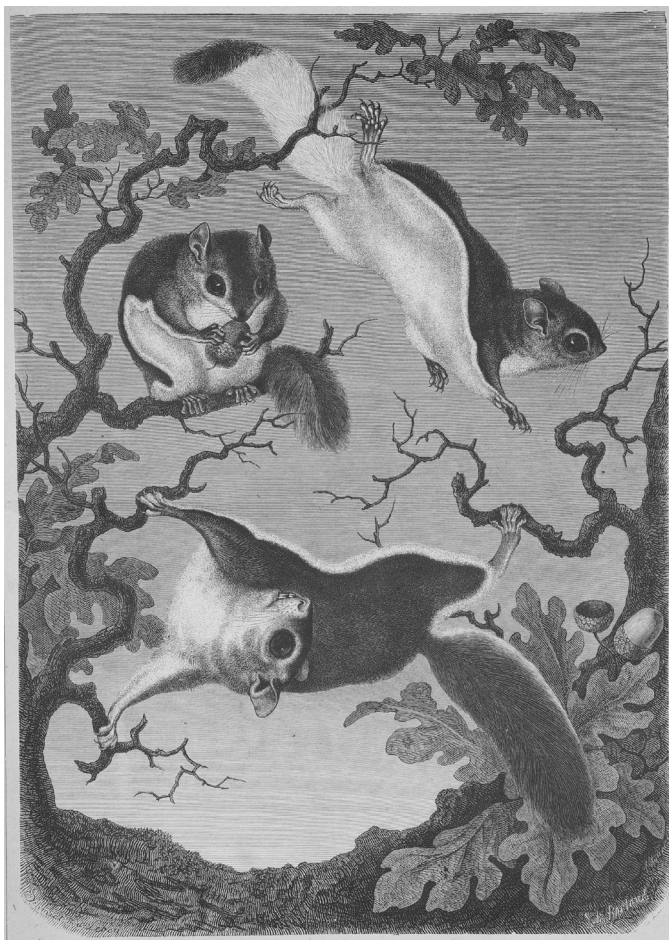
Kansalliskirjaston digitoidusta lehtiaineistosta löytyy mainintoja liito-oravasta 1800-luvun puolivälistä lähtien melko tasaisesti sekä ruotsin- että suomenkielisissä lehdissä. Tämän lisäksi lehdissä on joitain viittauksia myös varhaisempaan aikaan. Vuonna 1892 *Åbo Tidning* -lehti kertoi *Svenska litteratursällskapet i Finland* -seuran julkaisemasta vanhasta matkakertomuksesta vuodelta 1754. Kyseessä oli tanskalaisen Jakob Langebekin Suomen-matkan kuvaus, josta turkulaislehti julkaisi kaupunkia koskevan otteen. Tämä ote sisälsi maininnan Suomesta kuninkaalle lähetetystä harvinaisuudesta, kaksihäntäisestä liito-oravasta, joka ei muutoin ollut Suomessa erityisen harvinainen. (*Åbo Tidning*

26.5.1892) Tämä 1800-luvun lopun lehden viittaus 138 vuotta varhaisempaan tietoon on sinänsä hyvin ylimalkainen mutta toisaalta myös mielenkiintoinen esimerkki siitä, miten sanomalehdistö on ammentanut juttuihinsa aineksia hyvinkin pitkällä aikajänteellä.

Varhaisin selkeän paikkatiedon sisältävä havaintotieto löytyy *Suometar*-lehdessä vuonna 1854 julkaistusta niin kutsutusta paikalliskirjeestä. Kyseessä on Lapualta lehteen lähetetty paikalliskirje, jossa kerrotaan jo edellisenä syksynä löydetyistä siipioravasta. Kirjoittaja selostaa pitäneensä oravaa itsellään muutaman päivän ajan mutta erehtyneensä sitten antamaan eläimen erälle tuttavalle, jonka luona sille syötettiin pannukakkua ja muita herkkuja niin, että orava kuoli. (*Suometar* 7.7.1854)

Ruotsinkielisessä lehdistössä ajallisesti hieman varhaisempi liito-oravamaininta koskee Turun lukion kokoelmiin tehtyjä lahjoituksia (*Åbo Tidning* 5.12.1848), mutta tämä ilmoitus ei sisällä tietoa lahjoitetun eläimen pyydystyspaikasta. Vuonna 1879 liito-oravat nousivat uutisaiheeksi useissa lehdissä, kun Viipurista lahjoitettiin eläviä eläimiä toimitettavaksi Pariisiin luonnonhistorialliseen museoon. Viiden yksilön ”oravaperheen” kerrottiin matkaavan ensin laivalla Lyypekkiin. (*Östra Finland* 16.7.1879)

Useammissa lehtijutuissa viitataan lajihavainnon harvinaisuuteen. Esimerkiksi *Åbo Underrättelser* -lehti julkaisi vuonna 1888 paikalliskirjeen Särkisalosta, jossa kirjoittaja kertoo alueella ammutusta eläimestä ja pohtii lajin harvinaisuutta. Lehden toimitus on lisännyt tähän yhteyteen lisätiedon, jonka mukaan laji olisi melko harvinainen lounaisessa Suomessa mutta yleisempi idässä. (*Åbo Underrättelser* 17.5.1888) Vaikka liito-orava ei ole ollut turkiseläin, jota olisi varta vasten metsästetty, löytyy lehdistöstä mainintoja ammutuista liito-oravista aina 1800-luvulta 1960-luvulle saakka. Joistain jutuista käy ilmi, että eläintä

Kuva 2. Kuvitusta saksankielisessä koko perheelle suunnatussa julkaisussa Die Gartenlaube (1869).

Muutamia tällaisia raportteja löytyy 1900-luvun alun lehdistä. Nykyperspektiivistä käsin on mahdollista arvailla, että ”siipioravaparvet” ovat olleet mahdollisesti lepakkoja.

Lehtitietojen mukaan liito-oravia on tavattu hyvin moninaisissa paikoissa. Useissa jutuissa eläimen kerrotaan oleilleen lähellä ihmisasutusta ja tulleen myös sisään rakennuksiin, esimerkiksi asuintaloon avoimesta ikkunasta tai ovesta (*Helsingin Sanomat* 17.8.1906). Myös tehtaisiin eksyneistä liito-oravista löytyy mainintoja. Varsinais-Suomessa sijaitsevassa Mathildedalissa orava tuli sisään ruukkiin (*Åbo Underrättelser* 21.8.1879), Varkaudessa paperitehtaal-le (*Vapaus* 23.7.1932). Kaupunkien keskusta-alueilla havaituista liito-oravaista löytyy niin ikään useita raporteja.

Vuonna 1913 väkijoukko seurasi Tampereen Hämeenkadulla lähellä Scala-teatteria liikkunutta siipioravaa (*Tampereen Sanomat* 11.3.1913) ja Pietarsaareissa eläin ilmestyi paloasemalle (*Jakobstads Tidning* 6.7.1958).

Kaikkein erikoisin löytöpaikka lienevät kuitenkin sulkavalaisen isännän sarkahousut, joista löytyi siipiorava vuonna 1881. Lehtitiedon mukaan housut olivat roikkuneet kamarin naulassa, ja outo vieras havaittiin, kun isäntä yritti pukea housuja jalkaansa. Eläimen arveltiin päässeensä sisälle avoimesta ikkunasta. (*Savonlinna* 16.4.1881) Erikoisiin löytöuutisiin lukeutuu myös Euran Paneliasta raportoitu havainto. Hiukon sahalla tukkeja sahattaessa yhdestä lahonpuoleisesta kuusesta löytyi siipioravan pesä, jossa oli kaksi oravaa. ”Tukkia sahattiin raamista 2 ½ tuuman lankuiksi ja orawat säilyivät eheinä kumpikin eri lankussa. Wasta kun lankut heitettiin sirkkeli-

on ammuttu ennen sen tunnistamista. Useammassa lehtijutussa kerrotaan myös esimerkiksi ”rottana” tapetusta liito-oravasta. Tällaisesta tapauksesta uutisoi muun muassa *Hufvudstadsbladet* vuonna 1890. Lehti kertoi Kälviän uudella, vuonna 1886 avatulla rautatieasemalla sattuneesta tapauksesta, jossa aseman odotussalin ikkunalta kuului outoa ääntä. Asematyöntekijä lähti tarkistamaan tilannetta ja löysi rotaksi olettamansa eläimen, jonka löi kuoliaaksi merkkilipun kepillä. Vasta tämän jälkeen eläin tunnistettiin liito-oravaksi. (*Hufvudstadsbladet* 25.9.1890)

Historiallisen lehdistöaineiston liito-oravamainintoja etsittäessä on otettava huomioon, että osa ”siipioravina” raportoiduista havainnoista koskee sittenkin jotakin muuta lajia, eli aikalaiset eivät ole tunnistaneet lajia oikein. Alla oleviin karttatietoihin ei ole otettu mukaan esimerkiksi lehtijuttuja ihmisten kimppuun hyökkäilevistä siipioravaparvista.

pyöydälle hyppäsivät orawat pois.” (*Länsi-Suomi* 25.2.1926)

Muutaman havaintouutisen yhteydessä mainitaan erikseen, että metsäneläimen saapuminen ihmisten pariin on tulkittu enteeksi, mahdollisesti huonoksi sellaiseksi. Vuonna 1901 Haminasta raportoitiin kolmesta kaupungilla nähdystä siipioravasta, ja lajin latinankielinen nimi mainittiin jutussa erikseen. Havainnosta kertoneen lehden mukaan taikauskoiset kaupunkilaiset pelkäsivät eläinten ennustavan tulipaloja tai muita onnettomuuksia (*Koitar* 27.7.1901). Vuonna 1915 kerrottiin *Pohjanlahti*-lehdessä Raumalla tehdystä havainnosta. Lehdessä pohdittiin harvinaisen eläimen syytä tulla kaupunkiin: ”Uteliaisuus waiko halu ennustella outoja tapahtumia lie turkkiniekan johdattanut ihmisten ilmoille”, lehti päätti uutisensa. (*Pohjanlahti* 31.8.1915) Tämänkaltaisissa maininnoissa liito-oravalle on annettu kulttuurisia merkityksiä eräänlaisena sanansaattajana, joka tuo ihmisille viestiä.

Liito-orava esiintyy jonkin verran myös lehdistössä julkaistuissa kirjallisissa tarinoissa. 1800-luvun lopulla ilmestyi *Oikeutta kaikille: Suomen elinsuojelusyhdistysten aikakauskirja* -julkaisussa (1/1895) siipioravasta satu, joka on kerrottu oravan näkökulmasta. Vuonna 1914 *Haminan Lehti* julkaisi nimimerkin lehdellemme lähettämän ”metsästysseikkailun”, jossa lajihavainnoksi tulkittavissa oleva tapaus yhdistyy kirjalliseen tyyliin. Jutun kertoja jahtaa puissa pakenevaa siipioravaa ahdistuen sen ampumalla pois pesästään. Kirjoittaja kuvaa omaa ärtymystään, kun orava pääsee kerta toisensa jälkeen pakenemaan, väliin liitäen puusta toiseen. Metsästyskertomus saa jutun lopussa erikoisen käänteen, kun väsynyt eläin kirjoittajan mukaan lopulta laskeutuu puusta alas ampujansa jalkojen juureen.

Olin sangen ihmeissäni, mutta sitten tuli minun paha olla. Pientä raukkaa kävi sää-

li. Se oli varmaan saanut jonkun haulin ruumiiseensa ja oli nyt niin väsynyt, ettei enää jaksanut paeta. Palloksi kiertyneenä se makasi jalkaini juuressa ja katseli minua omituisilla silmillään. Kosketin sitä pyssyni piipulla, mutta viimeiset voimansa ponnistaen iski se hampaansa teräkseen. Ja sitten se taas katsoi niin omituisesti: - Anna, vainohenki, minun edes rauhassa kuolla, tahtoi se varmaan sanoa. Mieli apeana päätin poloisen päivät. (*Haminan Lehti* 5.12.1914)

Lehtiaineiston perusteella liito-oravia on pidetty jonkin verran lemmikkinä. Jo tekstin alussa mainittu tapaus 1850-luvulta, jossa siipioravaa yritettiin syöttää pannukakuilla, viittaa haluun pitää eläintä lemmikkinä. 1900-luvun alusta löytyy Viipurissa ilmestyneen *Karjala*-lehden ilmoituspalstalta tieto, jonka mukaan myytävänä on ”kesytetty siipiorava” (*Karjala* 4.11.1909). Hoitoon otetuista liito-oravien poikasista löytyy lehdistä useita mainintoja. Vuonna 1957 *Helsingin Sanomien* lastenpalstalla julkaistiin myös muistokirjoitus kesylle liito-oravalle (*Helsingin Sanomat* 23.11.1957). *Österbottningen*-lehden (20.10.1961) mukaan lapset pitivät Teerijärvellä liito-oravia toisinaan lemmikkeinään. Lehtijutussa on mukana kuva, jossa lapsijoukon keskellä oleva lapsi pitelee käsissään liito-oravaa.

1950-luvun lehdistöstä löytyy myös juttu, jossa Suomen liito-oravakanta esitellään eräänlaisena ylpeyden aiheena. *Hangö*-lehti huomautti, että esimerkiksi Ruotsiin verrattuna Suomen tilanne oli hyvä. Lehti kertoi hankolaissyntyisen tohtori Tor Karlingin esitelmöineen *Svensk Faunatisk Revy* -tapahtumassa ruotsalaisille kollegoilleen liito-oravan esiintymisestä Suomessa. Karling oli aloittanut esitelmän kertomalla saaneensa kerran liito-oravan pureman peukaloonsa. Lehti spekuloi leikkisästi, että mainittu tieto saattaisi

johtaa ”turistiaaltoon”, kun ruotsalaiset biologian opettajat saapuvat Suomeen liito-oravan pureman toivossa. (*Hangö* 25.11.1954)

Mainintoja liito-oravahavainnoista löytyy lehdistöstä halki koko tarkastelujakson 1800-luvun puolivälistä alkaen. Lukumääräisesti eniten havaintoja on julkaistu 1900-luvun kolmella ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tästä ei voi suoraan päätellä, että kyseisenä aikana lajia olisi lopulta havaittu enemmän kuin

muina aikakausina. Näiden havaintotietojen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kyseisenä aikana liito-orava oli kyllin erikoinen eläin tullakseen uutisoiduksi lehdistössä. Toisaalta liito-oravakanta oli mitä ilmeisimmin riittävän runsaslukuinen, jotta myös muut kuin luontoharrastajat saattoivat sen tavata paitsi metsissä, myös asutuksen läheisyydessä ja toisinaan myös kaupunkien keskustassa.

Hakusanat

Liito-oravaa käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisellä nimityksillä *liito-orava*, *lento-orava*, *siipiorava* sekä ruotsiksi nimityksillä *flygekorre* ja *flygande ekorre* (fraasihaku). Lisäksi aineistoa on etsitty *Luonnon Tutkija*- ja *Suomen Luonto* -aikakauskirjoista.

Kirjallisuus

Järvi, Jani. ‘Liito-orava – *Pteromys volans*’. *Laji.fi-tietokanta*. Suomen lajitietokeskus. <https://laji.fi/taxon/MX.48243>. Viitattu 25.2.2025.

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurankoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurankois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

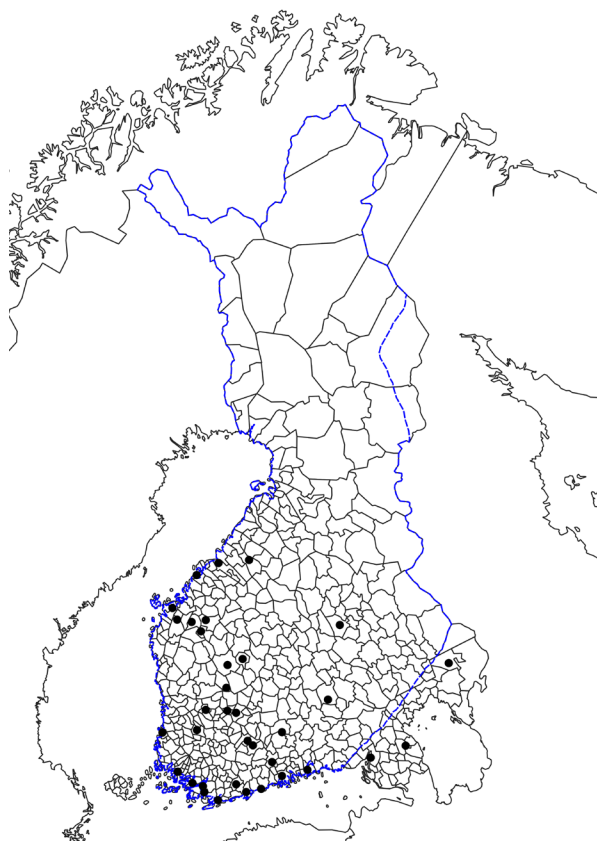
Nygren, Nina. *Liito-oravan suojelun poliittinen prosessi ja suunnitteluvara Tampereen kaupunkiseudulla*. Väitöskirja. Tampere University Press, Tampere 2013.

Kuvalähteet

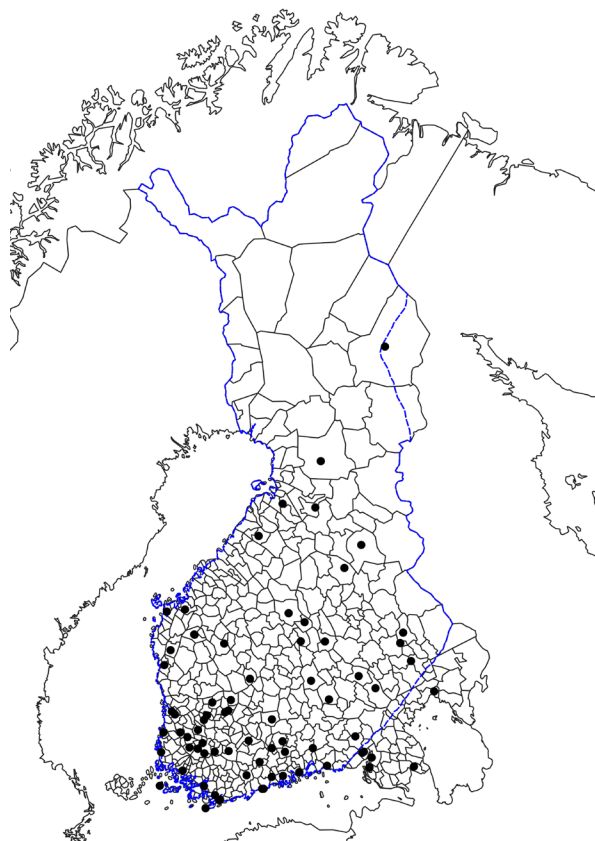
Kuva 1: Andrew Balzyrev. Siberian Flying Squirrel (*Pteromys volans*), 2023. CC BY 4.0. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pteromys_volans_292232567.jpg

Kuva 2: *Die Gartenlaube*. *Illustriertes Familienblatt*. Ernst Keil, Leipzig 1869. Public Domain. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Die_Gartenlaube_\(1869\)_b_679.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Die_Gartenlaube_(1869)_b_679.jpg)

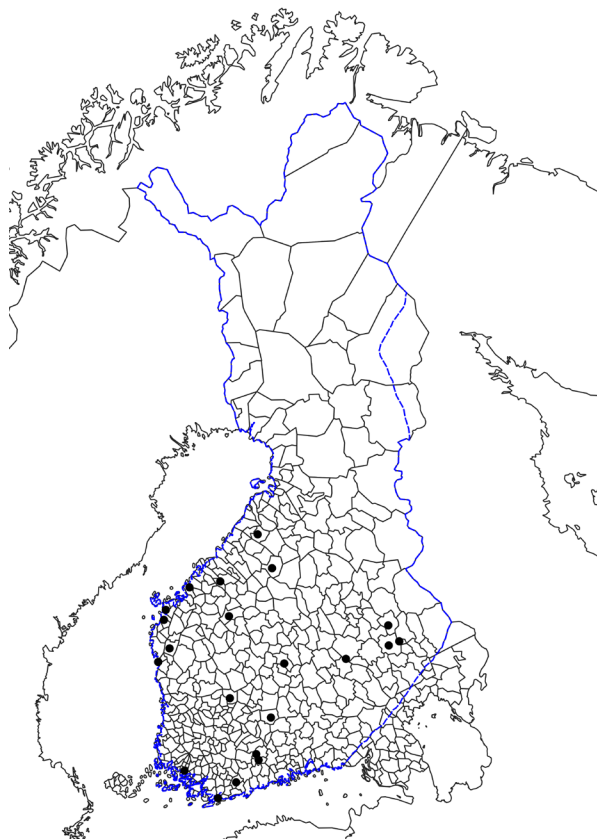
Liito-oravahavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa sekä Luonnon Tutkijassa 1800–1969.

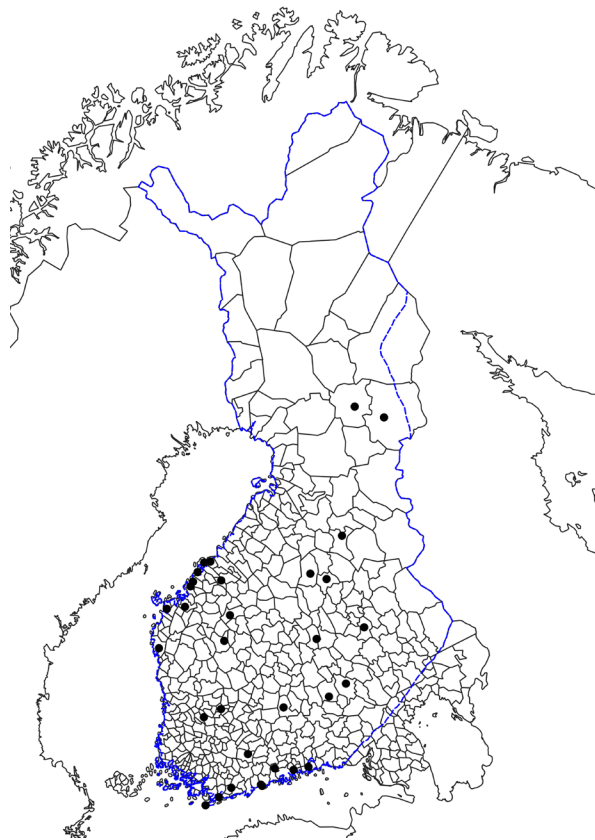
1853–1899

1900–1929

1930–1949

1950–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Bäver. 6.

Euroopan- majava

Castor fiber

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä
majava, bäver

Euroopanmajava on Suomen ja koko Euroopan suurin luonnonvaraisena elävä jyrsijälaji. Suomessa tätä Euroopan alkuperäistä majavalajia tavataan erityisesti Satakunnassa. Populaatio on pieni, arviolta 3 200–4 400 yksilöä. Huomattavasti suurempi on kanadanmajavan kanta. Lajeja on vaikea erottaa toisistaan, ja ne voivat myös elää samoissa vesistöissä.

Suomessa nykyisin elävät euroopanmajavat eivät ole samaa kantaa kuin se historiallinen populaatio, joka maassa on ollut ennen lajin häviämistä Suomen alueelta, sillä

laji tuotiin uudelleen Suomeen 1930-luvulla. Majavan häviämisen tiedetään tapahtuneen 1800-luvun aikana. Useiden eri lähteiden mukaan viimeinen majavan metsästys tapahtui vuonna 1868. Tämän vuoksi hankkeessa kartoitettiin majavaa koskevia mahdollisia mainintoja Kansalliskirjaston digitoidusta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta ainoastaan aikavälillä 1800–1869. Tarkoituksena oli selvittää, löytyykö 1800-luvun lehdistöstä havaintotietoja niin kutsutun viimeisen majavan pyytämistä edeltävältä ajalta.

Majavahavainnoista kertovien lehtijuttujen löytyminen osoittautui vaikeaksi. Majavaa kyllä käsiteltiin lehdissä mutta pääosin muissa yhteyksissä kuin havainnoiksi määriteltävissä olevilla tavoilla. On syytä huomauttaa, että 1800-luvun alkupuolella Suomen lehdistö oli vielä harvalukuinen, joten lehdissä julkaistujen havaintojen puuttumisesta ei tule tehdä liian voimakkaita johtopäätöksiä. 1800-luvun lehtien majavaa koskeva puhetapa kuitenkin paljastaa, että aikalaiset olivat tietoisia tämän lajin harvinaistumisesta ja/tai häviämisestä Suomesta.

Majava esiintyy aivan vuosisadan alussa julkaistussa matkakertomuksessa yleisenä mainintana osana Lapin eläimistöä. Ruotsinkielisessä *Åbo Tidning* -lehdessä julkaistiin vuosien 1800–1801 aikana pitkää juttusarjaa ”Resebeskrifning öfwer Finland”. Varhaiseksi reportaasiksikin kutsuttavissa olevan juttusarjan takana oli lehden tuolloinen toimittaja ja Turun akatemian professori Frans Michael Franzén, joka oli tehnyt pitkän Suomen-matkan jo 1790-luvulla yhdessä opettajansa Henrik Gabriel Porthanin kanssa. Franzénin matkakertomuksessa majava mainitaan yhtenä Lapin eläinlajeista. Kertomuksessa ei kuitenkaan selosteta konkreettista majavahavaintoa. (*Åbo Tidning* 18.10.1800)

1800-luvun ensimmäisessä suomenkielisessä sanomalehdessä *Turun Wiikko-Sanomissa* julkaistiin vuonna 1823 kaksiosainen majavaa koskeva kirjoitus. Teksti alkaa seuraavasti: ”Niitä merkillisiä eläviä joita Majawiksi kutsutaan löytyi ennen maailmassa paljon Suomesta, koska oli enemmän ja awarampia autiomaita ja vähemmin ihmisiä. Nyt ei niitä löydy enään kuin harwoin pohjaisista maista, asumattomilla paikoilla.” (*Turun Wiikko-Sanomien* 18.1.1823) Tämän jälkeen lehti selostaa varsin yksityiskohtaisesti majavan ulkonäköä, elintapoja ja sen rakennustaitoja. Tekstistä ei käy ilmi, mistä lehti oli tietonsa ottanut. Majavien löytyminen ”asumattomilla paikoilla”

viittaa siihen, että eläimen elinpiiri oli jo tässä vaiheessa tarkan tietämyksen ulottumattomissa.

Tämänkaltaisia viittauksia 1800-luvun lehdistä löytyy useampia. Vuonna 1853 *Oulun Wiikko-Sanomien* kirjoitti majavia löytyvän ”meidänkin kotimaan pohjaisperällä” (*Oulun Wiikko-Sanomien* 18.3.1853). Muutamissa lehdissä mainitaan alueita, joilla majavaa sanotaan vielä esiintyvän 1800-luvun puolivälissä. *Litteraturblad*-lehdessä vuonna 1849 julkaisussa pidemmässä jutussa kerrotaan, että ”ainoastaan Kuolajärven ja Kemikylän alueilla saattaa toisinaan löytää majavien asumuksia” (*Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning* 1/1849). Samassa jutussa mainitaan myös, että vuonna 1829 ”sodankyläläinen talonpoika” olisi myynyt kolme majavan poikasta. Tekstistä ei käy ilmi, mistä tieto oli peräisin.

Epäsuora maininta majavan mahdollisista asuinpaikoista löytyy myös *Wiborg*-lehdestä, joka julkaisi vuonna 1856 matkaaajan kirjeen Lapista. Kirjeen kertomuksessa mainitaan, että Inarissa näkee enää hyvin harvoin majavanpatoja (*Wiborg* 12.12.1856). Muutamaa vuotta myöhemmin sama viipurilaislehti julkaisi toisen Lapin matkakertomuksen. Kirjoittaja mainitsee tavanneensa Lapinmaan (Lappmarken) viimeisen majavanmetsästäjän talvella 1859 (*Wiborg* 14.5.1859). Tämänäköiset hiukan epämääräiset tiedot viittaavat siihen, ettei täsmällisiä havaintoja majavista enää ollut – tai ainakaan mahdolliset majavahavainnot eivät välittyneet sanomalehtien toimittajille asti.

Vuonna 1855 suomenkielinen *Suometar*-lehti yritti jäljittää tietoja mahdollisista majavahavainnoista. Lehti nimittäin julkaisi lukijoilleen pyynnön, joka oli muotoiltu seuraavasti: ”Jos kellä maanmiehellä siis olisi antaa tietoja, milloin ja missä Majawaa meidän Suomessa eli [tai] Lapissa on joko saatu eli [tai] hawaittu, niin pyytäisimme täänkaltaisia tietoja lähettämään Suometaren toimituk-

selle...” (*Suometar* 21.12.1855). Kyseessä on tiettävästi yksi varhaisimpia tapauksia, kun lajihavaintoja on tällä tavoin julkisesti pyydetty lukevalta yleisöltä.

Suomettaren pyyntö liittyi majavaa koskevaan tutkimukseen, jota ”Pietarin tiedeakatemian jäsen, luonnontutkija Brandt” oli tekemässä. Kyseessä oli todennäköisesti saksalainen eläin- ja kasvitieteilijä Johann Friedrich von Brandt (1802–1879). Lehtiaineistosta ei löydy mainintaa siitä, saiko Brandt majavahavaintoja Suomesta. Seuraavan vuoden *Suomettaressa* ilmestyi kuitenkin Sodankylästä lähetetty tiedonanto.

Seuraten pyyntöä viime vuotisen *Sittaren* 51 n:rossa, että *Sittarelle* lähetettäisiin tietoja, milloin ja missä Majawaa meidän Suomessa eli Lapissa on joko saatu eli hawaittu, woin tässä Sodankylän Lapistä kertoa, että muinoin on täällä saatu kosolta Majawia ja wielä nykyisten wanhain lapsuuden ijässä saatiin joitakuita, mutta ne owat sittemmin wuosi wuodelta kadonneet, niin että sitte w. 1842 ei ole yhtään nähty eli kuultu. (*Suometar* 22.2.1856)

Majavannahkaisia vaatteita, muun muassa takkeja ja kauluksia, oli lehti-ilmoitusten perusteella silti myynnissä, tosin ilmoituksissa ei yleensä mainita, mistä turkis oli peräisin. Lehdistä löytyy myös tietoja kadonneista tai varastetuista majavannahkaisista vaatteista.

Esimerkkinä mainittakoon, että huhtikuun lopussa 1865 Helsingin poliisikamari ilmoituksessa varastetun tavarankokoukosta löytyy ”ison Robertinkadun warrella” sijainneesta talosta varastettu ”ruskea majawan nahkainen paltto ja hylkeen nahkainen lakki”. (*Suometar* 26.4.1865)

Vuonna 1867 *Suomalainen Wirallinen Lehti* kertoi Suomen valtiopäivien toiminnasta. Laki- ja talousvaliokunta oli käsitellyt mietintöä metsästys- ja pyyntöasetuksesta, jossa ”hyödylliset otukset”, kuten majava, rauhoitettaisiin. (*Suomalainen Wirallinen Lehti* 8.3.1867) Seuraavan vuoden maaliskuussa virallisessa lehdessä julkaistiin keisarin vahvistama asetus, jossa majava rauhoitettiin (*Suomalainen Wirallinen Lehti* 17.3.1868). Aikalaisilla ei ollut käytössään sitä tietoa, että laji oli tässä vaiheessa jo mitä ilmeisimmin kadonnut Suomesta.

Vuonna 1882 ilmestyneessä Aukusti Juhana Melan *Suomen luurankoiset* -teoksessa majavasta todetaan: ”Tätä somaa elävää Suomen rajojen sisällä tuskin enää löytynee. - - Sallan kirkkokunnassa Kuolajärvellä tapettiin viimeinen majava jo noin 40 vuotta sitte ja Kittilässä noin 48 vuotta takaperin.”

Vuonna 1940 Kaarlo Eemeli Kivirikko totesi puolestaan teoksessaan *Suomen selkärangaiset*, että majava alkoi olla harvinainen maan etelä- ja keskiosissa 1700-luvulla, pohjoisimmissakin osissa 1800-luvun alussa. ”Ja v. 1868 ammuttiin viimeinen yksilö koko maassa Eniönjoella Sallassa.”

Hakusanat

Majavaa käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1869 suomenkielisellä nimityksellä *majava* sekä ruotsinkielisillä nimityksillä *bäver* ja *bäfver*. Tästä aineistosta ei löytynyt selkeästi paikallistettavia havaintotietoja, joita olisi mielekästä esittää kartalla.

Kirjallisuus

Herrero, Annika ja Iso-Touru, Terhi. *Euroopan- ja kanadanmajavan kanta-arvio vuonna 2023*.

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 31/2024. Luonnonvarakeskus, Helsinki.

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurankoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurankois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

Pietilä, Jyrki. *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2008.

Kuvalähteet

Kuva 1: Wilhelm von Wright. Majava. *Tidskrift för jägare och naturforskare* -lehden kuvitusta, 1834. Kansalliskallio / Ateneumin taidemuseo. CC 0 1.0. <https://www.kansalliskallio.fi/fi/object/413756>

Metsäpeura

Rangifer tarandus fennicus

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä

metsäpeura, villipeura, suomenpeura,
petra, skogsren

Varhaisissa Suomen eläinlajiston kokonaisesityksissä peuran sukua (*rangifer*) ei varsinaisesti jaotella eri alalajeihin. *Rangifer tarandus* on teoksissa peura eli poro. Kaarlo Eemeli Kivirikko kuitenkin mainitsee ruotsalaisen professori Lönnerbergin tarkemman ryhmittelyn, jossa Suomen villipeurat eli metsäpeurat on nimetty erikseen (*Rangifer tarandus fennicus*). Metsäpeuran tieteellinen nimi pohjautuu tähän Lönnerbergin 1900-luvun alussa tekemään ryhmittelyyn.

Lehdistä löytyneet varhaisimmat, selkeän ajoituksen sisältävät, metsäpeuramaininnat

koskevat 1800-luvun puoliväliä. Osa tiedoista pohjautuu varhaisempaan muistitietoon tai raporttiin. Esimerkiksi *Perä-Pohjolainen* -lehti julkaisi vuonna 1914 riistatilastoja 1800-luvulta, joiden mukaan Juho Kariniemi sai vuonna 1848 Sodankylässä saaliiksi kuusi villipeuraa (*Perä-Pohjolainen* 12.11.1914). Samoin *Luonnon Tutkija* -lehdessä on vuonna 1949 julkaistu juttu, jossa kertoja selosti oman isänsä välittämää muistitietoa Käkisalmen villipeuroista. Tiedon mukaan viimeiset peurat nähtiin alueella noin 1850-luvulla. (*Luonnon Tutkija* 5/1949) Tämänkaltaisia raportteja

voidaan pitää epävarmoina ja sattumanvaraisina. Toisaalta myös metsäpeuraa tutkineet eläintieteilijät ovat hyödyntäneet muistitietoa 1800-luvun peuratilanteen kartoituksessa.

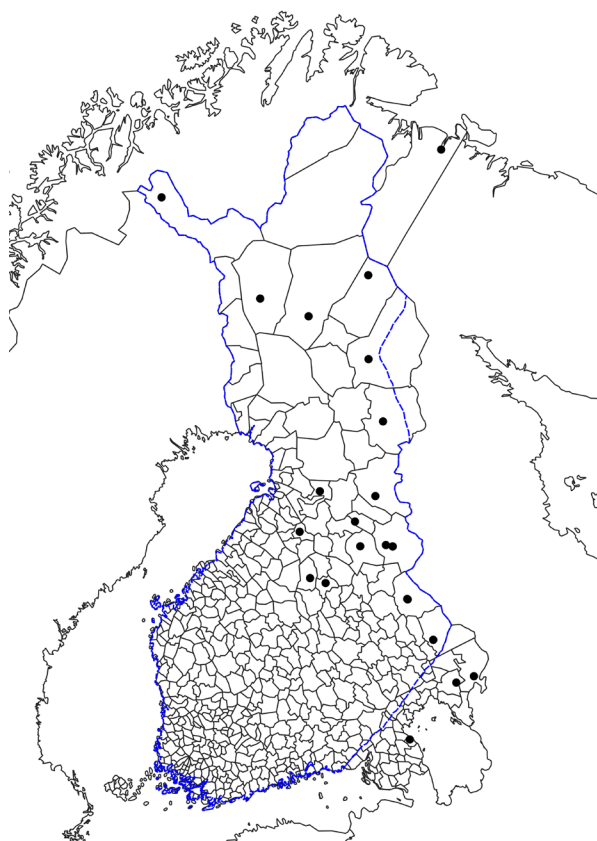
Varhainen täsmällisempi sanomalehtimaininta metsäpeurahavainnosta löytyy vuoden 1865 *Suometar*-lehdestä. Kyseessä on niin kutsuttu paikalliskirje eli lehden toimitukseen toiselta paikkakunnalta lähetetty eräänlainen raportti. Tässä tapauksessa Helsingissä ilmestynyt *Suometar* oli saanut kirjeen Suomussalmelta. Tiedonannossa selostettiin erilaisia kuulumisia ja kerrottiin paikallisista riistahavainnoista, mukaan lukien seuraava tieto: ”metsäpeuroja jonkunmoinen joukko on juossut Wenäjältä yli rajan” (*Suometar* 28.12.1865). Muutamia vuosia myöhemmin Oulussa ilmestynyt lehti raportoi Kainuussa Ristijärvellä nähdystä metsäpeuralaumasta (*Oulun Wiikko-Sanomia* 18.12.1869). Myös 1870- ja 1880-lukujen vaihteessa lehdet ovat raportoineet Pohjois-Pohjanmaalla Kestilässä sekä Iisalmissa ammutuista metsäpeuroista (*Kaiku* 22.3.1879; *Tapio* 26.3.1881). Pohjois-Pohjanmaan Juorkunasta on myös 1890-luvulla raportoitu metsäpeuroista seuraavaa:

Metsäpeuroja tänä talvena kylämme taloille on ilmaantunut tawallista enem-

män, ja ne tekewät heinien syönnillä ja heinäsuowain lewittämisellä suurta wahinkoa, joka tulee wieläkin suuremmaksi kun karja ei tahdo ruweta niitä syömään, niihin kun kerran poro on koskenut. (*Kaiku* 27.2.1895)

Eläintieteilijöiden mukaan metsäpeura metsästettiin Suomesta käytännössä sukupuuttoon 1800-luvun loppupuolella. Peurakanta kuitenkin säilyi Neuvosto-Karjalassa, josta laji hiljalleen palasi Suomen puolelle ensi sijassa Kuhmon seudulle 1960-luvulle tultaessa. Lehdistöaineisto ei varsinaisesti muuta tätä näkemystä metsäpeuran vaiheista. Yksittäisiä mainintoja peurahavainnoista löytyy kuitenkin lehdistä myös 1900-luvun alkupuolelta ennen niin kutsuttua peurojen paluuta Suomeen. Osa tiedoista perustuu aikaisempaan kertomukseen. Esimerkiksi 1930-luvun alun aikakauslehden mukaan Virdnitunturilta (Enontekiön Virninnippa) ammuttiin viimeinen villipeura vuonna 1907 (*Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirja* 1931). Ilomantsista on puolestaan raportoitu villipeuralaumahavainnoista 1930- ja 1940-luvuilla (*Helsingin Sanomat* 29.5.1937; *Luonnon Ystävä* 1943). Ensimmäisiä raportteja rajan yli Suomeen Kuhmon ja Lieksan alueille ”palaavista” metsäpeuroista julkaistiin lehdissä 1950-luvun lopulla.

Metsäpeurahavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa sekä *Luonnon Tutkijassa* ja *Suomen Luonnossa* 1800–1969.

1848–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Metsäpeuraa käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisillä nimityksillä *metsäpeura* ja *villipeura*, ja lisäksi ruotsinkielisellä nimityksellä *skogsren* hakutoiminnolla, joka hakee tarkasti annetulla sanamuodolla (niin kutsuttu text.raw-haku), sillä ilman rajausta tulokset sekoittuvat sanaan *skogsranden* (metsänreuna). Hakukone ei pysty erottamaan toisistaan ruotsinkielisiä sanamuotoja samalla tarkkuudella kuin suomenkielisiä sanoja. Hakuosumiin nähden (noin 2 000 osumaa) varsinaisia havaintotietoja aineistosta löytyi niukasti. Aineistoa on haettu lisäksi 1940–1960-luvuilla julkaistuista *Luonnon Tutkija*- ja *Suomen Luonto* -aikakauskirjoista. *Suomenpeura*-nimityksellä ei tietokannasta löytynyt hakutuloksia. Murrenimityksellä *petra* tuloksia ei ole etsitty systemaattisesti.

Kirjallisuus

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärankaist - Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurankoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurankois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

Pulliainen, Erkki ja Leinonen, Antti. *Petra. Karjalan peura*. Tammi, Helsinki 1990.

Kuvalähteet

Kuva 1: Jaakko Julkunen. Metsäpeura eli suomenpeura eli petra (*Rangifer tarandus fennicus*), kuvattu Kuhmossa 1973. Museovirasto, JOKA Journalistinen kuva-arkisto, Jaakko Julkunen kokoelma. CC BY-ND 4.0. <https://finna.fi/Record/museovirasto.f28248a8-dd05-4ce9-ae4a-7b8982931569>

Metsäsopuli

Myodes schisticolor

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä
metsäsopuli, skogslämmel

Myyrien heimoon kuuluva metsäsopuli on toinen Suomessa tavattavista sopulilajeista. Kuten tunturisopulilla, myös metsäsopulilla on toisinaan vaelluksia, jolloin eläimiä saataan havaita runsaasti. Nykytietämyksen mukaan metsäsopuli esiintyy lähes koko maassa, tosin harvalukuisena. Metsäsopuli on rauhoitettu laji Suomessa.

Aukusti Juhana Mela kertoo *Suomen luurankoiset* -teoksessaan (1882) metsäsopulista lyhyesti seuraavaa: ”Löydetty Kuopiossa ja Helsingissä. – Norjassa, Ruotsissa ja Ohots-

kan meren rannoilla. Asuu mättäisillä mailla metsissä, joissa se kaivaa itselleen koloja. Elää kasviaineista. Tämänkin lajin on Ruotsissa ja Norjassa huomattu matkustavan suurin parvin.” Melan jälkeen Kaarlo Eemeli Kivirikko (1940) toteaa lajista muun muassa: ”Metsäsopulin esiintyminen on ehkä vielä paljon arvoituksellisempi kuin muiden jyrsijöiden: viime vuosisadan puolivälissä, v. 1845 tai 1846, tavattiin se Suomessa ensi kerran.” Tämä ensimmäinen havaintotieto on myös lehdistössä mainittu W. von Wrightin tekemä löytö Kuo-

piosta 1840-luvulta. *Luonnon Ystävä* -lehti tosin raportoi kyseisestä löydöstä vasta vuonna 1901 (*Luonnon Ystävä* 11–12/1901).

Lehdistöstä löytyneet maininnat metsäsopulihavainnoista vastaavat muutenkin suurelta osin Kivirikon teoksen tietoja lajin löytöpaikoista. Näissä korostuu erityisesti Kuopion seutu 1900-alussa. Etenkin vuonna 1910 alueella tehtiin useita sopulihavaintoja. Myös Kivirikko selostaa tätä runsasta metsäsopuliesiintymää: ”V. 1909 saatiin Karttulasta pari yksilöä, mutta seuraavana vuonna niitä pyydystettiin monia kymmeniä, ja kaikkialta niitä löydettiin kuolleina, ojista, lätäköistä ja Kuopion kaduilta suurin joukoin.”

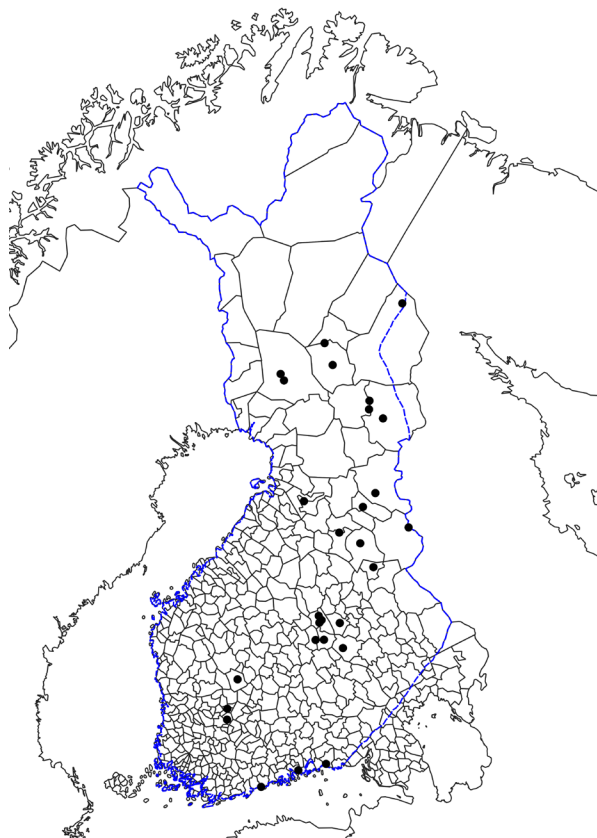
Kivirikko viittaa myös muistitietoon, jonka mukaan Jyväskylän seudulla olisi 1900-luvulla todistettu sopuleiden joukkovaellusta. Paikalliset olivat kuulemma tuolloin nähneet ”mustia hiiriä” metsässä valtavia määriä. Kivirikko selostaa: ”Näkijät joutuivat pian hiirivirran keskelle, jolloin niitä alkoi kavuta heidän päällensä, ja moni hiiri sai silloin surmansa.” Kivirikko arvelee, että eläimet olisivat saattaneet olla metsäsopuleita.

Kivirikon kertomus on mielenkiintoinen, sillä se vastaa lehdistöstä löytynyttä mainintaa, josta kertoi *Ilta-Sanomat* vuonna 1957. Lehti raportoi tuolloin Suomussalmella tehdyistä mahdollisista metsäsopulilaumojen havainnoista. Samassa yhteydessä *Ilta-Sanomat* mainitsi yli 50 vuotta sitten tapahtuneesta vastaavanlaisesta sopulien vaelluksesta Jyväskylän alueella. Lehden mukaan ”silloiset silminnä-

kijät kertovat, että niitä oli niin tuhottomasti, että koko maa kuhisi niitä, ihmiset joutuivat niitten pyörteisiin, ja sopulit juoksivat ihmisten yli.” (*Ilta-Sanomat* 10.8.1957) Vaikka 1900-luvun alun lehdistä löytyykin viittauksia Kivirikonkin mainitsemiin Kuopion seudun sopulihavaintoihin (*Savo* 17.9. ja 27.9.1910), ei aikakauden lehdistä löydy tietoja Jyväskylän kuhisevista sopulijoukoista.

Lehdissä julkaistujen havaintotietojen mukaan metsäsopuleita on 1900-luvun alussa nähty eteläisessä Suomessa esimerkiksi Loviisassa ja Lempäälässä. Yksittäisiä havaintoja on ilmoitettu myös Rautalammita, Ruovedeltä, Suonenjoelta ja Tampereelta. 1930-luvulta Kansalliskirjaston aineistosta löytyi ainoastaan yksi havainto Lapin Tuntisajolta. 1940-luvulta havaintotietoja ei löytynyt lainkaan, 1950-luvulta sen sijaan useita. Mukana on useampia *Luonnon Tutkija* -lehdessä julkaistuja tietoja. Esimerkiksi vuonna 1953 lehdessä raportoitiin Pyhätunturilla tehdyistä löydöistä. Yksi metsäsopuli oli ilmoittajan mukaan löydetty jopa kyyn vatsasta. (*Luonnon Tutkija* 4/1953) Vieläkin erikoisemmasta paikasta metsäsopulin löysivät vuonna 1957 A. Kaikusalo ja U. Skaren, jotka raportoivat hauen vatsasta löytyneestä yksilöstä (*Luonnon Tutkija* 5/1958). Samana vuonna todistettiin metsäsopuleiden vaellusta useammalla paikkakunnalla. Aina-kin Suomussalmella, Rovaniemellä, Kuusamossa, Kemijärvellä ja Utajärvellä oli tuolloin nähty eläimiä liikkeellä joukoittain.

Metsäsopulihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa sekä *Luonnon Tutkijassa* ja *Suomen Luonnossa* 1800–1969.

1840–1967

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Metsäsopulia käsittelevää aineistoa on kerätty Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisellä nimityksellä *metsäsopuli* sekä ruotsinkielisillä nimityksillä *skogslämmel* ja *skogslemmel*. Lisäksi aineistoa on etsitty 1940–1960-lukujen *Luonnon Tutkija*- ja *Suomen Luonto*-aikakauskirjoista.

Kirjallisuus

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärankaist - Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurankoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurankois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

‘Metsäsopuli’. *LuontoPortti-verkkosivusto*. <https://luontoportti.com/t/3324/metsasopuli>. Viitattu 24.2.2025.

Kuvalähteet

Kuva 1: Jukka Salmela. Metsäsopuli. CC BY-SA 4.0. <https://laji.fi/taxon/MX.48533/images>

Naali

Vulpes lagopus

Teksti: Noora Kallioniemi ja Otto Latva
Aineistonkeruu: Noora Kallioniemi,
Otto Latva ja Johanna Latva

Lajista käytettyjä nimityksiä

naali, napakettu, tunturikettu, fjällräv

Naali on hieman kettua pienempi koiraeläin ja kaikkiruokainen pikkupeto, joka käyttää ravinnokseen pikkunisäkkäitä, myyriä, sopuleita, linnunmunia ja erilaisia selkärangattomia. Tämä pieni koiraeläin on tunnettu etenkin värityksestään. Naalilla on kaksi värimuotoa: napaketun turkki on talvisin kokonaan valkoinen ja kesäisin ruskeanharmaa, kun taas turkistarhoille vangituilla naaleilla eli sinike-tuilla turkki on ympäri vuoden tumman sinertävän harmaa.

Nykyään naalien tiedetään elävän pohjoisen pallonpuoliskon tundralla. Esimerkiksi Suomessa naalit elävät tunturialueilla Lapissa. Näin toteaa myös Aukusti Juhana Mela *Suomen luurankoiset* -teoksessaan (1882), jossa hän kertoo, että naalin levinneisyysaluetta on Lappi. Mela kuitenkin mainitsee, että naalia tavataan myös Pohjanmaalla ja Venäjän Karjalassa, ja joskus naalin saattaa tavata jopa Keski- ja Etelä-Suomesta tai aina Ahvenanmaalta asti.

Naali oli siis suhteellisen runsaslukuinen Suomessa vielä 1800-luvulla. Ensimmäiset lehdistössä mainitut havaintotiedot naalista ajoittuvat 1870-luvulle, jolloin näitä koiraeläimiä ilmestyi Pohjois-Pohjanmaan rannikolle. *Uusi Suomi* -lehti kuvaili marraskuussa 1870 kohdattua naalia näin:

Tawaton metsäsaalis saatiin, yksityisen kirjeen mukaan, alussa tätä kuuta liissä, nimittäin naali (canis lagopus, ruots. själ-racka). Näitä Lapinmaan eläviä, jotka owat mainioita metsäwiljan surmaajia, nähdään niillä tienoin sangen harwoin. Mutta nyt on niitä suuri joukko tullut (arwattawasti jo kesällä) alas tuntureilta näihin rantamaihin, warsinkin merensaariin, joissa owat häwittäneet kaikki tämän-kesäiset wesilinnun poikuukset, joita sen tähden siellä nyt ei ole nähty ihmeksikään; ellei nuo jo syöneet munatkin pesästä. Olisiko tuo ihmisjoukko, joka kesällä tulwasi Lapin maahan kullankaivajien peljättänyt ja sieltä pakoon ajanut näitä wieraita? (*Uusi Suomi* 17.11.1870)

Lainaus kertoo paljon siitä, miten naaliin suhtauduttiin 1800-luvun lopulla. Sen luontaisena elinympäristönä pidettiin Lapin tuntureita ja etelämmäs levittyään se koettiin harvinaiseksi sekä epätoivotuksi vieraaksi, josta oli syytä hankkiutua eroon. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös tulkinta siitä, että Lapin erämaihin matkanneet kullankaivajat olisivat hätyyttäneet naaleja niin, että näitä olisi alkanut vaelttaa eteläisempään Suomeen.

Mikä ikinä olikaan syy naalien vaelluksen takana, niistä tehtiin useita havaintoja 1800-luvun lopulla Pohjois-Pohjanmaan rannikolla ja muutamia naaleja tavattiin myös Karjalassa sekä Satakunnan rannikolla. Yksi naali esimerkiksi ammuttiin vuonna 1896 Porin Kyläsaaren kylästä, joka tunnettiin tuolloin nimellä Kokemaensaari. Naalia kuvailtiin harvinaisuudeksi näin etelässä, mutta Lapissa sen

kerrottiin olevan hyvin tavallinen. Sen kerrottiin olevan myös ”normaaliala kettua” pienempi, väritykseltään erilainen ja villimpi sekä rohkeampi. Ammuttu naali annettiin apteekkari Juseliukselle, joka lähetti sen täytettäväksi Turkuun. Juselius lupasi lahjoittaa täytetyn naalin Porin suomalaisen lyseon eläinkokoelmaan. (*Satakunta* 16.4.1896)

Toinen merkittävä naalien vaellus etelään tapahtui 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tällöin naaleista tehtiin lukuisia havaintoja pitkin Etelä-Suomea koko maan leveydeltä. Tämä vaellus noteerattiin myös lehdistössä ja esimerkiksi *Laatokka*-lehdessä kirjoitettiin asiasta näin:

Wuodet 1907—08 näyttävät olleen huonoja ruokawuosia eräälle osalle Lapin eläimistöä, warsinkin sellaiselle, joka suuremmalta osalta elää pikku imettäväisistä (sopuleista, myyristä y. m.). Nämä jyrsivät ilmestyvät nimittäin eri vuosina hywin muutteluwaisesti, toisin vuosin runsaslukuisina, toisin perin niukasti, kuten juuri mainittuna kautena. Niiden ahnaimmilla häwittäjiltä tuolla tuntureilla, lapinpöllöiltä ja naalilta loppuiwat tällöin herkkupäiwät ja ei auttanut muu kuin painautua etelämmäs riistasta rikkaimmille seuduille. Warsinkin wiime talwi näyttää tehneen niille elämän mahdottomaksi ylhäällä Lapissa ja wiime kewättalwesta alkaen on näitä molempia sitten tawattu siellä täällä aina eteläiseen Suomeen saakka. [...] Suurempaa huomiota on herättänyt tuon nelijalkaisen, naalin nykyinen waellus. Tiheään on ollut uutisia milloin mistäkin paikkaa naaleista, jotka hengellään owat saaneet maksaa matkailuintonsa. Ei wät ne ainoastaan talwenajaksi ole pistäyneet seikkailulleen, waan huomanneet kai eteläisemmän alueen kesälläkin ruokaisemmaksi ja owat wiettäneet tämän kauniinkin ajan uusilla mailla; sitä todistawat useat pitkin

viime kesää saadut naalit eri osista maata.
(*Laatokka* 13.2.1909)

Yksi paljon uutisoiduista naalihavainnoista sattui Turussa, jossa kalastaja saivat nykyisen Kaarinan alueelta Kuusiston saarelle uivan naalin elävänä kiinni. Naali vietiin tämän jälkeen Turun Korppolaismäellä sijaitsevaan torppaan, jossa se oli nähtävissä ja ostettavissa. Korkeimman tarjouksen eläimestä tekivät lopulta Korkeasaaren edustajat, ja naali lähetettiin Helsinkiin Korkeasaaren eläinkokoelmiin (*Turun Sanomat* 2.6.1908; 17.6.1908). Korkeasaarella naali oli nähtävästi sijoitettu ketun kanssa samaan ahtaaseen häkkiin, eivätkä nämä ainakaan lehtikirjoitusten perusteella tulleet hyvin toimeen keskenään (*Helsingin Sanomat* 15.7.1908).

Vuosien 1908–1909 jälkeen naalihavaintojen määrä lehdistössä laskee roimasti, ja seuraavat havainnot koiraeläimistä kirjataan Lapissa 1910-luvun jälkipuoliskolla. Aiemmin runsaslukuisen naalin lajimäärän romahduksen keskeinen syy oli turkismetsästys. Naalikannat romahtivat siitäkin huolimatta, että näitä eläimiä alettiin vangita turkistarhoille 1920-luvulta lähtien. Koska Suomen luonnosta ei löytynyt tarpeeksi naaleja turkistarhauksen tarpeisiin, niitä kuljettiin Suomeen muun muassa Islannista. (*Turkistalous* 8/1929)

Naaleista tehtyjä havaintoja alettiin lopulta selvittämään 1930-luvulla. Tämän prosessin aikana selvisi, ettei näitä koiraeläimiä enää juuri tavattu Suomessa. Tuolloin todettiin myös laajemmin, että monet pienpedot olivat Suomessa sukupuuton partaalla. Esimerkiksi ilvestä tavattiin hieman enemmän kuin naalia, mutta sen kantaa pitivät elinvoimaisena ilmeisesti Karjalasta ja Ruotsista saapuneet yksilöt. (*Perä-Pohja* 3.4.1930) Naali ja esimerkiksi näätä uhkasivat hävitä Suomesta kokonaan, joten valtion luonnonsuojeluvalvoja ehdotti niiden rauhoittamista viiden vuoden ajaksi. Suomen Metsästäjäliitto kannatti toimenpidettä ja pre-

sidentti vahvasti huhtikuussa 1930, että naali ja näätä olivat Suomessa rauhoitettuja vuoden 1935 loppuun saakka ja niiden nahkojen kaupan pitäminen, myyminen tai ostaminen oli kielletty. Rauhoitusaikana pyydystetyn nädän tai naalin nahan myyminen edellytti nahan näyttämistä poliisiviranomaiselle, joka leimasi tai sinetöi sen asianmukaisesti. Naaleja ei ollut enää monta yksilöä jäljellä, joten rauhoitus oli tarpeen. Rauhoitus uusittiin vuosittain aina vuoteen 1941 asti, jolloin se jäi voimaan. (*Maaseudun Tulevaisuus* 26.4.1930; *Luonnon Ystävä* 1/1937; *Kauppalehti* 22.1.1941)

Vaikka naali rauhoitettiin Suomessa lopullisesti 1940-luvulla, ei sen kanta elpynyt enää entiselleen. Koska turkiseläinten suojelu oli ollut aiemmin vieras käsite metsästyslainsäädännössä ja pikkupetoja oli myös tapettu riistaeläinten vihollisina, oli monien naalin kaltaisten eläinten kannat hävitetty niin, etteivät pelkät rauhoitusmääräykset riittäneet. Tämän vuoksi esimerkiksi turkiskauppaa ja turkistuotantoa alettiin säädellä 1940-luvun aikana (*Suomen ulkomaankauppa* 13.5.1932; *Ajan Suunta* 23.12.1942).

Naalikannan romahtaminen vaikutti 1900-luvun mittaan myös tapaan, jolla näistä pienpedoista kirjoitettiin lehdissä. Naalia ei mielletty enää suomalaiseksi lajiksi, vaan osaksi pohjoisen tai Jäämeren alueen eläimistöä. Tämä ilmeni muun muassa toisen maailmansodan aikaan, kun pohjoisessa toimivat sotilaat kirjasivat ylös havaintoja kohtaamistaan naaleista.

Rintamakirjeenvaihtaja V. A. Koskimäki esimerkiksi kuvasi naalia osana ”Jäämeren eläimistöä”. Paikoista, joissa naaleja nähtiin, rintamakirjeenvaihtaja Koskimäki mainitsee vain Nuorttijärven, nykyisen Venäjän Lapissa Kuolan piirissä sijaitsevan vesistön (*Pohjolan Sanomat* 2.12.1941). Tapa kuvailla Suomen naaleja osana pohjoiskalotin kantaa piti pintansa lehdistössä myös sotien jälkeen. Naali esitettiin leimallisesti ”pohjoisen” tai ”Lapin”

eläimenä, jonka havaintopaikkoja ei välttämättä lehdistössä täsmennetty. Suomen rajojen ulkopuolella naalihavaintoja raportoitiin sanomalehdistössä toistuvasti Norjan Huippuvuorilta, Tanskan Grönlannista, Islannista sekä Kuolan niemimaalta. (*Vasabladet* 21.11.1958)

Vaikka naalien määrät olivat Suomen alueella lähes olemattomat 1950-luvulla, näiden pienpetojen rauhoituksen lopettamista vaadittiin Utsjoella vuonna 1957. Syynä oli se, että riekonpyytäjät kokivat naalien käyttävän heille tärkeitä riekkoja ravinnokseen. (*Maaseudun Tulevaisuus* 2.2.1957) Tähän vaatimukseen ilmestyi kuitenkin nopeasti vastine, jossa pienentyneen riekkokannan syyksi epäiltiin alueella runsaasti esiintyviä kärppiä. Vastineen kirjoittaja toteaa myös, että naaleja oli ”pitäjän alueella vain muutama yksilö”. (*Uusi Suomi* 10.2.1957)

Naalit tulivat lehdistöaineistossa esille vielä 1960-luvulla Oulun yliopiston rehtorin kasvitieteilijä Niilo Söyringin henkilöhaastattelussa huhtikuussa 1965. Juttu oli osa *Tunnettuja suomalaisia tiedemiehiä* -sarjaa. Söyrinki muisteli uransa alkua, kun Helsingin yliopiston kasviopin professori Kaarlo Linkola kannusti toisen vuoden opiskelijaa hakemaan

stipendiä arktisten kasvien tutkimukseen. 1920-luvun viimeisiin vuosiin sijoittunut tutkimusmatka Petsamoon oli Söyringin uran kannalta ratkaiseva, sillä se määrittä hänen tutkimuksensa suuntaa:

Työskentelin tuntureilla yksin kaikki päivät, apumiestä ei köyhällä ylioppilaalla ollut varaa palkata. Asuin geologien kämpissä, joskus teltassa, joskus majataloissa, Kalastajasaarenon taloissa tai kansakoulussa. Vaikka työskentely olikin raskasta, olivat nuo elämäni onnellisimpia aikoja. Eläimistökin tuli minulle tuolla tuntureilla tutuksi, näin karhuja, ahmoja, utelias naali tuli hyvinkin lähelle, koska runsaasti, lisäksi mm. kapustarintoja, hanhia, vesipääskyjä, kiirunoita, tunturi-kiuruja, pulmusia ja piekanoja. (*Maaseudun Tulevaisuus* 29.4.1965)

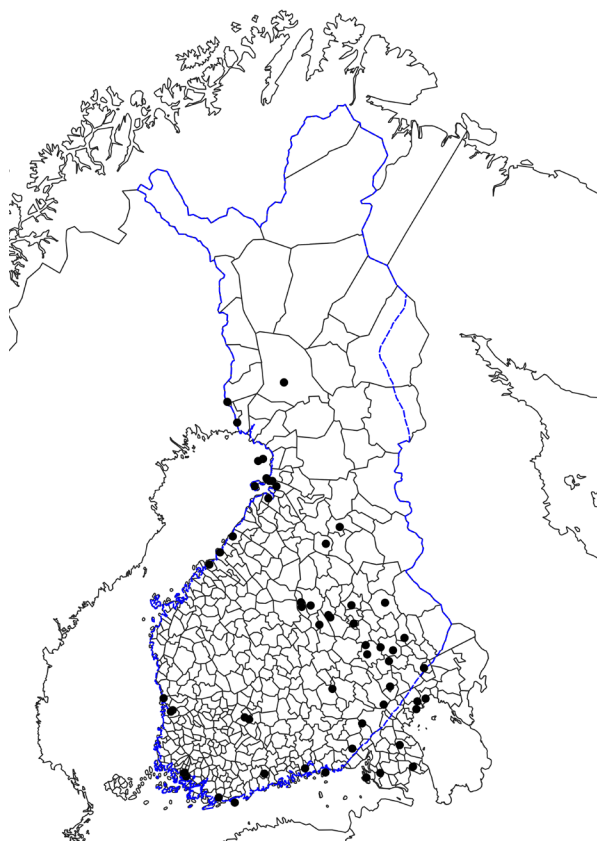
Kasvien lisäksi myös tunturin eläimistö vaikutti Söyringin kokemuksiin niin, että hän muisteli sitä vielä kolmekymmentä vuotta myöhemmin. Monista muista hänen muistelmistaan eläimistä poiketen Suomen tuntureita asuttanut naali eli pitkälti kuitenkin enää vain ihmisten muistoissa 1960-luvulla.

Naali on vielä nykyäänkin äärimmäisen uhanalainen Suomessa ja maassa liikkuu noin 10–20 yksilöä. Suomessa onkin ollut tavoitteena saada naalien kannat kasvuun. Naalin pesintä onnistui Enontekiön tunturialueella vuonna 2022 ja vuonna 2023 raportoitiin neljä onnistunutta pesintää Utsjoella ja Enontekiöllä. Näitä ennen naali pesi Suomessa viimeksi Utsjoen Paistunturilla vuonna 1996.

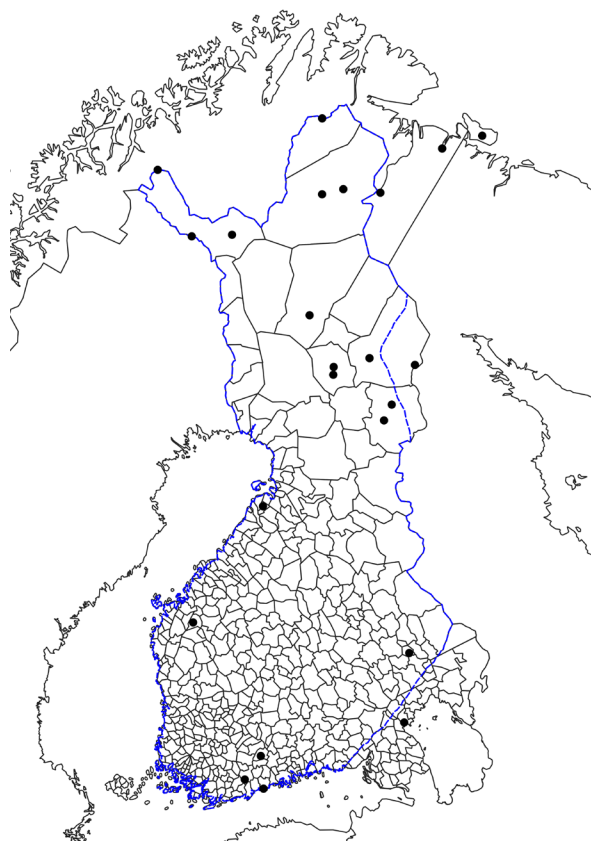

Kuva 2. Naali kuvattuna Ähtärin eläinpuistossa 1980-luvulla.

Naalihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1800–1969.

1870–1909

1915–1967

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Naaleja käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 lajin suomenkielisillä nimityksillä *naali*, *napakettu* ja *tunturikettu* sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *fjällräven*. Hakuja on pitänyt myös rajata poistamalla tuloksista sanat *vaali* tai *internatio-naali*, joihin sana *naali* sekoittui Kansalliskirjaston digitietokannassa.

Kirjallisuus

Kaski, Liisa ja Otto Latva. ‘Turkiseläin tuotteena 1800-luvun Suomessa’. Teoksessa *Tunteva tuota. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Toim. Taija Kaarlenkaski ja Otto Latva. Vastapaino, Tampere 2022, 49–71.

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

‘Naali’. *LuontoPortti-verkkosivusto*. <https://luontoportti.com/t/3211/naali>. Viitattu 21.2.2025.

Ohtonen, Kimmo. *Tunturikettu. Pohjolan naalin tarina*. Otava, Helsinki 2023.

Kuvalähteet

Kuva 1: Johnathen Pie. Arctic fox (*Vulpes lagopus*) in winter pelage on the snow, Iceland, 2017. CC 0 1.0. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iceland-1979445.jpg>

Kuva 2: Teuvo Kanervo. Ähtärin eläinpuiston naali. Museovirasto, Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0. <https://finna.fi/Record/museovirasto.4370C75CB36E9CF79DC872C49028865C?sid=4934725679>

Pyöriäinen

Phocoena phocoena

Teksti: Noora Kallioniemi

Aineistonkeruu: Noora Kallioniemi, Aino

Jämsä, Silja Laine, Otto Latva ja Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä

pyöriäinen, merisika, tumlari,
ringari, springari, tumlare

Aukusti Juhana Melan *Suomen luurankoiset* -teoksen (1882) mukaan pyöriäistä tavattiin Itämeressä, mutta sen vierailut Suomen- ja Pohjanlahdella olivat verrattain harvinaisia. Melan listaa 1800-luvun lopulta viisi havaintoa: Oulussa, Vaasassa, Kokkolassa, Porvoossa ja Lavan-saareissa. Sanomalehtiaineisto laajentaa kuvaa pyöriäisen levinneisyydestä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, sillä eläimestä kirjoitettiin sanomalehdissä aina Tornion Viipurin saakka. Sitä havaittiin siis koko rannikolla, kunnes kannat romahtivat 1940-luvulle tultaessa.

Pyöriäinen on yksi pienimmistä hammasvalaista ja ainoa Suomen merialueilla säännöllisesti esiintyvä valaslaji. Melan mukaan se ”rakastaa seuraa ja uipi usein joukoittain”. Sen kannat Itämerellä ovat pienentyneet huomattavasti ja nykyään laji luokitellaan alueella äärimmäisen uhanalaiseksi. 1900-luvun alussa Itämerellä liikkui jopa 20 000 yksilöä, mutta nykyisin niitä arvioidaan olevan vain noin 500. Pyöriäisiä on ollut Suomessa arkeologisten löytöjen perusteella jo noin 7000 vuoden ajan, mutta hajanaisten havaintojen vuoksi tarkko-

jen lajimäärien selvittäminen on ollut vaikeaa. Pyöriäishavaintojen määrät lehdistössä vaihtelevat vielä 1800-luvun vuosikymmenittäin runsaasti, mutta 1900-luvulla ne muodostavat jo yhtenäisen kokonaisuuden, jonka perusteella voidaan esittää arvioita lajin levinneisyydestä. Sanomalehtiaineiston perusteella pyöriäisten määrä alkoi laskea Suomen aluevesillä 1930-luvulla ja 1940-luvulla ne katosivat lehdistä lähes kokonaan, kun niistä siihen asti oli kirjoitettu lähes säännöllisesti koko rannikolta Haaparannasta Pietariin. Sota-aika varmasti rajoitti luontohavaintojen kirjaamista lehtiin, mutta pyöriäiset eivät palanneet lehtien sivuille enää 1950-luvulla.

Pienelle valaalle kohtalokkaita ovat olleet poikkeuksellisen kylmät talvet, jolloin koko merialue saattoi jäätyä. Hyytävien jäätälvien (1939–40, 1941–42 ja 1946–47) seurauksena Itämeri jäätynyt kolmesti kokonaan Skagerrakia myöten ja kerran 88-prosenttisesti, mikä johti lähes koko alueen pyöriäiskannan menehtymiseen. Sen jälkeen Itämeri on jäänytynyt lähes kokonaan seitsemän kertaa, joista kahdella (1955–56 ja 1985–86) olisi saattanut olla lähes samanlainen merkitys Itämeren pyöriäiselle kuin 1940-luvun talvilla. Pyöriäiskannan olisi pitänyt elpyä ankaria jäätälviä seuranneiden leudompien jaksojen aikana, mutta pienet nisäkäskannat, etenkin hitaasti lisääntyvät hammasvalaat, ovat erityisen herkkiä ihmisen toimille. Itämerellä kannan vahvistumista vaikeutti metsästys, kalanpyydyksiin jääminen ja ympäristömyrkyt. Myös tehostunut kalastus on voinut vaikeuttaa pyöriäisen ravinnonsaantia. Uhkana sille ovat myös elinympäristöjen häiriintyminen sekä vedenalaisen melun ja muun häiriön kuten meriliikenteen lisääntyminen.

Pyöriäistä kutsuttiin suomenkielisessä sanomalehtiaineistossa useilla eri nimillä, joista ruotsikielen lainaa ovat tumlari, springari ja ringari. ”Merikäärmettä” ihmetelleet *Turun Lehden* lukijat nimittivät eläintä muun

muassa tumlariksi, vaikka toimitus ei ollutkaan varma oikeasta nimestä: ”Merikäärme tai miksikä sitä woi nimittää on kummitellut Karunan kappelissa olewassa Kärkkeisien salmessä. Muutamat — niin kirjoitetaan meille — nimittäwät sitä tumlariksi ja mikä miksi-kin; mutta warmaa tietoa sen oikeasta nimestä ei ole!” (*Turun Lehti* 9.8.1904)

Myös Koukkusaaren kalastajat kutsuivat eläintä *Kyminlaakso*-lehden mukaan tumlariksi: ”Pyöriäisen eli ’tumlarin’ tapasiwat jotkut Koukkusaaren kalastajat muutama aika takaperin Pukasalmessa. Se oli kuolleena ajautunut rannalle, mutta oli muuten aiwan hywin säilynyt. Raato kuuluu wieläkin olewan jotenkin hywin säilyneenä lähellä löytöpaikkaa.” (*Kyminlaakso* 2.8.1911)

Nimitys springari löytyi *Kaiku*-lehden matkakuvauksesta, jossa kuvataan (kenties hieman kuvitteellisesti) matkaa Tyynenmeren saarille: ”[–] Näistä kuorista annettiin noin 5 mk. edestä tupakkaa, sillä tupakalla täällä ostetaan kaikkea, vaikka heidän oikea rahansa on pyöriäisen (springarin) hampaat, waan niitä käytetään ainoastaan sitten, kun ei tupakka heille enää kelpaa. [–]” (*Kaiku* 23.7.1897) Kymenlaakson saaristolaiset puolestaan käyttivät *Haminan Sanomien* mukaan eläimistä nimitystä ringari. Toimittaja kutsui niitä merisioiksi ja oikaisi ”saarelaisten” käsityksen siitä, että pyöriäiset olisivat kaloja:

Pyöriäisiä (delphinus phocaena) tahi ’ringaria’, niinkuin saarelaisten on tapana niitä nimittää, nähtiin parittain t. k. 3 p:nä Suomenlahdessa Wirolahden Martinsaaren ja Paation wesillä lähellä Tuholman salmea. Koska saarelaiset melkein yleisesti näkywät pitäwän otusta kalana, olkoon mainittu että pyöriäinen, myöskin tunnettu merisian nimellä, kuuluu walassukuun. (*Haminan Sanomat* 10.8.1894)

Merisika oli lehdistössä laajasti käytetty suomenkielinen nimitys pyöriäiselle ja joskus se muuttui jopa metsäsiaksi: ”Pyöriäisiä eli metsäsikoja, jotka owat walaskalan sukua on viime vuosina joukottain ilmautunut Pohjanlahteen. Niin kerrotaan Wasabladissa.” (*Uusi Suometar* 16.8.1876) Pyöriäistä kutsuttiin lehdistössä usein myös delfiiniksi. Monissa tapauksissa termejä käytettiin toistensa synonyymeinä, kuten tässä *Turunmaan* uutisessa kesäkuulta 1928: ”Pyöriäisen eli delfiinin ampui eilen Karunassa Österön saaren lähetyvillä lohkotilallinen Axel Österlund. Tämä harvinainen otus oli 115 sm pitkä ja painoi yli 20 kg.” (*Turunmaa* 26.6.1928) Toisinaan toimittajat havahtuvat termien ristikkäiseen käyttöön. Esimerkiksi *Karjalan Aamulehti* lähetti heinäkuussa 1924 oman edustajansa tarkistamaan, mistä eläimestä onkaan kysymys:

Pyöriäinen ammuttu Viipurinlahdesta. A.L:lle on ilmoitettu, että eräs Vasili-jeff-niminen nuorimies olisi eilisaamuna ampunut Käremäen sillan luota läheltä Viipuria delfiinin. Delfiniä (*Delphinus delfis*) ei ole tiettävästi ennen tavattu rannoiltamme useammin kuin kerran Tammisaaren luona, ja on se tyypillinen lauhkeitten vesien asukas. Edustajamme kävi eilen katsomassa otusta sekä ilmoittaa sen varmasti olevan Suomenlahdessaakin usein tavatun pyöriäisen eli merisian (*phocaena communis*), joka on levinnyt vielä jäämerelle asti. Valas oli n. 120 cm. pitkä ja painoi 30 kiloa. (*Karjalan Aamulehti* 17.7.1924)

Ilmeisesti asiantuntija totesi, että kyseessä ei ollut Suomen vesillä harvinainen delfini, vaan tuttu pyöriäinen eli merisika. Toisinaan pyöriäinen meni sekaisin muiden merinisäkkäiden kanssa. Nimimerkki E.W.S. kertoi *Luonnon Ystävä* -lehdessä tammikuussa 1920 Sata-

kuntaan suuntautuneella keruumatkalla tekemistään eläinhavainnoista. Hän mainitsi, että Reposaaren ja Mäntyluodon alueen kalastajat ja luotsit olivat nähneet ”suuren, valkoisen tumlarin”, joka kirjottajan mukaan oli todennäköisesti maitovalas. (*Luonnon Ystävä* 1.1.1920) Asiantuntijalla lajit tuskin menivät sekaisin, vaan nimityksiä käytettiin alueellisesti. Maitovalasta nimitettiin suomenkielisessä lehdistöaineistossa myös peluukaksi, venäjän ”belugan” mukaan. (*Savo* 4.6.1883; *Uusi Suometar* 17.7.1886)

Pyöriäinen kiinnosti suomalaisia, sillä se oli harvinaisuus. 1800-luvun lopussa pyöriäisiä löydettiin tukehtuneena rysistä ja verkoista (*Rauman Lehti* 8.7.1882; *Uusi Suometar* 19.5.1884) ja niitä esiteltiin esimerkiksi lauttarannoissa. Syyskuussa 1902 Porin kauppatorilla näytettiin 5 pennin maksua vastaan Yyterin lähistöltä saaliiksi saatua pyöriäistä (*Kansalainen* 1.9.1902). Yleistä oli myös eläinten myynti eläintieteellisiin kokoelmiin, joita oli muun muassa kouluilla, yliopistoilla ja seuroilla. Merirysästä saatu pyöriäinen oli kaupan Rauman torilla toukokuussa 1903 ja se ostettiin Rauman lyseon eläintieteellisiin kokoelmiin (*Rauman Lehti* 26.5.1903). Samoin Porin torilla toukokuussa 1904 kaupiteltu 1,5 metriä pitkä ja 40 kilon painoinen pyöriäinen ostettiin paikallisen kotiseutuyhdistyksen kokoelmiin (*Satakunta* 26.5.1904). Molemmat eläimet oli tarkoitus täyttää. Kenties sama pyöriäinen olikin esillä kotiseutuyhdistyksen syyskokouksessa syyskuussa 1904, kun maisteri I.E. Aro kertoi seuran jäsenille ja paikalle runsaslukuisena saapuneelle koulunuorisolle luonnontieteellisistä tutkimuksistaan. (*Satakunta* 18.10.1904)

Pyöriäinen herätti myös pelkoa sen näheissä. Esimerkiksi korppolaiset pakenivat vesieläintä maalle, kun säikähtivät sitä niin kovasti. (*Aura* 5.8.1887) Käsitykset eivät muuttuneet helposti, sillä myös nelisenkymmentä vuotta myöhemmin, kun maanviljelijä

Reinhold Eriksson ja Siri Lundell olivat nostamassa verkkoja Mellanvikenissä, he luulivat saaneensa kiinni ”merihirviön”, kun verkosta nousi pyöriäinen. (*Åland* 24.11.1934)

1900-alussa useat pyöriäisiä koskeva lehtijutut kiersivät läpi Suomen eri sanomalehdissä, vaikka pyöriäisiä ei olisi edes alueella tavattu. Niissä kiinnostikin lukijoita eläimen harvinaisuus ja meren mystiikka. Tällaisia olivat esimerkiksi Kemissä vuonna 1908 saatu pyöriäinen, jonka talonomistaja Erkki Ruonansuu löysi lohiverkostaan. (*Perä-Pohjolanen* 25.6.1908) Juttu kiersi 15 eri lehdessä. Myös pari kesää myöhemmin Vitikkalassa pyydystetystä pyöriäisestä kiersi juttu sanomalehdistössä:

Toissa maanantaina löysi talollinen Herman Lempiäinen Witikkalasta pyöriäiswalaan, jonka myrsky oli heittänyt rantahiekalle. Teräwän seipään hän iski walaan suuhun ja pienen kamppailun jälkeen saikin hän sen tapetuksi. Walas oli noin 150 cm. pitkä pyöriäiswalas, jollaisia Suomenlahdesta on saatu ennen ainoastaan pari kappaletta. Walas ostettiin Terijoen yhteiskoulun kokoelmiin ja on lähetetty Pietariin täytettäväksi. Sitä paitsi saadaan siitä koulun luurankokokoelmiin walaan luuranko. (*Inkeri* 8.11.1911)

Lehdistössä uutisoitiin noin sadasta pyöriäisestä vuosittain 1800-luvun lopulta 1930-luvun loppuun. Eläimiä havaittiin esimerkiksi toukokuussa 1937 Helsingissä Ruoholahdenrannassa:

Tänä aamuna huomasivat töihinsä kiihuhtavat helsinkiläiset Kalevankadun päässä Ruoholahden altaassa harvinaisen vieraan. Toista metriä pitkä pyöriäinen oli eksynyt meren ulapalta sataman poukamaan, jossa se esitti aamunäytöksen. Ensimmäisten moottoriveneiden lähdet-

tyä satamasta liikkeelle klo 7.30 tienoilla vieras päätti taitoesityksensä ja hävisi ulapalle. (*Ajan Suunta* 15.5.1937)

Muutama vuosi myöhemmin Laajasalon ja Santahaminan välisessä Hevossalmessa ihmeteltiin pyöriäistä, jota yritettiin jahdata:

Santahaminan ja Degerön väliseen Hevossalmeen oli eilen eksynyt pyöriäinen, jonka Santahaminan sotilaat huomasivat salmessa uiskentelevan. He työnsivät veneen vesille ja pääsivätkin n. 10 metrin päähän eläimestä. Arvelujen mukaan oli pyöriäinen noin 170 senttiä pitkä ja yli 350 kilon painoinen. Pyöriäisiä eksyy kesäiseen aikaan Itämereen ja myös meidän rannikollamme on niitä silloin tällöin nähty. (*Uusi Suomi* 14.6.1938)

1940-luvulla havainnot vähenivät, mutta yksittäisistä pyöriäisistä kirjoitettiin vielä 1950-luvulta 1970-luvulle. Pyöriäiset jäivät lohisii-moihin (*Uusi Suomi* 3.6.1959) ja verkkoihin (*Helsingin Sanomat* 1.6.1967). Sen sijaan iloinen kohtaaminen pyöriäisen kanssa oli lautta-saarelaiskoulupojilla 1950-luvun alussa:

Koululainen Harri Seppänen näki eilen klo 8.30 aikaan aamulla neljän toverinsa kanssa pyöriäisen Lauttasaaren Ryssänniemessä. Linturetkelle lähteneet pojat havaitsivat ensin n. 50 metrin päässä rannasta aivan kuin veteen heitetyn kiven aiheuttamia ympyröitä. Yhtäkkiä paikalla pongahti ilmaan noin parin metrin pituinen sukkulanmuotoinen eläin, jonka selkäpuoli oli tumma ja vatsapuoli vaalea. ”Pyöriäinen”, huudahtivat pojat kuin yhdestä suusta. Pojilla oli kiikari mukana ja yksi heistä ennätti sillä lähemmin tarkastella outoa veden elävää, ennen kuin se häipyi jälleen sukelluksiin. Tietosanakirjan mukaan on pyöriäisiä tavattu joka

kesä Suomenlahden rannikolla, mutta lienee sittenkin harvinaista, että tällainen pikkuvalas, toiselta nimeltään merisika, on uskaltanut Helsingin ”kalavesille” asti. (*Helsingin Sanomat* 8.10.1951)

Vaasan saaristossa seikkaili pyöriäinen (*Helsingin Sanomat* 22.6.1965) ja Rauman edus-

talla kalastaja Into Urho näki lahden rannalla ”otuksen, joka ruiskutti vettä ja äänteli”. Maalle nostettu eläin todettiin loukkaantuneeksi pyöriäisen poikaseksi, joka oli kulkeutunut rantamatalikkoon. (*Suomen Sosialidemokraatti* 6.7.1966)

Hakusanat

Pyöriäistä käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisellä nimityksellä *pyöriäinen* ja ruotsinkielisellä nimityksellä *tumlare*.

Kirjallisuus

Bergman, Göran. *Linnut ja saaristomme*. Söderström, Helsinki 1969.

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärankaisten – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

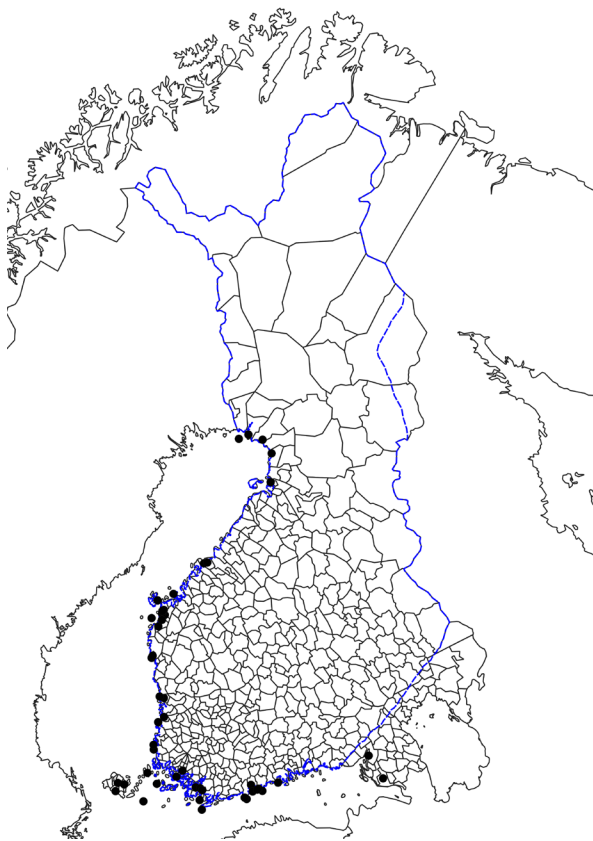
Koschinski, Sven. 'Current Knowledge on the harbour porpoises (*Phocoena phocoena*) in the Baltic Sea.' *Ophelia* 55, no. 3 (2001): 167–193.

Pyöriäinen Suomessa. Ehdotus toimenpiteistä pyöriäisen suojelemiseksi Suomessa. Pyöriäistyöryhmän mietintö. Suomen ympäristö 40/2006. Ympäristöministeriö, Helsinki 2006.

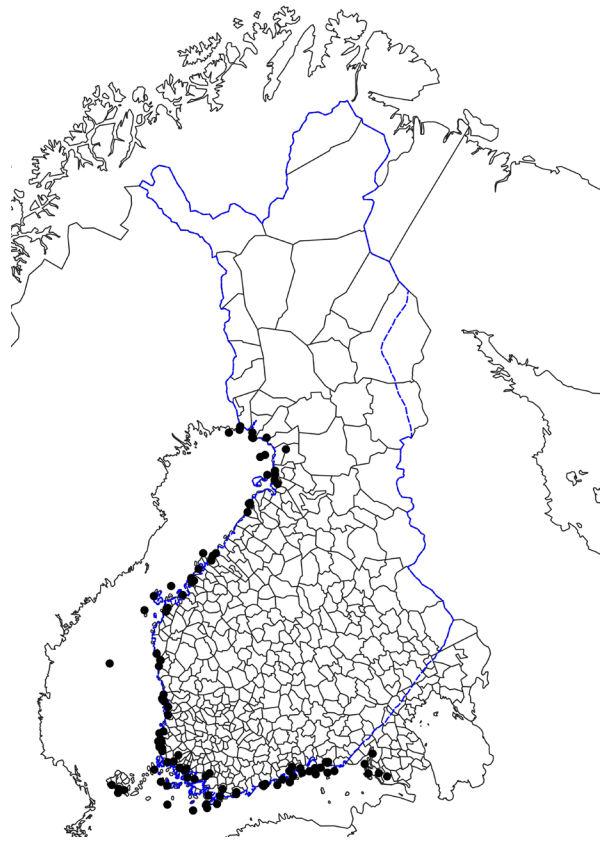
Kuvalähteet

Kuva 1: Erik Christensen. Fjord & Bæltcentret i Kerteminde - Denmark. The Harbor Porpoise (*Phocoena phocoena*) is one of six species of porpoise, 2009. CC-BY-SA 3.0.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Phocoena_phocoena.2.jpg

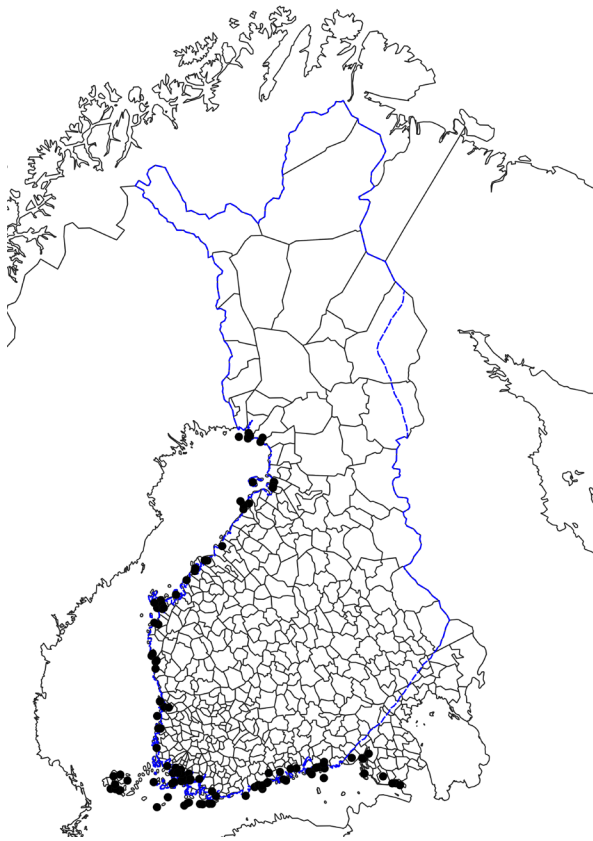
Pyöriäishavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1800–1969.

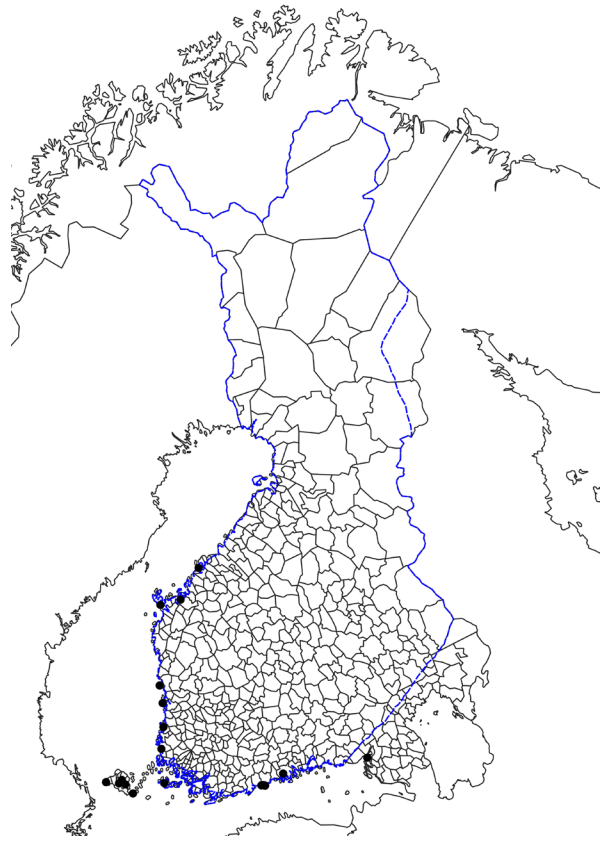
1815–1899

1900–1919

1920–1939

1940–1966

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Supikoira

Nyctereutes procyonoides

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä
supikoira, näätäkoira, mårhund

Supikoiran suomenkielinen nimitys, samoin kuin lajin tieteellinen nimi, viittaa pesukarhuun eli supiin (*procyon*). Ulkonäöltään lajit muistuttavatkin toisiaan. Koiraeläimiin kuuluvaa supikoiraa tavataan nykyään lähes koko Suomessa pohjoisinta Lappia lukuun ottamatta.

Supikoira on Suomen luonnossa suhteellisen uusi tulokaslaji, joka on säädetty EU:ssa haitalliseksi vieraslajiksi. Säädös tarkoittaa sitä, että supikoiran tappamista ei pidetä metsästyksenä vaan haitallisen lajin hävittämisenä. Supikoiraa saa näin ollen pyytää vuoden

ympäri, myös pesimäaikaan. Sen pyydystämisessä on luvallista käyttää menetelmiä – kuten elektronisia tähtäinlaitteita – jotka on kielletty tavallisessa metsästyksessä, eikä sen tappamiseen ylipäättään tarvita metsästysoikeutta tai eläinten lopetustaitoja.

Supikoiran haitallisuus liitetään osin sen kantamiin sairauksiin sekä sen tekemään haittaan etenkin vesilinnuille. Supikoiran merkitystä sorsanpesien tuhoajana on myös tutkittu asettamalla luonnonympäristöön keinopesiä, joihin on sijoitettu tarhattujen lintujen munia. Keinopesäkokeilla ei voi suoraan osoittaa yh-

Kuva 2. Saksassa
valokuvattu supikoira.

teyttä supikoiran ja vähenevien sorsakantojen välillä, mutta kokeissa havaittiin supikoiran käyvän munavarkaissa usein.

Itä-Aasiasta kotoisin olevaa supikoiraa istutettiin 1900-luvun alkupuolella Neuvostoliittoon luonnonturkiseläimeksi. Supikoira-mainintoja on hankkeessamme kartoitettu lehdistöaineistosta ajanjaksolla, jolloin laji oli Suomessa uusi tulokas. Ensimmäisiä havainnot Suomeen puolelle vaeltaneista yksittäisistä supikoirista tehtiin 1930- ja 1940-luvun vaihteessa. Muutamassa vuosikymmenessä supikoira kuitenkin levittäytyi jo laajasti Suomeen. Lehtien havaintotiedot kertovat, että suomalaisilla oli pitkään vaikeuksia tunnistaa tätä vierasta lajia, joka toisaalta muistutti useaa Suomen luonnossa esiintynyttä eläintä.

Kansalliskirjaston digitoidussa lehtiaineistossa on muutamia mainintoja supikoirahavainnoista jo 1930- ja 1940-lukujen taitteesta. Osa havainnoista on kuitenkin tehty Suomen rajojen ulkopuolella, eikä näitä mainintoja ole sisällytetty jäljempänä esitettyihin karttoihin. Varhaisista supikoirahavainnoista kerrotaan myös *Suomen Luonto* -aikakauskirjassa (*Suomen Luonto* 1/1968). Lehdessä ilmestyneen Matti Helmisen laatiman tekstin mukaan ensimmäiset supikoirahavainnot tehtiin Kainuussa 1930-luvulla sekä Forssas-

sa vuonna 1941. (*Suomen Luonto* 1/1968) Nämä tiedot perustuvat Helmisen mukaan *Suomen Riista* -julkaisussa (1958) esitettyihin tietoihin. Koska kyseessä on lähde, joka ei ole kuulunut hankkeessa käytettyyn digitoitujen aineistojen kokoelmaan, näitä tietoja ei ole merkitty nyt julkaistaviin karttoihin.

Lehtiaineistosta löytyy runsaasti osumia, joissa on raportoitu supikoiraksi epäiltyä eläintä koskevista havainnoista. Vielä 1940-luvun lehdistössä tällaisia tapauksia on vain muutamia mutta jo 1950-luvun lehdistä löytyy kymmenittäin juttuja, joissa raportoidaan mahdollisesta supikoirahavainnosta. Kaikissa tapauksissa ei ole mahdollista todentaa, minkä eläimen aikalaiset ovat lopulta nähneet. Esimerkiksi vuonna 1948 Pieksämäellä julkaistussa *Sisämaa-Laatokka*-lehdessä kerrottiin Säämingissä ammutusta eläimestä, jota oli vaikea tunnistaa. Aluksi oli havaittu koiraksi luultu eläin, jota sittemmin epäiltiin suden poikaseksi, ja sitä ryhdyttiin ajamaan takaa. Kun eläin oli ammuttu, huomattiin ettei kyseessä ollut susi. Tämän jälkeen eläintä epäiltiin kettutarhasta karanneeksi hopeaketuksi tai hopeaketun ja punaketun nälkiintyneeksi risteymäksi. Tunnistusvaikeuksien vuoksi paikallinen riistapäällikkö soitti Helsinkiin Riistanhoitosäätiöön, jolloin heräsi

epäily, että eläin saattaa olla supikoira. Lehtitiedon mukaan eläin lähetettiin Helsinkiin. (*Sisämaa-Laatokka* 9.4.1948) Lehtiaineistosta ei ole löytynyt vahvistusta kyseisen eläimen lopullisesta lajinmäärittelystä.

Esimerkistä käy ilmi, että supikoiraksi arvuuteltua eläintä on epäilty myös koiraksi, sudeksi tai ketuksi. Näiden lajien lisäksi supikoira on lehtijuttujen perusteella saatettu sekoittaa myös mäyrään, ahmaan, piisamiin tai kissaan. Useissa tapauksissa lajin tunnistukseen on kuitenkin nähty vaivaa. Eläimiä on toimitettu tunnistettavaksi esimerkiksi paikallisille riistapäälliköille tai opettajille ja niitä on lähetetty myös kauemmas asiantuntijoiden arvioitavaksi. Tulokaslaji on selvästikin herättänyt kiinnostusta, ja lehdet ovat raportoineet myös epävarmoista havainnoista.

1950-luvun lehdistä löytyy myös useampia kannanottoja sen puolesta, että maahan asetumassa oleva uusi laji olisi jätettävä rauhaan. Vuonna 1952 *Suomen Sosialidemokraatti* -lehden Eränkävijäin maailmasta -palstalla ilmestyi kirjoitus otsikolla ”Älä tapa!”. Jutussa käsitellään supikoirahavaintoja. Kirjoitus loppuu seuraavaan vetoomukseen:

Miten sitten meillä on tulokas otettu vastaan? Tietenkin aidolla meikäläisellä tyyllä: missä supikoira on tavattu on se heti tapettu! Tätä hävittämisvimmaa on käytävä jyrkästi vastustamaan. Lakikin (luonnonsuojelulaki) kieltää tuntemattoman eläimen tappamisen. Siis: antakaa supikoiran olla rauhassa, antakaa uuden turkiseläinkannan muodostua maahamme. (*Suomen Sosialidemokraatti* 14.12.1952)

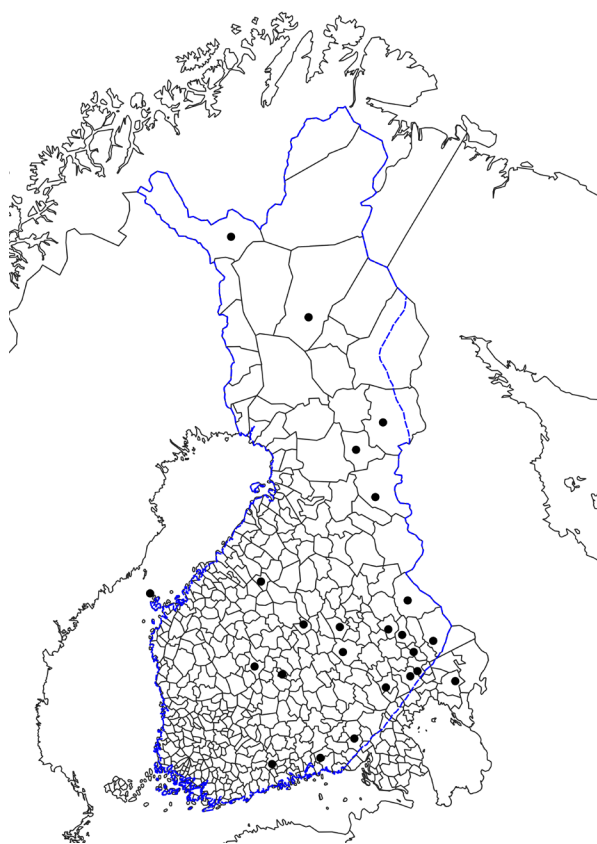
Samankaltainen vetoomus esitettiin *Uusi Suomi* -lehden erämiesten palstalla vuonna 1953.

Kirjoittaja kritisoi ihmisten ”suurta surmaamishalua” ja käsittämätöntä tarvetta ”saada hengiltä kaikki, mikä metsässä liikkuu”. Eri-tyisesti tämä hinku koski kirjoittajan mukaan oudolta näyttäviä eläimiä, kuten supikoiria. (*Uusi Suomi* 8.2.1953)

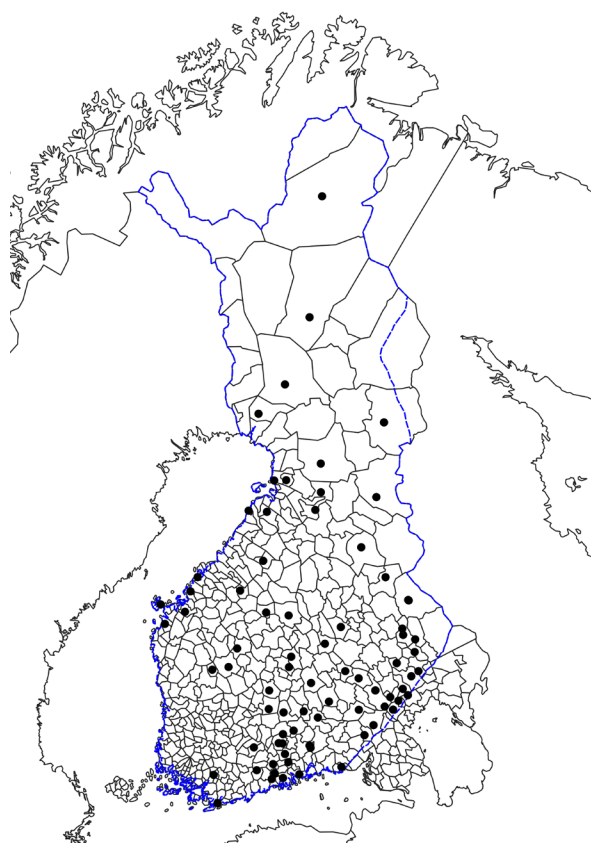
Marraskuussa 1960 lehdistössä julkaistiin juttuja supikoirista, joita epäiltiin raivotautiseksi (*Helsingin Sanomat* 17.11.1960; *Maaseudun Tulevaisuus* 26.11.1960). Tämän epäilyn johdosta joulukuussa uutisoitiin supikoiran rauhoituksen lopettamisesta (*Ilta-Sanomat* 16.12.1960). 1960-luvun aikana lehdissä julkaistiin pikku-uutisia ajoneuvojen alle jääneistä supikoirista. Lehdissä toistuvat myös ammutuista tai koirien tappamista supikoirista kertovat uutiset. Muutamissa tapauksissa supikoira on jäänyt ketunrautoihin tai kuollut ketunmyrkkyyneen.

Lehtijuttujen joukossa on myös kertomuksia kesyyntyneistä supikoirista tai vahingoittuneena löydetyistä yksilöistä, joita on pyritty hoitamaan. Esimerkiksi Orimattilassa piisaminrautoihin jäänyttä supikoiraa hoidettiin, jotta se voitaisiin vapauttaa takaisin luontoon (*Maaseudun Tulevaisuus* 25.5.1965). Joutsenossa puolestaan paikallinen metsästäjä piti hoidossaan viittä supikoiran pentua (*Helsingin Sanomat* 8.10.1965). Kiteellä eläinlääkärin metsästyskoirat olivat vahingoittaneet supikoiraa, mutta eläin hoidettiin kuntoon (*Helsingin Sanomat* 11.10.1968). Tämänkaltaiset uutisjutut kertovat siitä, että supikoiriin suhtautuminen oli varsin vaihtelevaa. Tavattaessa eläin saatettiin ampua, hoitaa tai ottaa lemmikiksi.

Supikoirahavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa sekä Suomen Luonnossa ja Luonnon Tutkijassa 1930–1969.

1930–1959

1960–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Supikoiraa käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1930–1969 suomenkielisillä nimityksillä *supikoira* ja *näätäkoira* sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *mårdhund*. Lisäksi aineistoa on etsitty *Suomen Luonto*- ja *Luonnon Tutkija* -aikakauskirjoista saman aikarajan puitteissa. Valtaosa havainnoiksi luokiteltavissa olevista lehtimainnoista on löytynyt suomenkielisistä lehdistä. Kartoissa ovat mukana ainoastaan ne havainnot, joissa laji on suurella varmuudella tunnistettu supikoiraksi.

Kirjallisuus

Malila, Ville. 'Ongelmaeläimyyden monet ja muuttuvat määrittelyt. Kehysanalyysi sanomalehtien supikoirakirjoituksista.' *Alue ja Ympäristö* 51 no. 1 (2022): 164–184.

Helminen, Matti. 'Supikoira'. Osana laajempaa 'Muuttuva nisäkäseläimistöämme' -artikkelia. *Suomen Luonto* 1/1968.

'Supikoira'. *Vieraspeto.fi-verkkosivusto*. Suomen riistakeskus.

<https://vieraspeto.fi/vieraspedot/supikoira-elintavat-tunnistaminen-ja-haitallisuus/>. Viitattu 25.2.2025.

'Supikoira'. *LuontoPortti-verkkosivusto*. <https://luontoportti.com/t/3214/supikoira>. Viitattu 25.2.2025.

'Supikoira on sopeutuva joka paikan munarosvo'. *Ajankohtaista-palsta*. LUKE, 28.7.2021.

<https://www.luke.fi/fi/uutiset/supikoira-on-sopeutuva-joka-paikan-munarosvo>. Viitattu 26.2.2025.

Kuvalähteet

Kuva 1: Марина Садыкова. Mainland Raccoon Dog (*Nyctereutes procyonoides*) in Russia, 2024. CC BY 4.0.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nyctereutes_procyonoides_379771229.jpg

Kuva 2: Bernd Schwabe. Der Marderhund, Tanuki oder Enok (*Nyctereutes procyonoides*), bitte nicht zu verwechseln mit einem Waschbär, hier im Wisentgehege in Springe (Kleiner Deister), 2013. CC BY-SA 3.0.
<https://tinyurl.com/ms4j84wt>

Susi

Canis lupus

Teksti: Heta Lähdesmäki, Otto Latva, Noora Kallioniemi, Harri Uusitalo ja Silja Laine
*Aineistonkeruu: Heta Lähdesmäki, Otto Latva, Noora Kallioniemi, Harri Uusitalo, Silja Laine, Nina Sundell, Tiina Tiilikainen, Johanna Latva, Jenna Haanpää, Verna Laine, Elina Lahdeniemi, Pelle Lindberg, Tiina Nissinen, Henna Rantala, Lotta Selin, Nina Tiempo, Sonja Vas-
kivuori ja Petra Vilkkula*

Lajista käytettyjä nimityksiä

susi, harmaasusi, hukka, varg, ulv

Susi on yksi Suomessa elävästä neljästä maasuurpedosta. Fossiililöytöjen perusteella tiedetään ensimmäisten susien tulleen Suomen alueelle viimeisimmän jääkauden jälkeen. Varhaisimmasta ihmisten ja susien välisestä suhteesta tiedetään vähän, mutta ny-

kykäsityksen mukaan jo kivikaudella turkki on ollut yksi syy susien tappamiseen.

Karjankasvatuksen yleistyttyä ihmisten susisuhde kiristyi. Kilpailu ruuasta ja susien aiheuttamat kotieläinvahingot ovat vaikuttaneet suden nimeämiseen. Karhun tapaan

sudesta on käytetty kiertoilmauksia, sillä pelättyjen eläinten ”oikean” nimen mainitsemisen uskottiin kutsuvat vahingontuottajan paikalle. Häviötä merkitsevä hukka oli yksi suden kiertoilmauksista. Hukka-nimeä on vanhastaan käytetty suomen itä- ja peräpohjalaismurteissa sekä karjalan kielessä.

Etsimme susihavaintoja vuosilta 1800–1969 vain suomenkielisestä lehdistöstä. Kävimme läpi yhteensä yli 300 000 lehtitekstiä, joissa mainittiin susi-sana, ja näiden joukosta löysimme yhteensä yli 6200 susihavaintoa. Koska osumien määrä oli näin valtaisa, ei ruotsinkielisen lehtiaineiston läpikäyminen ollut mahdollista. Todennäköisesti kaikki lehdistössä olevat susimaininnat eivät koske sutta. Epävarmat havaintotiedot, joissa arvuutellaan onko havaittu eläin susi vai ilves, olemme jättäneet pois keräämästämme aineistosta. Valtavan havaintoaineiston ja sen informaatioarvon vuoksi susihavainnoista on luvun lopussa yhteensä 10 karttaa.

Geneettisiin tutkimuksiin ja tapporahatiloihin pohjautuvan arvion mukaan susien määrä on voinut Suomessa olla 1800-luvun alkupuolella jopa 1400 yksilöä. Ensimmäinen suomenkielisestä lehdistöstä löytämämme susihavainto on tosin vasta vuodelta 1820. *Turun Wiikko-Sanomissa* (29.4.1820) ilmestynyt uutinen kertoi susien tappaneen lampaita Viitasaarella. Vaikka susia esiintyi paljon 1800-luvulla, selvästi alle puolet löytämistämme susihavainnoista ajoittuvat 1800-luvulle. Susihavaintoja käsiteltiin ylipäänsä harvoin ennen 1840-lukua. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö susia olisi nähty. Susihavaintojen niukkuus 1800-luvun alun lehdistössä selittyy muun muassa sillä, että suomenkielisiä lehtiä ilmestyi vain vähän, eikä tuolloin runsaslukuisen ja yleisen eläimen kuten suden havaitseminen välttämättä ylittänyt uutiskynnystä.

Kuva 2. Magnus Körnerin näkemys sudesta (1830-1840).

Aiemman historiantutkimuksen mukaan susia eli ennen 1800-luvun loppua lähes kaikkialla Suomessa. Aukusti Juhana Mela kertoo *Suomen luurankoiset* -kirjassa (1882) susia löytyvän ”Etelä-Suomesta Lapin perille asti”. Lehtiaineistomme poikkeaa tästä, sillä 1800-luvulla ei Lapin susihavainnoista juuri-kaan kirjoitettu. Tämäkin johtuu suomalaisen lehdistön historiasta. Ennen Kemissä 1897 ilmestynyttä *Perä-Pohjolainen*-lehteä ei Lapin alueella julkaistu sanoma- tai aikakauslehtiä.

Susia havaittiin lehtitietojen mukaan 1800-luvulla niin maaseudun metsissä, laitumilla ja maatalojen pihilla kuin kaupunkien lähellä ja jopa niiden kaduilla. Esimerkiksi *Sanomia Turusta* (20.2.1855) kertoi, kuinka ”Porin kaupungissa on susi käyskellyt kaduilla ja nikistellyt koiria”. Aiempi tutkimus on painottanut susien tulleen 1800-luvulla ihmisasutuksen lähelle nimenomaan talvisin, mutta tarkastelemamme lehdet kirjoittivat ihmisten lähellä liikkuvista susista kaikkina vuodenaikoina. Esimerkiksi Anjalassa kerrottiin kuinka “[s]usia on ollut laittumillamme

Kuva 3. Poseeraus onnistuneen susijahdin jälkeen 1870- tai 1880-luvulla.

koko kesän sekä owat tehneet wähiä pahojaan” (Aamurusko 13.8.1859).

Monet 1800-luvun lehtien susihavainnoista koskivat susien tappamia kotieläimiä. Kilpailu ruuasta johti usein susien metsästämiseen. Keskiajalta lähtien lait ja asetukset itse asiassa velvoittivat Suomen alueella asuneita ihmisiä susien tappamiseen. Näin oli myös 1800- ja 1900-luvulla. Ennen suojelun alkamista 1970-luvulla sutta sai kuka tahansa ja missä tahansa metsästää. Metsästys näkyy aineistoissammekin läpi tarkasteluajanjaksonne, sillä monet lehtien susihavainnot ovat uutisia susijahdeista tai verekseltään tapetuista susista.

Suomalaiset eivät kuitenkaan ole aina olleet innokkaita sudenmetsästäjiä. Ennen 1800-luvun loppua kyläläisten kerrotaan osallistuneen pakollisiin sudenajoihin haluttomasti tai välinpitämättömästi. Tämän on tulkittu liittyneen siihen, että sutta pidettiin hallitsemattoman luonnonvoiman kaltaisena riesana, josta ei uskottu voivan päästä kokonaan eroon. Ihmisten haluttomuudesta lähteä

susimetsälle kirjoitettiin esimerkiksi Elimäeltä vuonna 1860:

Kukaan ei lähde nyt suden-jahtiin. Sanovat: kukas menee päivänsä hävittämään kun ei saa mitään. Ottakoon susiwoudi kiini, se saapi kapat, ehkä monta mökkinläistä ei ole maksanut sitäkän wähää rahaa, vaikka on lehmä ja hewoinen. (Suomen Julkisia Sanomia 31.12.1860)

Lehdistössä kirjoitettiin 1800-luvulla myös susien vaarallisuudesta ihmisille. Näissä teksteissä kerrottiin muun muassa ”hulluista” tai vesikauhuun eli rabieekseen sairastuneista susista. (Suometar 2.7.1865) Oma lukunsa olivat susiin liittyvät lastensurmatapaukset 1800-luvulta. Susien kerrottiin tappaneen lapsia 1840-luvulla Karjalankannaksella Kivennavan pitäjässä, 1870-luvulla Tampereen seudulla ja 1880-luvun alussa Turun seudulla.

Lastensurmatapaukset eivät kuitenkaan aiheuttaneet lehdistössä laajempaa keskustelua tai kasvanutta susivihaa ennen 1880-lukua,

mikä kertoo osaltaan aikakauden ilmapiiiristä. Lehtijuttujen perusteella useat susien tappamat lapset olivat esimerkiksi torppien tai muiden tilatoman ja alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvan väestön jälkeläisiä. Vasta Turun seudulla 1880-luvulla tapahtuneiden lastensurmatapausten jälkeen susien hävittämisen tueksi alettiin vaatia sotaväkeä ja tukea hallitukselta (*Hämäläinen* 3.11.1880; *Rauman Lehti* 7.1.1882).

Lastensurmiin liittyvä keskustelu ei kuitenkaan 1880-luvullakaan ollut täysin yksimielistä, vaan siihen liittyi myös politikointia ja eri tahojen syylistämistä. Jotkut tahot esimerkiksi selittivät hiljattain säädetyn koiraveron ajaneen sudet lasten kimppuun, sillä veron myötä ihmisillä ei enää ollut varaa pitää koiria turvaamassa ihmisten elämää (*Uusi Suometar* 27.1.1882). Lastensurmatapauksia koetettiin siis käyttää perusteluna koiraveron hylkäämiselle.

Vaikka susista kirjoitettiin negatiiviseen sävyyn ja niiden kerrottiin olevan ihmiselle vaarallisia, 1800-luvulta löytää myös useita tekstejä, joissa susista kirjoitettiin toisenlaiseen sävyyn. Lehdistöaineisto paljastaa esimerkiksi, että sudenpesistä löytyneitä pentuja otettiin toisinaan taloihin eläteiksi eli lemmikeiksi. Lehdistössä mainittiin esimerkiksi vuonna 1892, että Käkisalmen nimismies Söderström elätti yhtä sudenpennuista, joka löytyi Norsjoen salolta löytyneestä sudenpesästä. (*Wuoksi* 4.6.1892) Toisaalta sudenpentuja myös tapettiin koko tarkasteluajanjaksomme ajan, koska niistäkin maksettiin tapporahaa.

Lehdistössä kerrottiin vielä 1800-luvulla siitä, miten vanha kansa uskoi, että asutuksen keskelle ilmaantuneet sudet saattoivat olla sudeksi noiduttuja ihmisiä. Tarinoita kerrottiin esimerkiksi lammassavettaan tulleista susista, joita ei hennottu tappaa, koska niiden ajateltiin olevan alkujaan ihmisiä (*Mehiläinen*

Kuva 4. Kansanvalistusseuran kalenterin (1883) näkemys Turun seudulla lapsia tappaneesta sudesta.

10/1839). Samanlainen uskomusperinne päti vielä 1800-luvulla myös karhuihin.

Erilaisista susikäsitksistä huolimatta susien metsästyksen panostettiin aiempaa enemmän Suomessa 1800-luvun lopulla ja erityisesti metsästyksestä sekä riistanhoidosta 1800-luvun loppupuolella innostunut yläluokka alkoi kampanjoida susien hävittämisen puolesta. Tilastojen mukaan susien tappokampanjat tuottivat tulosta, ja susien määrä väheni Suomen alueella jo 1870-luvulta lähtien. Myös susien esiintymistä aiemmin tarkastelleet tutkijat ovat esittäneet, että Suomen susikanta romahti 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa. He ovat esittäneet, että susia eli 1900-luvun alussa enää vain muutamia kymmeniä yksilöitä Suomen alueella. Löytämämme lehdistöaineiston perusteella tämä ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa. Susihavainnoista uutisoitiin toistuvasti 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä ja 1900-luvun alussa, minkä voi havaita tämä luvun lopussa olevista kartoista. Havaintojamme tukee myös Aukusti Juhana Melan *Suomen luurankoiset* -kirjan vuoden 1909 painoksessa mainittu yksityiskohta, että susien määrä "[o]li 1880–1890-luvuilla hyvin

vähentynyt, [...] mutta näyttää taas 1901 lisääntyneen huomattavassa määrässä”.

Susimainintoja löytyy lehdistöstä 1900-luvun ensimmäisten vuosien aikana noin sata vuodessa. Ne eivät kaikki ole toki havaintoja yksittäisistä susista, mutta kertovat siitä, että eläimiä liikkui Suomen alueella ja niistä pidettiin tärkeänä kirjoittaa. Useimmissa jutuissa sudet tappoivat 1800-luvun tapaan ihmisen omistamia eläimiä. (*Louhi* 23.2.1901; *Wiipuri* 12.8.1904)

Susien käytöstä koetettiin ymmärtää ainakin jonkin verran 1900-luvun alussa. Sitä perusteltiin esimerkiksi ”huonoilla vuosilla”, minkä vuoksi susien ilmaantumisen ajateltiin liittyvän nälkään (*Wiipuri* 24.1.1903). Samalla tapaa kuin 1800-luvullakin ankaria pakkasia pidettiin syynä sille, että sudet ilmaantuivat ihmisasutuksen lähelle (*Helsingin Sanomat* 7.1.1914).

Toisinaan yksittäisten susien ilmestymisen pitäjään tuli paikkakuntalaisille yllätyksenä. Esimerkiksi Alavieskassa tehtiin vuonna 1902 useampia susihavaintoja, joissa susi oli tullut lähelle ihmistä, jopa niin lähelle, että eräs mies ”oli vähällä saada kirweellä lyödä petoa”. Kirjoittaja ihmettelikin: ”Mistä ilmestyivät nyt tänne nuo pedot joita ei ole kuulunut kaukaisiin aikoihin? On kohta niin kuin kerrotaan niitä olleen wanhanaikaisina sotaissä aikoina.” (*Kaleva* 22.12.1902) Samoin ihmeteltiin Karjalassa seuraavana vuonna: ”Sudet owat täällä hywin harwinaisia, ei minun täällä oloni aikana, 40 wuoteen, ole tätä ennen kuin yksi susi käynyt, sekin käyntäsellen.” (*Laatokka* 14.2.1903) Nämä 1900-luvun alussa tehdyt havainnot viittaavat siihen, että sudet todellakin olivat saattaneet kadota joiltain alueilta jo 1800-luvun lopulla, tai sitten ihmisten muisti petti sen suhteen, miten kauan viimeisimmistä susihavainnoista oli kulunut aikaa.

Vuoden 1905 tienoilla susihavaintojen määräksi vakiintuu noin 80 vuodessa ja 1910-luvulle tultaessa lehdistömainintojen vuo-

simäärä vähenee noin kolmeenkymmeneen. Näissä havainnoissa oli usein kyse samalla alueella kiertäneestä sudesta tai susilaumasta, jonka liikkeitä seurattiin pitkin vuotta.

Vaikka susien aiheuttamat lastensurmat yhdistetään usein 1880-luvulle, kerrottiin näistä lehdissä myös 1900-luvulla. Kesällä 1907 kirjoitettiin kahdesta tapauksesta, jossa susi oli väitetysti syönyt lapsen. Esimerkiksi Parikkalan seudulla kerrottiin tarinaa, jossa lapsesta olisi jäänyt ainoastaan luita jäljelle. Tarinan mukaan sudet olivat syöneet Säämingin ja Parikkalan rajamailla 6-vuotiaan pojan niin perusteellisesti, että tästä ei löydetty muuta kuin sääriluu. Jutun julkaissut lehti myönsi kuitenkin, että ei voi sanoa varmuudella onko tarinassa perää (*Työ* 14.7.1907.) Lehdistö ei siis esittänyt juttuja ainakaan täytenä totena. Samana kesänä lehdistössä kiersi laajasti myös uutinen lapsesta, joka tappoi suden:

Suden tappoi kangella 10 wuotias poika Suomussalmella Jaappaan talon aidan takana. Pojalla oli pieni tyttö kumppalina marjassa. Kun peto hyökkäsi tytön kimppeun, niin anteli pieni urhomme kangella sitä niin rajusti, että henkensä heitti otus, joka oli vielä nuorenpuoleinen. Hänestä weti poika vielä saaliinsa talon pihalle ihmettelewien katsojien suureksi kummaksi. (*Kajaanin Lehti* 26.8.1907)

Mielenkiintoinen muutos aiempaan susikirjoitteluun oli se, että lehdistössä pohdittiin susikirjoittelun vaikutusta lapsiin. Vain kaksikymmentä vuotta Turun seudun lastensurmatapausten jälkeen haitallisiksi lapsille koettiin susien sijaan lehtien susiuutiset. Niiden ajateltiin herättävän aiheetonta susipelkoa lapsissa:

Susia Siikajoella on ihmisten mielikuivatuksessa — viime aikoina liikkunut arweluttawan suuressa määrässä, hätyytellen milloin yhtä milloin toista, owatpa mie-

lineet käsiksikin käymään. Warsinaisia wammoja eivät kuitenkaan ole aikaan saaneet, lukuun ottamatta lapsiwäkeen “susijutuista”, tawallisesti karttuwaa, ajattelemttomuudessa istutettua pelkoa, mistä, siwumennen sanoen, seuraukset useinkin owat pitempi-aikaisia kuin yleisesti luullaan. (*Louhi* 24.1.1901)

Jos susista kirjoitettiin lehdistössä vielä paljon 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, vähenivät etenkin susihavaintoja käsittelevät tekstit 1910-luvun aikana. Tämän näkee myös luvun lopussa olevista kartoista. Voi olla, että susien määrä väheni tuolloin entisestään, mutta täytyy myös ottaa huomioon, että monet yhteiskunnalliset myllerrykset kuten sisällissota vaikuttivat lehdistön uutisointiin. Tämän vuoksi susihavainnoista uutisoiminen saatettiin kokea merkityksettömänä asiana suhteessa esimerkiksi yhteiskunnallisiin uutisiin.

Sudet palasivat lehdistössä puitavaksi aiheeksi 1920-luvulla. Uutisointiin vaikutti erityisesti karjalaisten lehtien kasvava lukumäärä ja Karjalaan kohdistuva kiinnostus, sillä Karjalan susista uutisoitiin valtakunnallisesti. Myös Lapin susista kirjoitettiin laajasti. Esimerkiksi Enontekiöllä tuhottiin vuonna 1920 susien pesä:

Susia Enontekiöllä. T.k. alkupuolella löysivät lappalaiset Heikki Mogga ja Juho Näggä sekä talollinen Aukusti Nunnanen sudenpesän Enontekiöllä. Miesten onnistui ottaa hengiltä 8 pesässä ollutta pentua sekä toisen emäsuden, toisen päästessä haavoitettuna pakoon. Pedot olivat viime talvena tehneet paljon tuhoja porojen keskuudessa, joten oli onneksi paikkakunnan karjanomistajille, että ne saatiin hävitettyksi. (*Vapaa sana* 26.6.1920)

Susihavaintoja tehtiin kuitenkin länsirannikolla asti, ja esimerkiksi Liedossa ammuttiin susi vuonna 1920. Liedon suden tapaus kertoo susien kohtaamiseen liittyvästä pitkästä muistista ja osoittaa, että paikalliset vaikuttavat tietäneen välittömästi, miten toimia suden kohdatessaan, vaikkei Liedossa ollut ollut susia vuosiin: ”Eilen aamuhämärissä hawaitsi työmies Konrad Helenius Liedossa akkunastaan, että lähellä hänen asuntoaan pellolla liikkui harwinaisen suuri eläin. Hän sieppasi kiwäärinsä ja juoksi paljain jaloin ulos ampuakseen oudon otuksen.” Paikallisessa *Uudessa Aurrassa* julkaistiin Liedon suden ampumisesta pitkä tarina, jossa miesten neuvokkuuteen ja metsästyksen liittyi moderni elementti, sillä tarina päättyy puhelinnumeroon, jonne voi il-

Kuva 5.
Kuvaus susien metsästystyksestä hiihtäen vuodelta 1831.

moittaa, jos haluaa täytetyn suden. (*Uusi Aura* 5.12.1920)

Itärajalla arveltiin Neuvostoliiton levottomuuksien aiheuttaneen susien määrän lisääntymistä, kun sekä perinteiset metsästysyhteisöt oli myllerretty ja esimerkiksi pohjoisen asukkailta oli viety metsästyksen käytettyjä aseita. Yhteiskunnallisten muutosten ohella syyksi susien liikehdintään arveltiin metsäpaloja (*Iltalehti* 24.9.1920). Susijahdeista kerrottiin yksityiskohtaisesti lehdistössä 1920-luvulla ja ne saivat paljon palstatilaa. Suojeluskuntia toivottiin usein järjestämään susijahteja, ja onnistuessaan niistä tuli suojeluskunnan voimannäytteitä, kuten esimerkiksi Luumäellä vuonna 1932 (*Kansan uutiset* 16.9.1920; *Karjala* 19.2.1932).

Lehtikirjoituksissa, erityisesti Karjalassa, tulee toistuvasti esiin, että sudet ovat hätyyttelleet lapsia. (*Raivaaja* 9.1.1922) Yksi syy siihen, että juuri lapset olivat 1920- ja 1930-luvulla niin usein susien hyökkäysten kohteena, saattaa olla vuonna 1921 voimaan tullut oppivelvollisuuslaki, jonka myötä lapset joutuivat kulkemaan paljon yksin niilläkin alueilla, joilla susia oli paljon. 1920-luvun alun jälkeen susien määrä väheni huomattavasti sekä Karjalassa että Lapissa. Jälkikäteen susia on tulkittu eläneen Suomessa 1920-luvulla vain muutama yksilö.

Lehdistöaineiston perusteella susien määrä lisääntyi jälleen 1930-luvun lopulla. Vuonna 1937 sanottiin jo, että ”sudet lisääntyvät vuosi vuodelta” (*Kainuun Sanomat* 11.3.1937). Erityisesti Lapissa sudet ahdistelivat poroja niin, että elinkeinon koettiin olevan vaarassa (*Karjalainen* 22.11.1938). Lehdistöstä löytämämme tekstit kertovat siitä, kuinka porotalous tulee ymmärrettäväksi kansallisenä kysymyksenä. Lehdistössä keskusteltiin esimerkiksi, tulisiko valtion maksaa korvauksia susien tekemistä vahingoista (*Maa: Suomen maatalousseurojen aikakauslehti* 3/1936). Vuonna 1939 Lapissa vieraili valtuuskun-

ta, mukanaan myös silloinen sisäministeri Urho Kekkonen, tutustumassa porotuhoihin ja pohtimassa ratkaisua susien aiheuttamiin ongelmiin (*Uusi Suomi* 8.1.1939). Myöhemmin tammikuussa, kun oli valoisampaa, alkoi jahti, jossa käytettiin kiväärien, myrkkujen ja rautojen lisäksi uusia metsästyskeinoja: ”Näinä viikkoina alkaa pohjoisimmissa pitäjissämme Europan ainutlaatuisin susijahti, johon osallistuu satoja miehiä, jopa ilmavoimien lentokoneitakin” (*Maaseudun Tulevaisuus* 28.1.1939). Sotataitoja harjoiteltiin ennen talvisotaa susia vastaan.

Erilaisista susien hävittämiseksi ehdotetuista keinoista huolimatta näiden eläinten määrä kuitenkin lisääntyi etenkin Lapissa ja Laatokan Karjalan pohjoisosissa 1940-luvulla. Lehtihavainnot ovat samassa linjassa Kaarlo Eemeli Kivirikon *Suomen selkäranka* -kirjan (1940) kanssa. Teos kertoo Suomessa susien ”asuma-alueen” rajoittuvan Pohjois- ja Itä-Suomen rajaseuduille, mutta lisää, että ”muutama yksilö saattaa lähteä taivaltamaan kauas länteenkin päin”.

Lehtiaineiston perusteella läntiseen Suomeen kulkeneet sudet koettiin harvinaisiksi. Näitä susia jahdattiin kiivaasti ja lehdet kirjoittivat seikkaperäisesti niiden liikkeistä. Kun tällainen susi saatiin tapettua, sitä esiteltiin usein kiinnostuneelle yleisölle. Esimerkiksi vuonna 1950 Padasjoella tapettu susi lähti ”hyväntekeväisyyskiertueelle” eli sitä käytiin näyttämässä maksua vastaan niillä paikkakunnilla, joilla susi oli elävänä liikkunut, ja rahaa kerättiin muun muassa sotainvalidien hyväksi. Tampereella sutta kerrottiin käyneen katsomassa yli 4 000 ihmistä (*Helsingin sanomat* 3.3.1950). Susi siis oli todellakin Suomen eteläisillä alueilla kurioseetti 1900-luvun puolivälin vaiheilla.

Vaikka lehdistölle raportoitiin oikeista suihavainnoista, oli joukossa myös useita väärin tulkittuja havaintoja. Esimerkiksi vuonna 1952 kettua jahdattiin sutena Simossa, hirveä

luultiin sudeksi Toholammilla ja koiria susiksi useilla paikkakunnilla. Tyrvällä muun muassa ammuttiin epäilyksiä herättänyt susi, jota osa asiantuntijoista piti sitä sutena ja osa koirana. Kun sudenkaatajalle oli jo maksettu tapporaha, paljastui kallotutkimuksessa, että kyseessä oli saksanpaimenkoira. Vielä seuraavanakin vuonna tapauksesta kirjoitettiin lehdistä:

On epäilty, että eri puolella Länsi-Suomea ja varsinkin Etelä-Pohjanmaalla liikkuneet eläimet eivät olisikaan susia, vaan saksalaisten Suomeen jättämiä Schäfer-koiria. Tämäkään ei pidä paikkaansa, sillä koirien ikä ei juuri nouse kymmentä vuotta suuremmaksi. Saksalaisten tuomien koirien ja susien jälkeläisiä sen sijaan mainitut eläimet voivat olla. (*Uusi Aura* 22.1.1953)

Edellä mainitun tekstin kaltaisiin "uutisankoihin" saattoi olla syynä lehdistön into tarttua susiaiheeseen. Toki taustalla vaikutti myös se, että paikallisten ihmisten kyvyt tunnistaa susi olivat heikentyneet niillä alueilla, joilla susia ei oltu nähty vuosikymmeniin. Koirien luuleminen susiksi ei tosin ollut sekään mikään uusi juttu. Esimerkiksi 1900-luvun alussa uutisoitiin useastakin tapauksesta, joissa koiria oli luultu susiksi (*Suomen Kansa* 16.10.1902; *Kajaanin Lehti* 1.7.1903; *Karjala* 26.4.1911).

Erityisen ajankohdan keräämässämme susiaineistossa muodostaa vuosi 1962, jolloin lehdistössä julkaistiin yli 700 susihavaintoa. Tämä liittyi itärajan takaa Suomen alueelle saapuneiden susien määrän suureen kasvuun 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Havaintoja tehtiin Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa ja lehdistössä esiintyivät ainakin Kiteen sudet, Kalajokilaakson aavesusi ja Hossan rajantakainen susilauma. Jo vuoden 1962 alussa Etelä-Karjalan Uukuniemellä havaittiin susilauma, jonka seurauksena kou-

lulaisia alettiin suojella aseellisilla partioilla (*Suomen Sosialidemokraatti* 11.1.1962). Kontiolahdelle sijoitettuun Karjalan jääkäripataljoonaan koottiin myös "susiosasto" sen taitavimmista eränkävijöistä. Osasto oli aina hälytysvalmiudessa tukeakseen siviilimetsästäjien susiporukoita sudenajossa (*Helsingin Sanomat* 21.1.1962). "Susiosasto" koettiin tarpeelliseksi, sillä Pohjois-Karjalan alueella oli ammuttu vajaan vuoden sisällä kuoliaaksi 12 sutta. (*Kansan Uutiset* 23.1.1962)

Myös Pohjois-Suomessa rajan yli kulkevat sudet aiheuttivat ongelmia ja hätäannysta vuonna 1962. Kuusamossa ja Suomussalmella sudet tappoivat *Helsingin Sanomien* mukaan 24 poroa muutaman viikon aikana. Lehti kuvaa susia näin:

Pedot ovat selvästikin perillä rajan merkityksestä, sillä ne käyvät vain öiseen aikaan Suomen puolella tekemässä tihutöitään. Poromiehet ovatkin nyt niitten kulkureitien kohdalle vetäneet noin peninkulman pituisen lippusiiman peloitukseksi viirusilmille. Juuri rajan pinnassa on näet poroilla hyvät syönnösmaat, joten niitä ei saa sieltä pysymään poissa. (*Helsingin Sanomat* 22.2.1962)

Susien kohtaamiseen liittyi monia hämmentäviäkin tapauksia 1960-luvulla. Esimerkiksi siilinjärveläiset ja maaninkalaiset riitelivät siitä, kummat olivat todellisuudessa tappaneet ensin maaninkalaisten ampuman ja sen jälkeen henkiahieverissä siilinjärveläisten ampuuksi joutuneen suden (*Helsingin Sanomat* 15.1.1964). Eräs kuusamolainen taas huumasi tunkiolla jätteitä syövän suden omilla sydän- ja unilääkkeillään, jotta sai sen ammutuksi (*Ilta-Sanomat* 4.11.1965). Suomussalmen Hossassa sudet söivät jopa presidentti Kekkonen porot (*Suomen Sosialidemokraatti* 17.8.1965).

Susien liikkeitä seurattiin pitkin 1960-lukua, ja eri puolilla Suomea kohdattuja susia

Kuva 6. Teuvo Huotarin valokuva Nurkkavaaran veljeksistä ja heidän kaatamastaan sudesta Valtimolla vuonna 1959.

ajettiin tehokkaasti takaa muun muassa mopedeilla, autoin, helikopterein ja lentokonein (*Ilta-Sanomat* 7.1.1964; *Helsingin Sanomat* 17.4.1966). 1960-luvun loppupuolella oltiin jo tilanteessa, jossa susien määrä oli merkittävästi vähentynyt Suomessa. Tämä huomioitiin myös lehdistössä: ”Nykyisinhän on susikantamme käytännöllisesti katsoen kokonaan rajan takaa tulleiden kiertolaisten varassa. Ainoatakaan varmaa pesälöytöä ei viime vuosilta tunneta, joten omaa susikantaamme täytynee pitää miltei sukupuuttoon kuolleenä.” (*Suomen Sosialidemokraatti* 17.2.1966)

Vaikka lehdistössä puhuttiin 1960-luvulla siitä, ettei susien pesälöytöjä tunneta edeltäneiltä vuosilta ja nykyinen tutkimustietokin korostaa, että sudet eivät olisi lisääntyneet Suomessa säännöllisesti 1800-luvun jälkeen kuin vasta 1990-luvulla, tutkimusaineistom-

me osoittaa, että pesintää tapahtui 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Kivirikko esimerkiksi kertoo *Suomen selkäranka*iset -teoksessaan (1940) ”viime aikoina” tavatun muutamia pesiä Lapissa. Tarkastelemissamme lehdissä kirjoitettiin silloin tällöin Lapista löytyneistä pesistä (*Vapaa Sana* 26.6.1920; *Luonnon Ystävä* 1–3/1940). Lehtitietojen mukaan pesiä ja suden ”penikoita” löydettiin kuitenkin myös muualla, esimerkiksi Uudellakirkolla Viipurin seudulla (*Heinolan Sanomat* 2.7.1924) ja jopa erään talon alta Kärsämäellä (*Länsi-Suomi* 16.5.1907). Susien lisääntymisestä Suomessa kertoo myös nuorten susien näkeminen. Esimerkiksi *Vaasassa* kerrottiin poromiehen nähneen Sodankylän Saariselän tunturilla susilauman, jossa ”oli koosta päättäen viime kesän pentujakin” (*Vaasa* 21.10.1938).

Aiemmasta tutkimustiedosta poiketen susia siis liikkui paljonkin Suomen alueella 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja ne myös lisääntyivät täällä. Tähän tuli muutos vasta 1960-luvun lopulla. Vuonna 1967 julkaistujen petotutkijoiden arvioiden perusteella Norjassa, Suomessa ja Ruotsissa arvioitiin elävän enää yhteensä vain noin 50 susiyskilöä. Asiasta uutisoitiin näin:

Tämä merkitsee susien kuolemista tältä alueelta muutamassa vuodessa ellei ryhdytä nopeasti tehokkaihin suojelutoimiin. Vain Ruotsissa on laji rauhoitettu pari vuotta sitten. Lainsäädännön yhdenmukaistamista pidettiin välttämättömänä. (*Etelä-Suomen Sanomat* 8.11.1967)

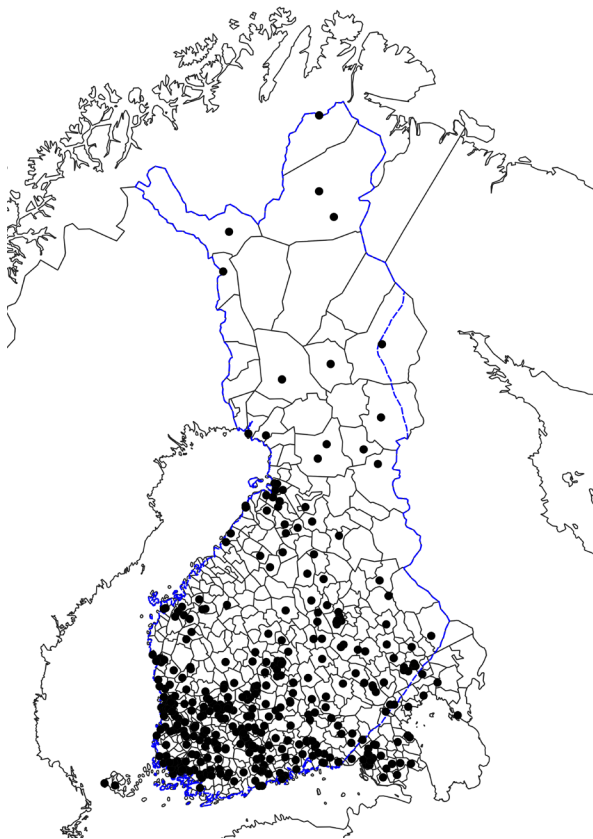
Susi rauhoitettiin Ruotsissa jo vuonna 1966, mutta Suomessa susia metsästettiin vielä niin, että vuoteen 1969 mennessä susi oli tapettu Suomesta lähes kokonaan sukupuuttoon. Sanomalehdissä kerrotaan vain muutamasta yksittäishavainnosta Lapissa ja Itä-Suomessa, ja koko maan kannaksi arvioidaan kymmenkunta sutta (*Helsingin Sanomat* 8.1.1969).

Havahtuminen susikannan pienuuteen käynnisti lopulta keskustelun susien rauhoittamisesta. Keskustelua käytiin myös pohjoismaisella tasolla, sillä Suomen toiminta nähtiin ratkaisevana tekijänä siinä, kuoleeko susi sukupuuttoon koko Pohjolassa. Vuoden loppuun mennessä tehtiin suojelualoitteita, joita kannattivat niin luonnonsuojeluviranomaiset kuin Metsästäjain keskusjärjestökin. Suojelua vastustivat puolestaan ennen kaikkea karjan- ja poronhoitajat. (*Helsingin Sanomat* 29.3.1969; *Helsingin Sanomat* 6.11.1969)

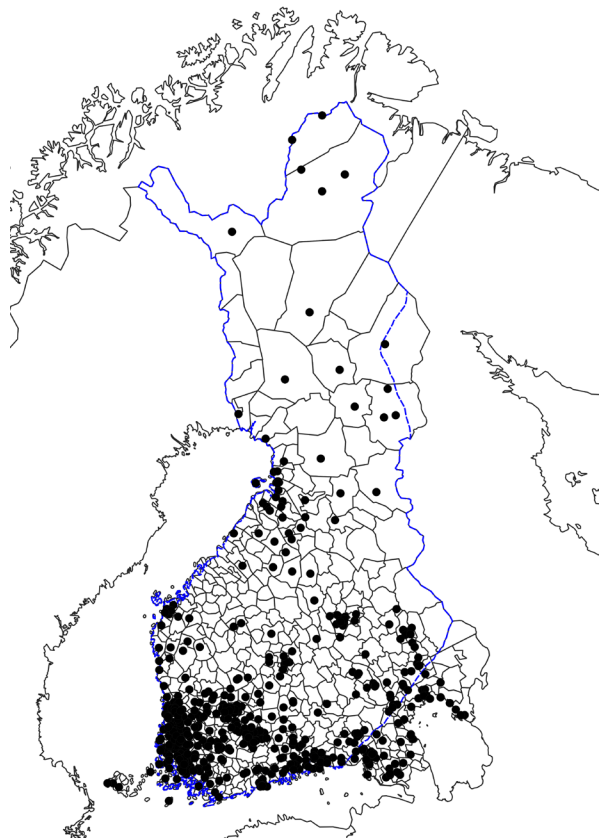
Susien suojelu alkoi tarkasteluajanjaksonne päätyttyä, kun vuonna 1973 annettiin

asetus suden rauhoittamisesta poronhoitoalueen ulkopuolella. Laji luokitellaan Suomessa nykyään erittäin uhanalaiseksi eläimeksi. Keväällä 2024 susia arvioitiin elävän Suomessa lähes 300 yksilöä ja tiedettyjä susireviirejä oli 80. Suurin osa susista elää nykyään Läntisessä Suomessa. Susien voi siis ajatella palanneen historiallisille esiintymisalueilleen. Lappi on nykyään menneisyyteen verrattuna vähäsusimpi, sillä laji ei ole poronhoidon takia siellä tiukasti suojeltu kuten muualla maassa.

Susihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1800–1889.

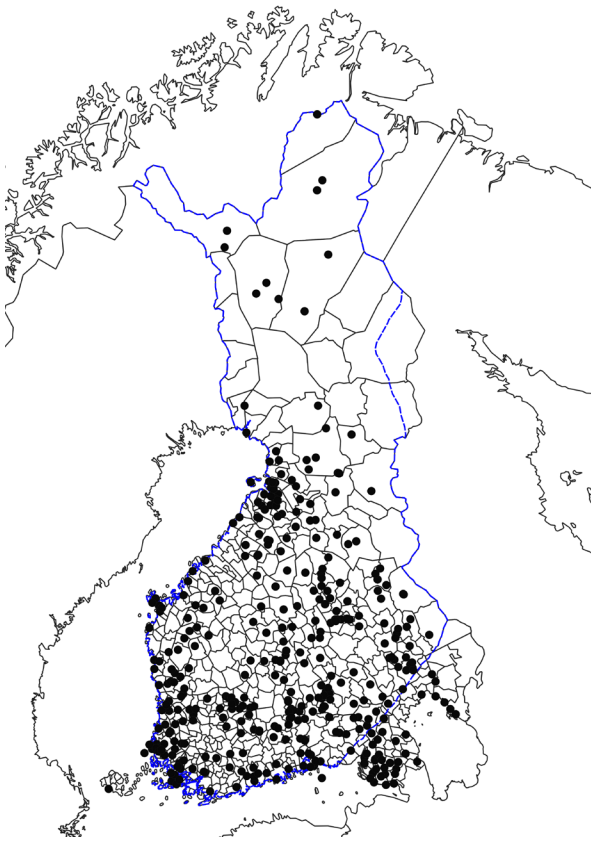

1820–1879

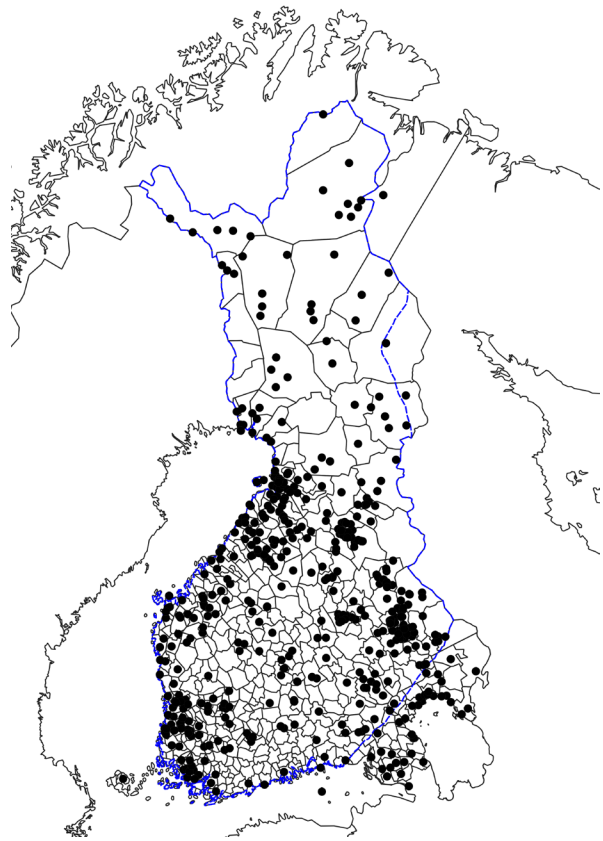

1880–1889

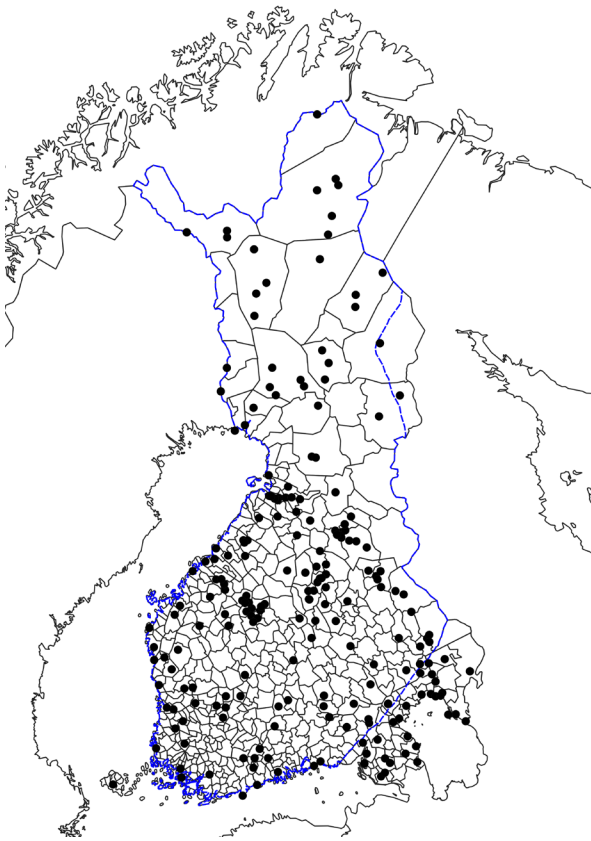
Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Susihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1890–1929.

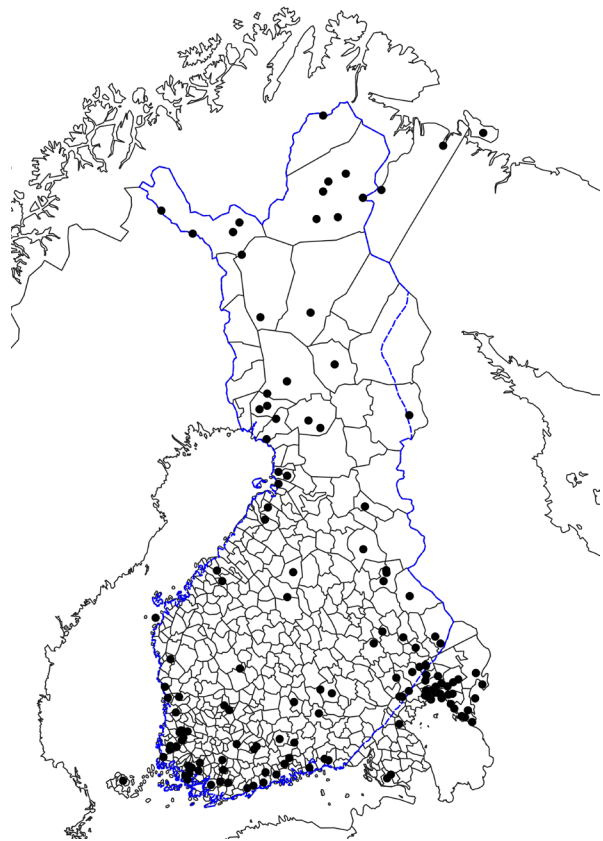
1890–1899

1900–1909

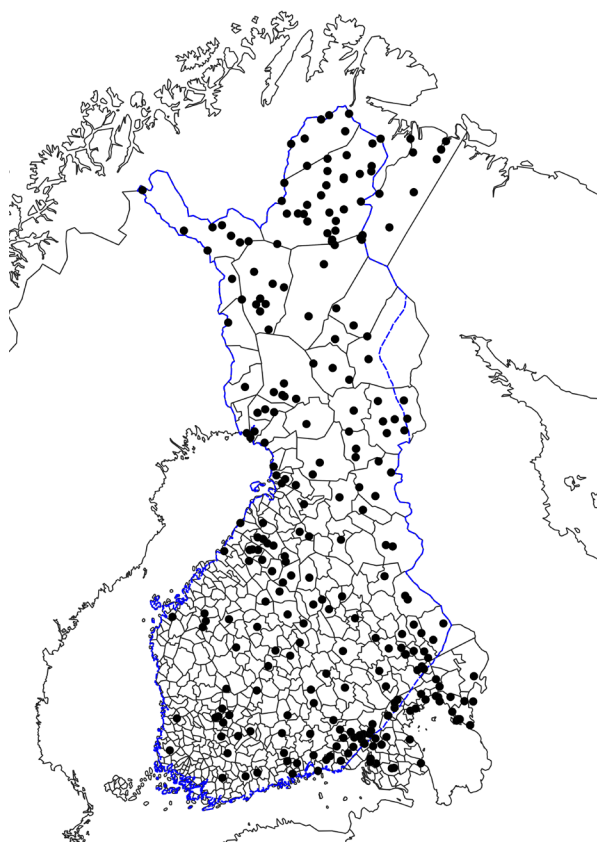
1910–1919

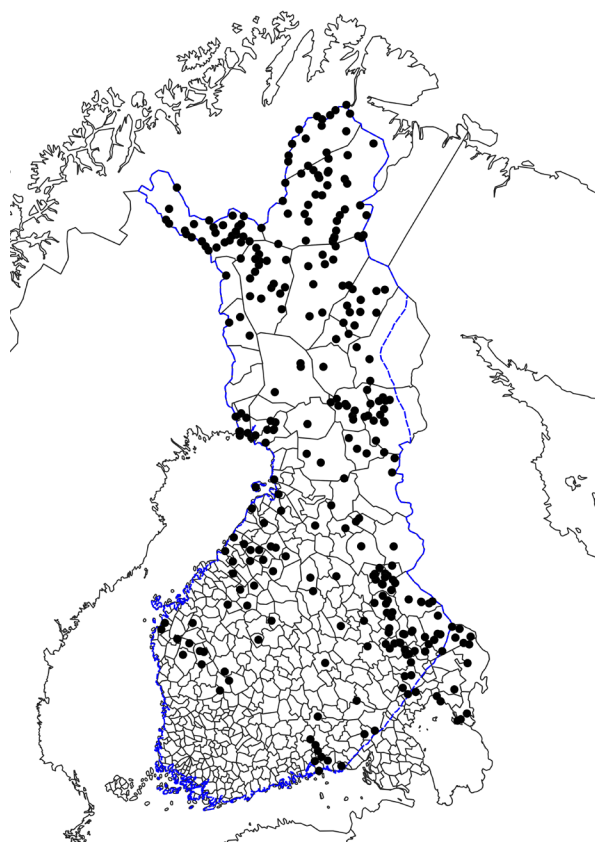
1920–1929

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

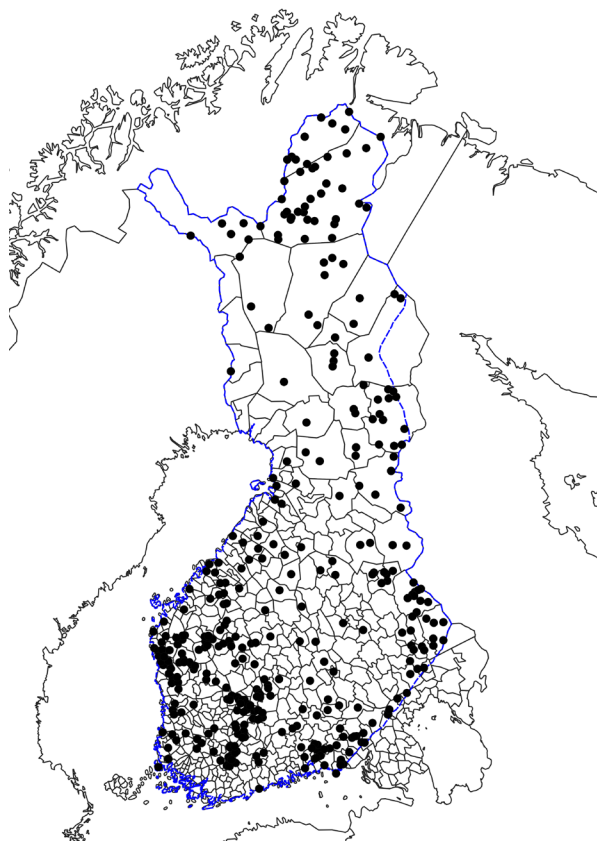
Susihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1930–1969.

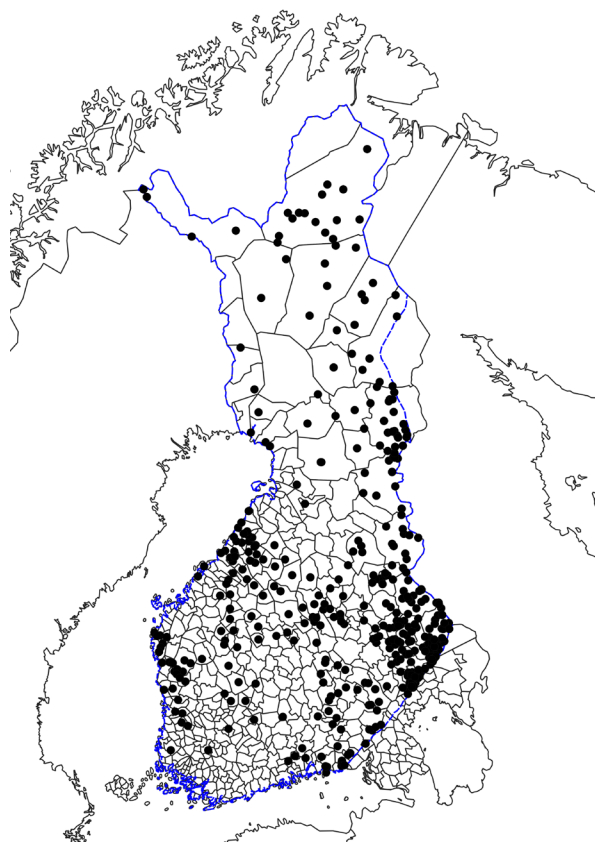
1930–1939

1940–1949

1950–1959

1960–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Sutta käsittelevää aineistoa haettiin Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 vain lajin suomenkielisellä nimityksellä *susi*. Koska suomenkielisistä lehdistä kertyi niin paljon havaintoja, emme pystyneet käymään läpi ruotsinkielistä aineistoa hankkeen puitteissa. Suomenkieliseen lehdistöön keskittymällä varmistimme kuitenkin aineiston maantieteellisen kattavuuden. Havaintokartoista on voinut jäädä pois pelkästään ruotsinkielisessä lehdistössä mainittuja havaintoja. Huomasimme kuitenkin aineistoa kerätessämme, että suomenkieliset lehdet viittasivat usein myös ruotsinkielisten lehtien havaintokirjoituksiin.

Kirjallisuus

- Aapala, Kirsti. 'Susi hukassa'. *Kielikello* 3/2013. <https://kielikello.fi/susi-hukassa/>. Viitattu 17.2.2025.
- Aspi, Jouni, Eeva Roininen, Minna Ruokonen, Ilpo Kojola ja Carles Vilà. 'Genetic diversity, population structure, effective population size, and demographic history of the Finnish wolf population'. *Molecular Ecology* 15 (2006): 1561–1576.
- Kaski, Liisa ja Otto Latva. 'Turkiseläin tuotteena 1800-luvun Suomessa'. Teoksessa *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Toim. Taija Kaarlenkaski ja Otto Latva. Vastapaino, Tampere 2022, 49–71.
- Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.
- Laaksonen, Mervi. *Susi*. Maahenki, Helsinki 2013.
- Lehikoinen, Heikki. *Tuo hiisi hirviäsi. Metsästyksen kulttuurihistoria Suomessa*. Teos, Helsinki 2007.
- Lähdesmäki, Heta. *Susien paikat. Ihminen ja susi 1900-luvun Suomessa*. Väitöskirja, Turun yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 127. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2020.
- Mech, David ja Luigi Boitani (toim.). *Wolves. Behavior, Ecology and Conservation*. University of Chicago Press, Chicago 2003.
- Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurangoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurangois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.
- Mela, Aukusti Juhana ja Kaarlo Eemeli Kivirikko. *Suomen luurangoiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1909.
- Nirvi, R. E. *Sanankieltoja ja niihin liittyviä kielenilmiöitä itämerensuomalaisissa kielissä. Riista- ja kotieläintalous*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1944.
- Pohja-Mykrä, Mari. *Vahinkoeläinsodasta psykologiseen omistajuuteen. Petokonfliktien historiallinen tausta ja nykypäivän hallinta*. Väitöskirja, Turun yliopisto. University of Helsinki, Ruralia Institute, Helsinki 2014.
- Teperi, Jouko. *Sudet Suomen rintamaiden ihmisten uhkana 1800-luvulla*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1977.
- Valtonen, Mia, Heikkinen, Samuli, Johansson, Helena, Härkälä, Antti, Helle, Inari, Mäntyniemi, Samu & Kojola, Ilpo. *Susikanta Suomessa maaliskuussa 2024*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 54/2024. Luonnonvarakeskus. Helsinki.

Kuvalähteet

Kuva 1: Hannu Salmi. Susi Tukholman Skanssenilla. © Hannu Salmi.

Kuva 2: Magnus Körner. Varg: Canis lupus. 1830-1840. Lund University Library (ALVIN Digital Kulturarv). Public Domain. <https://tinyurl.com/3xb4t2s9>

Kuva 3: Peter de Nottbeck ja Paul de Mengden. Poseeraus onnistuneen susijahdin jälkeen. Valokuva ajalta 1875-1880. Vapriikin kuva-arkisto. CC BY 4.0. <https://tinyurl.com/3avcmt6n>

Kuva 4: *Kansanvalistusseuran kalenteri*. Kansanvalistusseura, Helsinki 1883. Public Domain.

Kuva 5: Suen-Ajajat Savossa. 1831. Tukhulmissa : Painettu M. G. Lundbergin Kirja-pajassa 1831. Public Domain. https://www.finna.fi/Record/doria.10024_33152?imgid=1

Kuva 6: Teuvo Huotarin valokuva Nurkkavaaran veljeksistä ja heidän kaatamastaan sudesta Valtimolla, 1959. Nurmeksen museo.

Tammihiiri

Eliomys quercinus

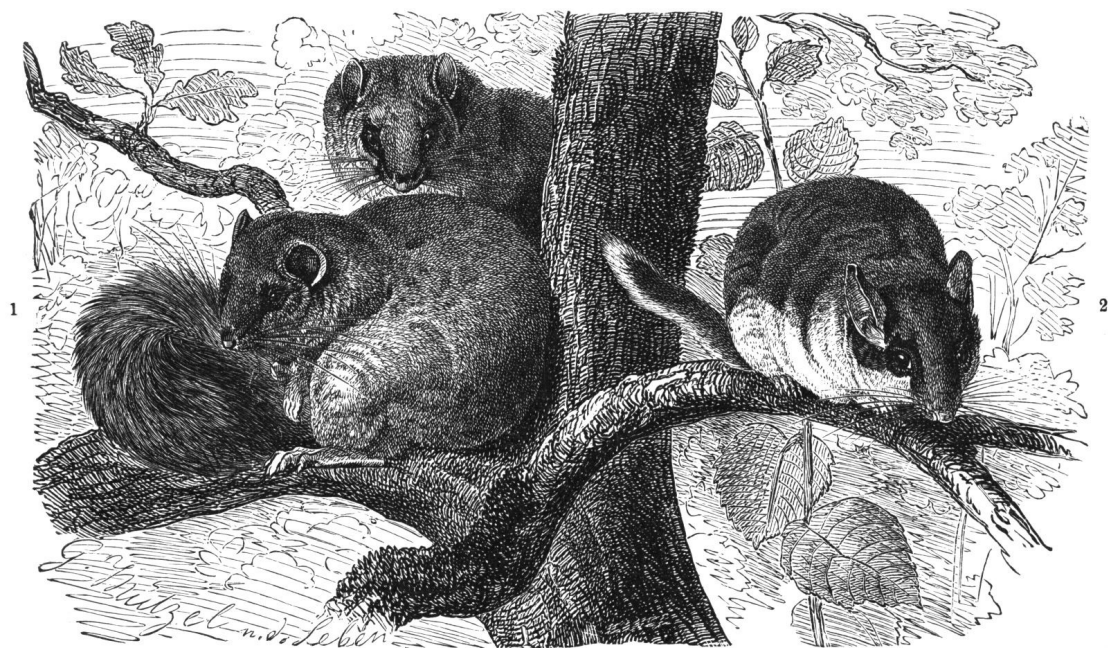
Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä
tammihiiri, trädgårdssovare

Tammihiiri on unikekojen heimoon kuuluva suurikokoinen jyrsijä, joka viettää talviajan horroksessa. Useissa kielissä lajia kutsutaan-kin unikeoksi. Tammihiiri kuuluu Suomen luonnosta kadonneiksi luokiteltuihin lajeihin. Tietojen mukaan lajia ei ole milloinkaan tavattu Suomessa laajasti, vaan havainnot ovat painottuneet muutamalle paikkakunnalle. Lehdistöaineistosta tammihiirihavainnosta kertovia mainintoja on löytynyt vain parisenkymmentä kappaletta pääosin luontoharrastajien julkaistuista. Tämä havaintotietojen harvalukuisuus vastaa pitkälti sitä käsitystä,

joka muiden tietojen perusteella tammihiiren esiintymisestä Suomessa on saatavilla.

Aukusti Juhana Melan *Suomen luuran-koiset* -teoksen varhaisimmassa painoksessa (1882) ei ole mainintaa tammihiirestä, sillä teoksen ilmestyessä lajista ei ollut havaintoja Suomessa. Varhaisimmat lehdistöstä löytyneet tammihiirtä koskevat havaintotiedot on julkaistu 1900-luvun alussa. *Luonnon Ystävä* -aikakauslehti (9/1901) raportoi Sortavalan seudulla ”pesältään ammutusta” tammihiirestä. Kyseessä oli lehden mukaan vasta kolmas kerta, kun lajia oli tavattu Suomessa. Lehden

Kuva 2. Gustav Mützelin piirroskuva 1800-luvun loppupuolelta.

seuraavassa numerossa julkaistiin sitten laajempi tammihiirtä koskeva artikkeli, jonka kirjoittaja oli A. J. Mela. Tässä tekstissä Mela antaa yksityiskohtaisempia tietoja uusimmas- ta löydöstä ja selostaa samalla kahta aiempaa tuolloisen Suomea alueella tehtyä havaintoa. Nämä havainnot oli tehty 1880-luvulla.

Keski- ja Etelä-Euroopassa on tammihiiri sangen tunnettu ja huomattu eläin. Jo vanhat Roomalaiset tunsivat sen nimellä ”nitela”. Italia, Ranska, Belgia, Saksa, Unkari, Siebenbürgen ja Galitsia ovat sen varsinaisia kotimaita. Itämeren maakunnissa se on harvinainen ja pohjoisin löytöpaikka oli Tarton seutu Liivinmaalla, kunnes se kesäkuussa 1883 tieteellisen maailman suureksi hämmästykseksi saatiin Uukuniemellä, ja kirkkoherra P. Puotiaisen toimen kautta tuli talteen otetuksi. (*Luonnon Ystävä* 10/1901)

Vuonna 1909 julkaistiin *Luonnon Ystävä* -lehdessä raportti löydöstä Viipurin pitäjän Tervajoen kylällä. Ilmoittaja Juho Penttinen kertoo nähneensä kolme hiirtä, joista yhden hän sai

”risulla kuoliaaksi”, vei kotiinsa ja vertasi *Suomen luurankoiset* -teoksessa annettuihin tietoihin. ”Sangen kernaasti olisin muuten lähettänyt kappaleen arv. toimitukselle, mutta ehti kissa sen viedä omin lupinsa”, päättää Penttinen raporttinsa. (*Luonnon Ystävä* 4/1909)

Lehtitietojen perusteella tammihiirtä on tavattu erityisesti Viipurinseudulla, Heinolassa ja Suomenlahden ulkosaarella Tytärsaaressa, joka kuului vuoteen 1940 saakka osaksi Suomea. Nämä lehdistössä mainitut löytöpaikat vastaavat niitä tietoja, jotka Kaarlo Eemeli Kivirikko antaa teoksessaan *Suomen selkärangaiset* (1940). Kivirikon listaamien havaintopaikkojen lisäksi lehdistöstä on löytynyt vain muutama myöhempi maininta Suomessa nähdystä tammihiiristä. Näiden raporttien mukaan tammihiiri on tavattu Impilahdella vielä vuonna 1944, Ruokolahdella vuonna 1943 sekä Heinolassa 1950-luvulla.

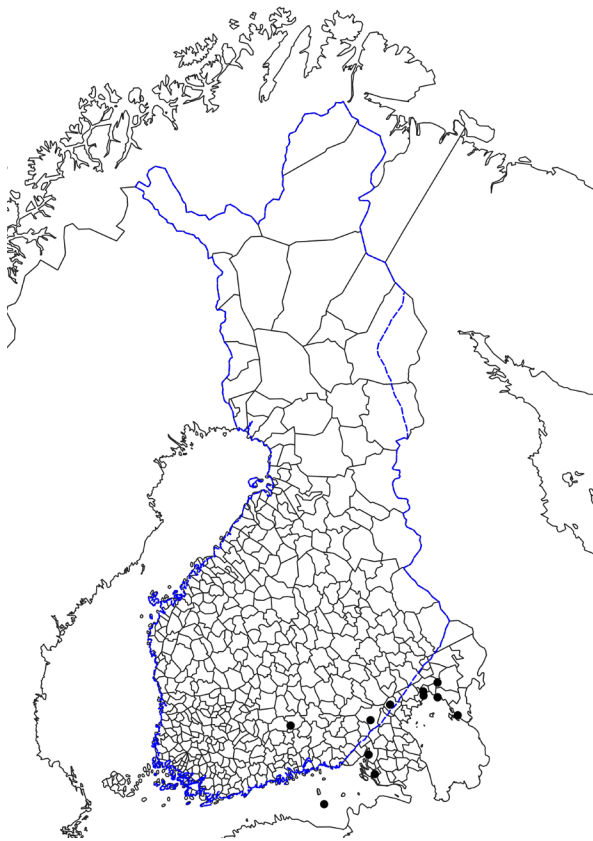
Lisäksi havaintoilmoitusten joukossa on yksi erikoisempi tapaus Laatokan Karjalassa jatkosodan aikana nähdystä tammihiiristä. *Luonnon Ystävä* -lehteen lähetetyssä ilmoituksessa kerrotaan: ”Oleskellessani elokuussa 1944 silloisella puolustuslinjallamme Varpa-

järven maastossa Suistamon ja Impilahden pitäjien rajalla huomasi korsussani usein oudon, hiirtä muistuttavan eläimen, joka myöhemmin todettiin tammihioreksi (*Eliomys quernicus*).” Ilmoittaja Leevi Tynni kertoo pitäneensä kahta hiirtä jonkin aikaa korsussa häkissä ja syöttäneensä niille puuroa. Muutamia hiiriä myös yritettiin kuljettaa mukana joukkojen siirtyessä. Ilmoittaja kertoo päättäneensä kaksi hiirtä vapaaksi Kiteellä, koska eläimet olivat jo menettäneet häntänsä ”karkuunpääsy-yrityksessä”. (*Luonnon Ystävä* 3/1945) Outo hiiri haluttiin mahdollisesti tuoda pois rintamalta, jotta se olisi voitu myöhemmin lahjoittaa johonkin kokoelmaan. Korsussa pidetyt hiiret olivat myös eräänlaisia lemmikkejä. Suomalaissotilaiden tiedetään pitäneen monenlaisia luonnoneläimiä tila-

päisinä lemmikkeinä toisen maailmansodan aikana.

Tarkastelujakson tuoreimmat tammihii-rihavainnot ovat Heinolasta 1950- ja 1960-luvulta. Vuonna 1953 tammihii-ri löydettiin Heinolassa metsästä (*Luonnon Tutkija* 2/1954). Vuonna 1961 *Etelä-Suomen Sanomat* kertoi puolestaan Heinolan puistoalueiden työnjohtajan Tony Bosleyn kotoa löytyvästä eläinjoukosta, johon kuului koirien, kilpikonnan ja eri lintulajien lisäksi myös tammihii-ri. Jutun mukaan Bosleyn koti toimi myös luonnonvaraisten eläinten ”sairaalana”. (*Etelä-Suomen Sanomat* 18.11.1961) Jutusta ei käy ilmi, oliko tekstissä mainittu tammihii-ri otettu hoitoon luonnosta vai kenties lemmikkinä pidetty yksilö.

Tammihii-rihavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa sekä *Luonnon Tutkijassa* 1800–1969.

1883–1961

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Tammihiiirtä käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisellä nimityksellä *koivuhiiiri* sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *trädgårdsso-vare*. Ruotsinkielisellä nimityksellä ei löytynyt lajihavaintoja. Lisäksi aineistoa on haettu 1940–1960-luvuilla julkaistuista aikakauskirjoista *Luonnon Tutkija* ja *Suomen Luonto*.

Kirjallisuus

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Luotola, V.L. ‘Tiedonantoja’. *Luonnon Tutkija* 2/1954.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurangoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurangois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

‘Tammihiiiri – *Eliomys quercinus*’. *Punainen kirja 2019 -verkkopalvelu*.
<https://punainenkirja.laji.fi/results/MX.49728>. Viitattu 24.2.2025.

Kuvalähteet

Kuva 1: Fentriss. Gartenschläfer, zu zweit ist es viel besser, 2008. CC-BY 4.0.
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gartenschlaefer0820082.jpg>

Kuva 2: Gustav Mützel. Public Domain.
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Siebenschlaefer-drawing.jpg>

Vaivais- päästäinen

Sorex minutus

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

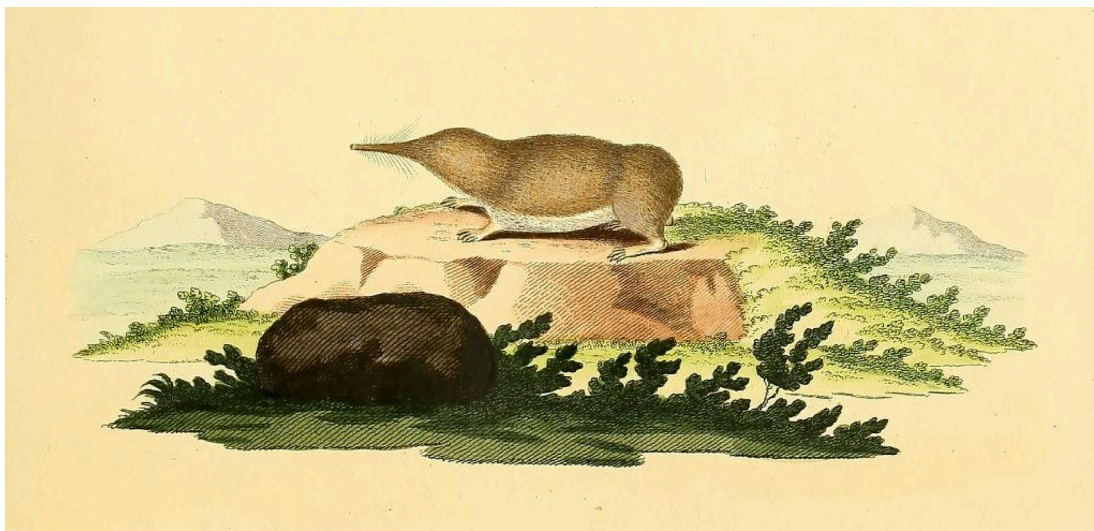
Vaivaispäästäinen on esimerkki nisäkkästä, josta löytyy varsin vähän havaintoraportteja suomen- tai ruotsinkielisestä lehdistöstä. Pienikokoisen – maailman pienimpiin nisäkkäisiin kuuluvan – eläimen kohdalla tämä ei ole erityisen yllättävää. Aukusti Juhana Melan *Suomen luurankoiset* -teoksessa (1882) vaivaispäästäinen esitellään nimityksellä paksuhäntäinen päästäinen, ja sen latinankielinen nimikin (*Sorex pygmaeus*) poikkeaa nykyisestä. Melan teoksessa mainitaan kolme eri päästäislajia. Nykytiedon mukaan Suomessa tava-

Lajista käytettyjä nimityksiä

vaivaispäästäinen, paksuhäntäinen
päästäinen, nokkahiiri, dvärgräbbmus

taan kuutta eri päästäislajia, jotka on kaikki rauhoitettu. Varhaisin lehdistöstä löytynyt havaintoraportti on juuri Melan käsialaa. Vuonna 1902 hän raportoi *Luonnon Ystävä* -aikauslehdessä seuraavasti:

Vaivaispäästäinen (*Sorex pygmaeus*) Uudeltamaalta. Paksuhäntäisen päästäisen (*Sorex pygmaeus*), joka on pohjoismaiden pienin imettäväinen, tapasi tammikuun 2 p:nä tänä vuonna Tuusulassa lumelta juoksemasta normaalikoulun oppilas

Kuva 2. Vaivaispäästäinen kuvattuna Johan Christian Daniel Schreberin, Georg August Goldfussin ja Johan Andreas Wagnerin teoksessa *Die Säugthiere in Abbildungen nach der Natur, mit Beschreibungen* ([1774] 1855).

Arvi Brander. Ainoastaan harvat kerrat on tätä eläintä ennen otettu talteen alalamme. (*Luonnon Ystävä* 1/1902)

Tämän jälkeen Mela kertoo aiemmista 1800-luvun puolelta tiedossa olleista tapauksista, joissa kyseinen päästäislaji on saatu talteen. Hän mainitsee myös, että Arvi Branderin kiinni ottama päästäinen tullaan sijoittamaan Suomalaisen normaalilyseon kokoelmiin täytettynä.

1900-luvun alun lehdistöstä löytyy vaivaispäästäisestä tai ”paksuhäntäisestä päästäisestä” vain yksittäisiä mainintoja. Varsinaiset havaintoraportit ovat pääosin luonnontutkijoiden tai luontoharrastajien tekemiä, mikä kertonee siitä, että muut kuin asiantuntijat eivät ole kiinnittäneet ”nokkahiiriin” erityistä huomiota tai ainakaan ajatelleet, että niiden havaitsemisesta voisi kertoa lehdistölle. Muut kuin luontoharrastajat eivät välttämättä ole olleet tietoisia päästäisten tarkemmasta luokittelusta.

Nokkahiiristä löytyy lehdistöstä yleisempiä juttuja jo 1800-luvun loppupuolelta. Esimerkiksi *Hämäläinen* raportoi vuonna 1892 Sippolan pitäjän puutarhureiden valittelevan

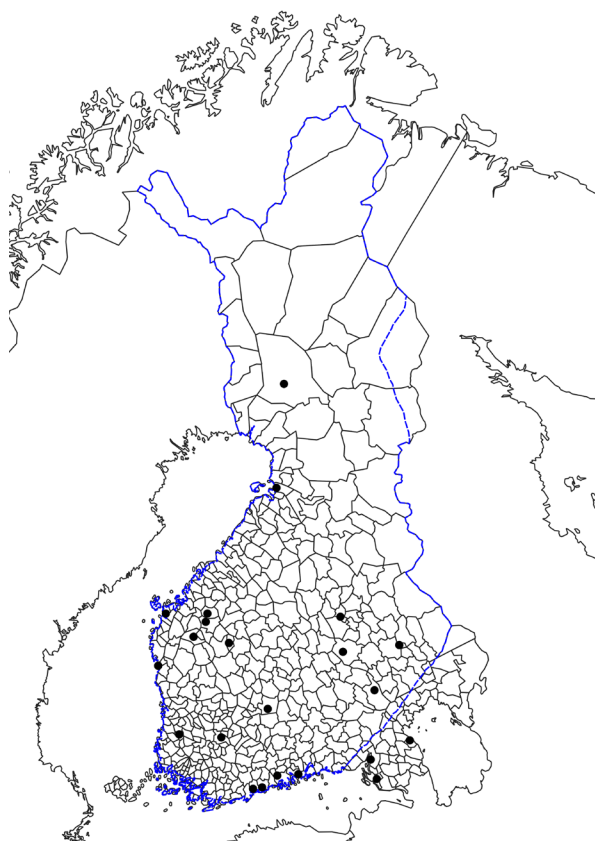
”myyrien ym. nokkahiirten’ syöwän ja penkowan kukkapenkkiä ja kukkia.” (*Hämäläinen* 6.7.1892) Toisaalta *Uusi Suometar* -lehdessä ilmestyneessä artikkelissa ”Maanwiljelijän pienet ystävät eläinkunnassa” myyrien ja päästäisten eli nokkahiirten todettiin auttavan viljelijää syömällä tuholaisia, hyönteisiä ja toukkia (*Uusi Suometar* 22.7.1896). *Puutarha*-lehti ei sen sijaan kirjoittanut nokkahiiristä pieninä ystävinä. Lehden mukaan ”Rotat tai oikeammin puolisuuret nokkahiiret aikaan saavat yhtenä ainoana yönä hyvin suurta vahinkoa, kun pääsevät lavoihin.” (*Puutarha* 2/1900) Mihin lajiin ilmaisu ”puolisuuret nokkahiiret” lopulta viittaa, jää vaille selvyttä. Myös mehiläisharrastajille suunnatussa lehdessä päästäinen eli nokkahiiri mainitaan yleisemmin mahdollisena uhkana mehiläisille talvikaudella (*Mehiläinen* 1/1920). Nokkahiiri-termi näyttääkin esiintyvän lehdistössä ainoastaan tällaisena yleistason nimityksenä kaikille päästäisille.

Lehdissä julkaistuissa vaivaispäästäistä koskeissa havaintoraporteissa nousevat esille yksittäiset aktiiviset toimijat, joiden ilmoittamia tietoja on julkaistu lähinnä luontoharrastajien ja luonnontutkijoiden omissa yleistajuisissa julkaisuissa. Tekstin lopussa näkyvässä

havaintokartassa korostuu erityisesti Pohjanmaan alue ja Ilmajoki. Tämä painotus selittyy ensi sijassa Seppo ja Pertti Sulkavan aktiivisella toiminnalla syntymäpaikkakunnallaan. Eläintieteen professorina pitkään toiminut Seppo Sulkava oli erikoistunut muun muas-

sa piennisäkkäisiin. Yhdessä veljensä Pertin kanssa Sulkava julkaisi *Luonnon Tutkija* -lehdessä havaintojaan vaivaispäästäisestä. Osa tiedoista perustui petolintujen ravinnosta todettuihin löytöihin.

Vaivaispäästäishavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa sekä *Luonnon Tutkijassa* 1800–1969.

1881–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Vaivaispäästäistä käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisillä nimityksillä *vaivaispäästäinen*, *paksuhäntäinen päästäinen* ja *nokkahiiri* sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *dvärgnäbbmus*. Lisäksi aineistoa on etsitty 1940–1960-lukujen *Luonnon Tutkija*- ja *Suomen Luonto* -aikakauskirjoista.

Kirjallisuus

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurankoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurankois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

‘Päästäiset’. *LuontoPortti-verkkosivusto*. <https://luontoportti.com/t/3069/paastaiset-soricidae>. Viitattu 20.2.2025.

Kuvalähteet

Kuva 1: Stella Nutella at English Wikipedia. *Sorex minutus palm*, 2007. CC BY 2.5.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sorex_minutus_palm.jpg

Kuva 2: Johan Christian Daniel Schreber, Georg August Goldfuss ja Johan Andreas Wagner. *Die Säugthiere in Abbildungen nach der Natur, mit Beschreibungen*, Expedition des Schreber’schen säugthier- und des Esper’schen Schmetterlingswerkes, Erlangen [1774] 1855. Public Domain.
<https://www.biodiversitylibrary.org/page/31064909>

Valkohäntä- kauris

Odocoileus virginianus

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä

valkohäntäkauris, valkohäntäpeura,
laukonpeura, virginianpeura, vitsvanshjort

Valkohäntäkauris (valkohäntäpeura) on vieraslaji, joka tuotiin Suomeen Pohjois-Amerikasta 1930-luvulla. Maa- ja metsätalousministeriön tilaaman tuoreen selvitysraportin mukaan lajin kanta on nykyisin metsästyskauden jälkeen 110 000–120 000 yksilöä.

Suomen valkohäntäkauriskanta on levinnyt eri puolille maata yhdeltä paikkakunnalta, Vesilahdelta, jonne eläimiä tuotiin Laukon kartanon maille tarhattaviksi vuonna 1934. Laji tunnettiin Suomessa pitkään laukon-

peurana. Laukkoon tuodut eläimet olivat Minnesotan suomalaisten lahjoitus entiseen kotimaahan, jonka hirvieläinkannat olivat harvenneet. Taustalla oli siis lähtökohtaisesti ajatus uuden riistaeläimen istuttamisesta Suomen luontoon. Lehdistössä kirjoitettiin lajin tuomisesta Suomeen jo 1930-luvun alussa ennen eläinten siirtämistä. Esimerkiksi *Metsästys ja Kalastus* -lehti (3/1932) kirjoitti siirtosuunnitelmista otsikolla ”Uutta riistaa Suomen saloihin?”

Kuva 2. Yksi Yhdysvalloista vuonna 1934 Suomeen tuoduista ensimmäisistä valkohäntäpeuroista kuljetuslaatikossa.

Laukkoon matkasi Yhdysvalloista muutamia peuranvasoja, joiden saapumisesta uutisoitiin useissa lehdissä. Varhaisissa lehtijutuissa eläinten tarkka määrä vaihteli neljästä seitsemään. Ilmeisesti eläimiä lähetettiin matkaan kahdeksan, mutta niistä kolme kuoli matkan aikana. Vuonna 1938 kartanon mailla eläneet eläimet päästettiin vapauteen. Tapauksesta uutisoitiin useissa lehdissä (*Metsämies* 5/1938; *Aamulehti* 9.5.1938). On mielenkiintoista, että joissain tuoreemmissakin valkohäntäkaurista koskevissa tiedoissa mainitaan kannan saaneen alkunsa Laukon tarhasta karanneista yksilöistä (Vieraslajit.fi-sivusto). Tämä häivyttää sitä tosiasiaa, että eläimet oli toki alun pitäen tarkoitus vapauttaa luontoon.

Vuonna 1947 *Uusi Suomi* (25.9.1947) kertoi peuroja elävän Laukon mailla sekä lähialuilla arviolta 150–200. 1940–1950-lukujen taitteen lehdissä alkoi yleisempien laukonpeuroista kertovien juttujen lisäksi ilmestyä myös yksittäisiä havaintoraportteja. Näiden raporttien mukaan eläimiä oli nähty paitsi Vesilahden lähialueilla Lempäälässä ja Nokialla, niin-kin kaukana kuin Ruotsinkylässä (*Uusi Suomi* 26.10.1949) ja Iitissä (*Uusi Suomi* 8.6.1950).

Lajintunnistuksen oikeellisuutta on kyseisten raporttien osalta vaikea todentaa.

Joissain tapauksissa lajintunnistusta epäiltiin myös lehdistössä. Vuonna 1949 *Aamulehti* uutisoi, että Urjalassa metsästäjät olivat ilmoittaneet 8-päisestä laukonpeuralaumas-
ta, josta yksi eläin oli ammuttu. Lehtitiedon mukaan läänin riistapoliisi saapui paikalle tutkimaan asiaa. Tapahtumapaikalta löytyneiden karvojen ja muun ”aineiston” perusteella tultiin siihen tulokseen, että ammuttu eläin olikin jänis (*Aamulehti* 30.1.1949). Seuraavan päivän *Ilta-Sanomat* julkaisi jutusta humoristisen otsikon: ”Laukonpeura kutistui jänikseksi!” (*Ilta-Sanomat* 31.1.1949).

Uuden nisäksälajin leviäminen selvästi kiinnosti lehdistöä, sillä 1950-luvulla lehdet julkaisivat erilaisia levinneisyysraportteja ja juttuja rauhoitetun eläimen suojelemisesta. Vuonna 1953 *Ilta-Sanomat* arvioi ”virginian-eli laukonpeuran” menestymistä Suomessa muun muassa seuraavasti:

Tähänastisten merkkien mukaan tämä sirojäseninen ”bambi” viihtyy metsissä me hyvin. Lukuisia liikuttavia tarinoita

kerrotaan sen sekä ihmisten ystävystymisestä maaseudulla. Eräänkin kansakoulun oppilaat Hämeessä jakavat peuran kanssa eväänsä koulun pihalla. Peura osallistuu jopa lasten leikkeihin. Yleensä ihmiset suojelevat laukonpeuroja asiaankuuluvalla hellyydellä. (*Ilta-Sanomat* 10.2.1953)

1950-luvun lehdissä ilmestyi myös raportteja loukkaantuneena tai kuolleena löydettyistä eläimistä. Tämänkaltaisten juttujen lisäksi useissa lehdissä käsiteltiin tapauksia, joissa irrallaan juoksevat koirat olivat ajaneet takaa peuroja ja mahdollisesti vahingoittaneet niitä (*Maaseudun Tulevaisuus* 13.3.1954; *Helsingin Sanomat* 12.2.1955 ja 27.1.1959).

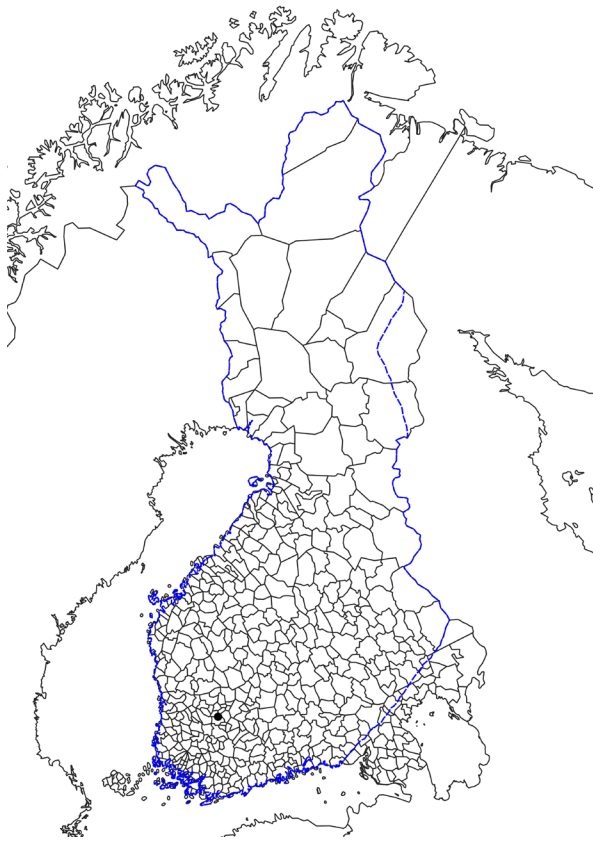
1960-luvun alusta lähtien lehdissä julkaistiin yhä enemmän uutisia liikenneonnettomuuksissa kuolleista eläimistä sekä loukkaantuneena löydettyistä peuroista, jotka oli jouduttu lopettamaan. Useammissa lehtijutuissa kerrottiin myös jäihin pudonneista peuroista, joita oli pyritty pelastamaan. Esimerkiksi vuonna 1961 *Helsingin Sanomat* (30.11.1961) uutisoi Nuutajärvellä sattuneesta tapauksesta, jossa poliisit pelastivat jäihin pudonneen eläimen. Toisen lehtitiedon mukaan maanviljelijä Reino Ollila oli löytänyt liikuntakyvyttömän peuran Karkun Rautaveden jäältä, kuljettanut sen kotiinsa ja kutsunut paikalle eläinlääkärin. Tämä totesi eläimen kuitenkin niin pahoin loukkaantuneeksi, että se piti lopettaa. (*Helsingin Sanomat* 20.12.1961)

Ensimmäisiä valkohäntäpeurojen kaa-
tolupia myönnettiin vuonna 1962. Samana vuonna uutisoitiin suunnitelmista pystyttää teiden varsille varoitustauluja ehkäisemään kolareita (*Helsingin Sanomat* 7.2.1962). Lehtiaineiston perusteella valkohäntäpeuraa ei kuitenkaan vielä 1960-luvulla nähty erityisen

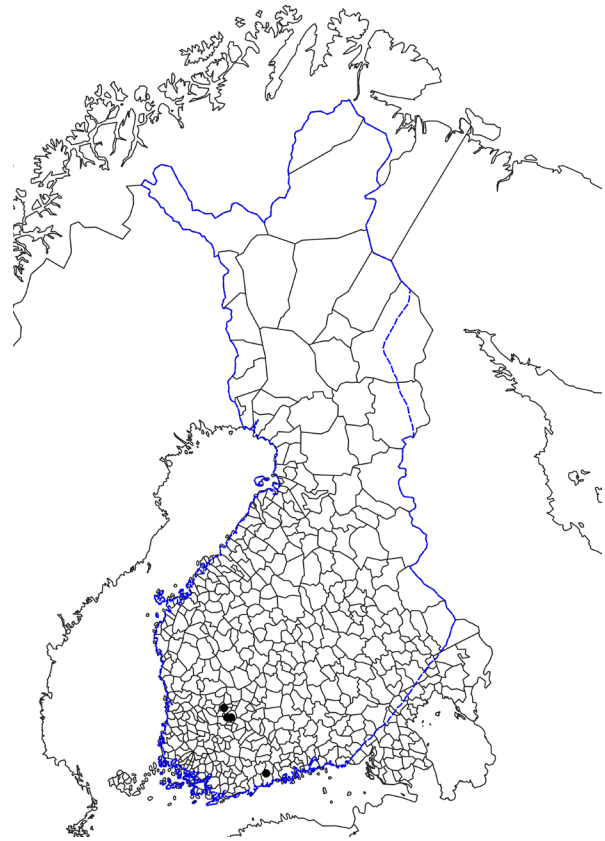
haitalliseksi lajiksi. Liikenneonnettomuusraporttien rinnalla julkaistiin uutisia, joissa ohjeistettiin esimerkiksi siitä, miten peuroja voi ruokkia, jotta ne pärjäävät talven yli (*Helsingin Sanomat* 11.3.1963). Kertomukset hädänalaisten peurojen auttamisesta olivat niin ikään osa lehdistön peurauutisointia läpi tarkastelujakson. Vuonna 1966 *Ilta-Sanomat* uutisoi valkohäntäpeurasta, joka löydettiin Humppilan kunnan Murron kylästä pahoin kohmettuneena lumihangesta. Löytäjät kan-toivat sen ensin tien varteen, josta se kuljetettiin hevoskyydillä paikallisen talon navettaan. Lehden mukaan pelastettu peura makasi nyt navetassa ”vällyjen sisässä”. (*Ilta-Sanomat* 12.1.1966) Peuran pelastamiseksi oli siis nähty melkoisesti vaivaa.

Nykyisin valkohäntäkauriiseen suhtautuminen on Suomessa varsin jakautunutta. Valkohäntäkauris on kiistatta tärkeä riistalaji, mutta myös kauriiden aiheuttamat haitat, niiden aiheuttamat liikenneonnettomuudet sekä viljelyksille aiheuttamat vahingot ovat osa lajin ympärillä käytävää keskustelua. Tämänkaltaisesta hyötyjä ja haittoja punta-roivasta keskustelusta on nähtävissä joitain ituja 1930–1960-lukujen lehtikirjoittelussa. Aikakauden lehdistössä viitataan kuitenkin harvoin varsinaisiin ongelmiin, joita eläimet olisivat aiheuttaneet. Esimerkiksi peurojen viljelyksille aiheuttamat vahingot eivät näytä olleen mitenkään yleinen keskustelun aihe havaintojen yhteydessä. Toistuvampi teema ovat erilaiset vaarat, joille ”bambit” olivat alttiita. Näitä vaaroja olivat ainakin liikenne, kova pakkanen, heikot jäät ja irti pidetyt koirat. Tämä ihmisten suojeleva suhtautuminen valkohäntäpeuroihin selittyy luonnollisesti ainakin osittain sillä, että laji oli maassa uusi ja nykytilanteeseen verrattuna harvalukuinen.

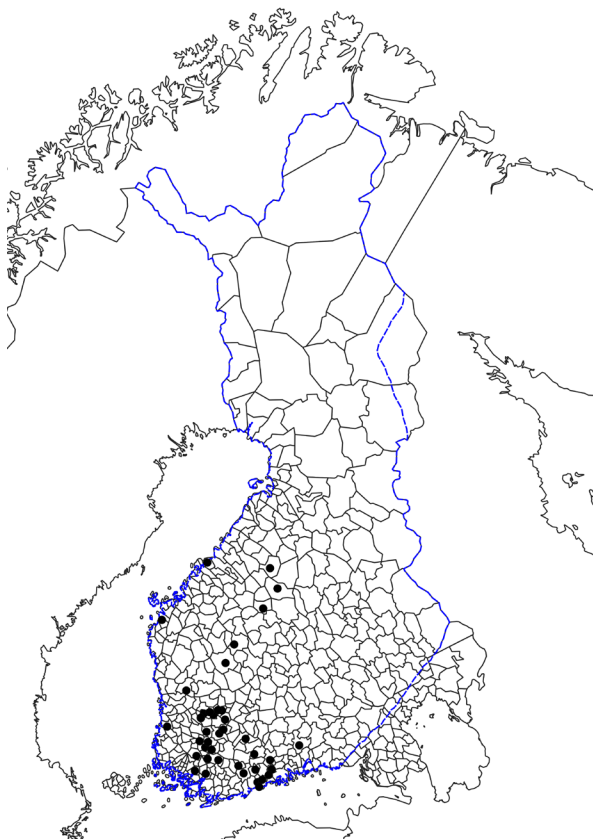
Valkohäntäaurishavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1930–1969.

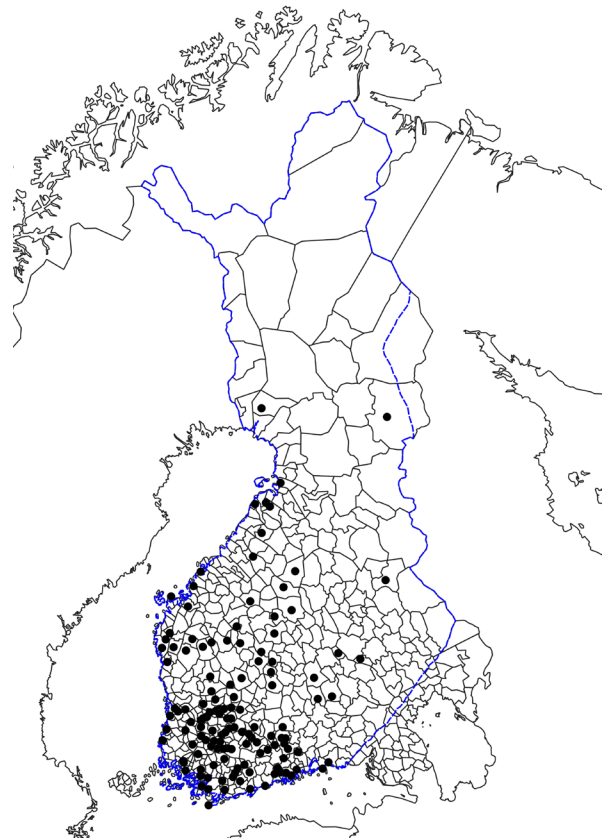
1934

1947–1949

1950–1959

1960–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Valkohäntäkaurista käsittelevää aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1930–1969 suomenkielisillä nimityksillä *valkohäntäkauris*, *valkohäntäpeura* ja *laukonpeura* sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *vitsvanshjort*. Hakuosumista on poistettu tapaukset, joissa lajintunnistus on ollut kovin epävarmaa.

Kirjallisuus

Härmälä, Esa ja Lauri Kontro. *Kestävään valkohäntäpeurapolitiikkaan*. Selvitysraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, 2023.

‘Valkohäntäkauris (valkohäntäpeura)’. *Vieraslajit.fi-tietokanta*. Luonnonvarakeskus.
<https://vieraslajit.fi/lajit/MX.47629>. Viitattu 20.2.2025.

Urho, Lauri, Katja Holmala, Jussi T. Pennanen, Markku Pursiainen, Jukka Rintala ja Lari Veneranta. *Haitallisten vieraiden kala-, rapu-, ja nisäkäslajien leviäminen, tietoisuuden lisääminen ja hallinta*. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen työraportteja, Helsinki 2014.

Kuvalähteet

Kuva 1: Otto Latva. Valkohäntäkauriit Ruissalossa. © Otto Latva

Kuva 2: Aarne Pietinen Oy. Museovirasto, Historian kuvakokoelma, Valokuvaamo Pietisen kokoelma 1934.
CC BY 4.0. <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.96129F699B05AFE94A51FE3FC749DCC1>

Vesikko

Mustela lutreola

Teksti ja aineistonkeruu: Heli Rantala

Lajista käytettyjä nimityksiä

vesikko, tuhkuri, flodiller, mänk, menk, flodmänk

Näätäeläimiin kuuluvan vesikon on arvioitu eläneen aikanaan lähes koko Euroopassa, mutta nykyisin laji on luokiteltu äärimmäisen uhanalaiseksi. Suomen luonnosta vesikko on täysin hävinnyt. Viimeinen varma tieto Suomessa tavatusta vesikosta on vuodelta 1992. Vesikkokantojen maailmanlaajuisen romahdamisen syynä pidetään metsästystä ja lajin elinympäristöjen muuttumista. Suomessa vesikon harvinaistuminen on toisinaan liitetty myös tuontilajin minkin yleistymiseen Suomen luonnossa.

Vesikkoa on kutsuttu Suomessa aiemmin yleisesti myös nimellä tuhkuri. Lajin ruotsinkielinen nimi on flodiller, mutta etenkin vanhemmassa aineistossa vesikkoon saatetaan viitata myös nimillä mänk, menk tai flodmänk. Näiden nimivariaatioiden lisäksi myös ruotsin kielen sana nerz on saattanut viitata vesikkoon tai vesikon turkkiin – toisaalta myös minkkiin.

Vesikon lukuisat eri nimitykset antavat alustavan vihjeen siitä, että lajihavaintojen jäljittäminen vanhemmasta lehdistöaineistosta

Kuva 2. Saksalaisen taiteilijan Gustav Mützelin piirros vesikosta Brehmsin 1800-luvulla julkaistussa eläinkirjassa.

ei ole yksinkertaista. Jo lajin latinankielisessä nimessä on ajallista variaatiota. Aukusti Juhan Mela antaa teoksessa *Suomen luurankoiset* (1882) tuhkurin eli vesikon viralliseksi nimeksi *Foetorius lutreola*, ja tämä latinankielinen nimi esiintyy myös lehdistöaineistossa rinnakkain *Mustela lutreola* -nimen kanssa. Kaarlo Eemeli Kivirikon teoksessa *Suomen selkärankaistet* (1940) vesikon tieteellinen nimi on puolestaan *Vison lutreala*.

Vesikon tapauksessa havaintotietojen etsimistä lehdistöaineistosta vaikeuttaa myös se, että monissa havaintokuvauksissa lajinmäärittäminen jää epäselväksi. Näyttää nimittäin siltä, että ainakin 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa lajin tunnistus on ollut aikalaisten keskuudessa horjuvaa. Tämä koskee erityisesti vesikon ja hillerin erottamista toisistaan. Jossain tapauksissa myös hilleriä on saatettu kutsua tuhkuriksi, mikä kertoo siitä, etteivät aikalaiset ole välttämättä mieltäneet vesikkoa ja hilleriä eri lajeiksi. Tämä ei sinänsä ole erikoista, sillä lajit ovat läheistä sukua ja voivat myös risteytyä keskenään. Tämän mahdollisuuden toi esille jo Kivirikko, vaikka asiasta ei tuolloin ollut täyttä varmuutta. Lisäksi minkin leviäminen Suomen luontoon 1930-luvulta alkaen on li-

sännyt sekaannuksen mahdollisuutta, sillä myös näitä lajeja on vaikea erottaa toisistaan. Tämä todettiin jo 1930-luvulla (*Landbygden jakttidskrift* 7/1937).

Lehdistöstä löytynyt varhaisin selkeän paikkatiedon sisältävä vesikkomaininta on vuodelta 1847, jolloin Jakob Fellman julkaisi ruotsinkielisessä *Suomi*-aikakauskirjassa tietoja Lapin alueella tavattavista nisäkkäistä. Julkaisun mukaan vesikko (*Menk, Mustela Lutreola. F. Tuhkuri, Vesikko*) oli pyydystetty Kuusamossa. Fellman kirjoittaa, että hänen tietääkseen lajia ei muutoin ole nähty Lapinmaalla (Lappmarken). Turun akatemiassa botaniikkaa opiskellut Jakob Fellman (1795–1875) toimi muun muassa Utsjoella pappina mutta teki tämän toimensa lisäksi paljon Lapin alueen kasviston kartoitustyötä. Fellman esimerkiksi toimitti kasvinäytteitä Helsingin yliopiston kokoelmiin, kun Turun palossa tuhoutuneita akatemian kasvikoelmia ryhdyttiin kokoamaan uudelleen.

Varhainen vesikkomaininta löytyy myös vuodelta 1875 olevasta lehtijutusta, jossa uutisoitiin luonnontieteellisen *Societatis pro Fauna et Flora Fennica* -seuran toiminnasta. Jutun mukaan seuran kokoelmiin oli lahjoi-

tettu Ruokolahdelta vesikko. Ruotsinkielisessä tekstissä lajia kutsutaan nimellä menk, jonka lisäksi tekstissä mainitaan vesikon tieteellinen nimi *mustela lutreola* (*Morgonbladet* 9.2.1875).

Muutamaa vuotta myöhemmin useissa lehdissä uutisoitiin tapauksesta, jossa tuhkuriksi mainittu eläin oli päässyt Pomarkussa sisään torppaan, jossa se löydettiin pöydältä aterioimasta. Uutisen yhteydessä kerrottiin erikseen, että tapauksen oli huomannut ensimmäiseksi talon pieni tytär, joka oli huutanut äidilleen: ”äiti, äiti! Piru meni pirttiin ja syö nyt paraikaa perunoita pöydältä!” *Länsi-Suomi* 23.2.1878) Tapaus herättää epäilyksen, onko pirttiin päässyt eläin välttämättä ollut vesikko. Ruotsinkielisessä lehdessä tätä talossa vierailutta ruokavarasta kutsutaan nimellä mänk (*mustela lutreola*). (*Finlands Allmänna Tidning* 4.3.1878)

Vaikka vesikon elinpiirinä pidetään vesistöjen rantoja, on eläin ainakin historiallisen lehtiaineiston mukaan nähty suhteellisen usein ihmisasutuksen lähistöllä. Lehtijutuissa vesikko on löytänyt tiensä muun muassa navettaan (*Metsästys ja kalastus* 5/1912), huvilan pihaan (*Metsästys ja kalastus* 5/1926) tai kanalaan (*Sisä-Suomi* 11.1.1936). Kemissä vesikoksi tai hilleriksi arveltu eläin löytyi vuonna 1943 jääkellarista. Eläin tunnistettiin myöhemmin vesikoksi, minkä johdosta paikallinen lehti otsikoi juttunsa seuraavasti: ”Eino Torvisen salaperäinen jääkellari-elävä oli tuhkuri eli vesikko” (*Pohjois-Pohja* 30.1.1943). Myös Porvoossa vesikko löydettiin kellarista – eikä mistä tahansa kellarista vaan itsensä Runebergin entisen kotitalon kellarista! (*Borgåblad* 17.2.1959)

On mahdollista, että kaikissa tapauksissa ihmisasutuksen pariin hakeutunutta eläintä ei ole tunnistettu oikein, eli kyseessä ei aina ole ollut vesikko. Toisaalta Kivirikko toteaa teoksessaan vesikon elintavoista: ”Toisinaan se kuitenkin tulee lähelle ihmisasuntojakin, jol-

loin sen voi tavata esim. ladoissa ja venevalkamissa. Syö sammakoita, vesiliskoja, äyriäisiä, kotiloita ja kaloja, mutta ahdistaa toisinaan lintuja ja isompia imettäväisiäkin.” Historiallisen lehtiaineiston perusteella ihmiset saattoivat ainakin vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kohdata vesikon täysin vahingossa, kun eläin tuli lähelle ihmisen elinpiiriä.

1930-luvulta lähtien tietoisuus vesikkokannan vähenemisestä näyttää ainakin lehtijuttujen perusteella lisääntyneen. Esimerkiksi vuonna 1935 *Hämeen Sanomat* selosti, miten *Keskusmetsäseura Tapio* oli maatalousministeriön pyynnöstä koonnut tietoja muun muassa hirvikannasta sekä useiden turkiseläinten harvinaistumisesta. Lehden mukaan ”Mäntynäätä näyttää olevan sukupuuttoon kuolemassa. Punakettu, lumikko ja vesikko ovat niin ikään kaikki entistä harvinaisempia metsäneläviä. Vain kärppä on pystynyt pitämään puoliaan kasvaneesta ahdistelusta huolimatta.” (*Hämeen Sanomat* 3.7.1935) Samasta aiheesta uutisoi myös *Länsi-Suomi*, joka totesi vesikon vähentyneen ”siinä määrin, ettei sitä enää monin paikoin tunneta maassamme” (*Länsi-Suomi* 3.7.1935). Joulukuussa 1938 muun muassa *Helsingin Sanomat* (17.12.1938) uutisoi vesikon osittaisesta rauhoittamisesta.

Harvinaistuvasta lajista kertovat omalla tavallaan myös tiedot eri eläinten nahkojen hinnoista. Vuonna 1940 *Pohjois-Savo*-lehti kertoi, että ”Hilleristä maksetaan 200 mk ja vesikosta 300 mk kappaleelta. Nämä ovat kysyttyjä muotitavaroita sekä koti- että ulkomailla. Vesikkoa on saatu myöskin hyvin vähän ja parhaat hillerin pyyntialueet jäivät Neuvostoliitolle luovutetulle alueelle.” (*Pohjois-Savo* 18.12.1940) Tammikuussa 1941 *Laatokka*-lehdessä kerrottiin Joensuun markkinoilla vesikonnahan maksaneen 600 markkaa (*Laatokka* 21.1.1941). Kuopion markkinoilla vesikon hinta oli samana vuonna 600–900 markkaa (*Savo* 22.1.1941). Arvokas

nahka saattoi olla myös varkauden motiivina. Vuonna 1939 Kokkolassa ilmestynyt *Keskipoijhanmaa* uutisoi tapauksesta, jossa henkilö tuomittiin näpistyksestä sakkoon, mikä varojen puutteen vuoksi johti 15 päivän vankeusrangaistukseen. Tuomittu oli varastanut katiskasta kuolleen vesikon ja myynyt nahan eteenpäin. (*Keskipoijhanmaa* 22.4.1939)

Vesikko rauhoitettiin kokonaan vuonna 1945. Rauhoitus ei kuitenkaan enää elvyttänyt vesikkokantoja. 1940–1960-lukujen osalta Kansalliskirjaston digitoidusta sanoma- ja aikakauslehtimateriaalista löytyy enää yksittäisiä mainintoja vesikkohavainnoista. Osasyynä tähän voi olla myös se, ettei digitoitujen lehtien määrä ole kyseisellä aikavälillä enää niin kattava, kuin aiempina vuosikymmeninä.

Etenkin 1960-luvun lehdissä pohdittiin syitä vesikon harvinaistumiseen. Esimerkiksi *Maaseudun Tulevaisuus* selosti lajin tilannetta seuraavasti: ”Vesikko on minkin eurooppalainen vastine ja kuuluu alkuperäiseen eläimistöömme. Arvokkaana turkiseläimenä se joutui ankaran pyynnin kohteeksi ja harvinaistui. Vesikko onkin ollut jo kaksi vuosikymmentä täydellisesti rauhoitettu.” (*Maaseudun Tulevaisuus* 8.4.1965) Lehti jakoi myöhemmin tietoa Riistantutkimuslaitoksen pyynnöstä ilmoittaa mahdollisista minkki- tai vesikkohavainnoista (*Maaseudun Tulevai-*

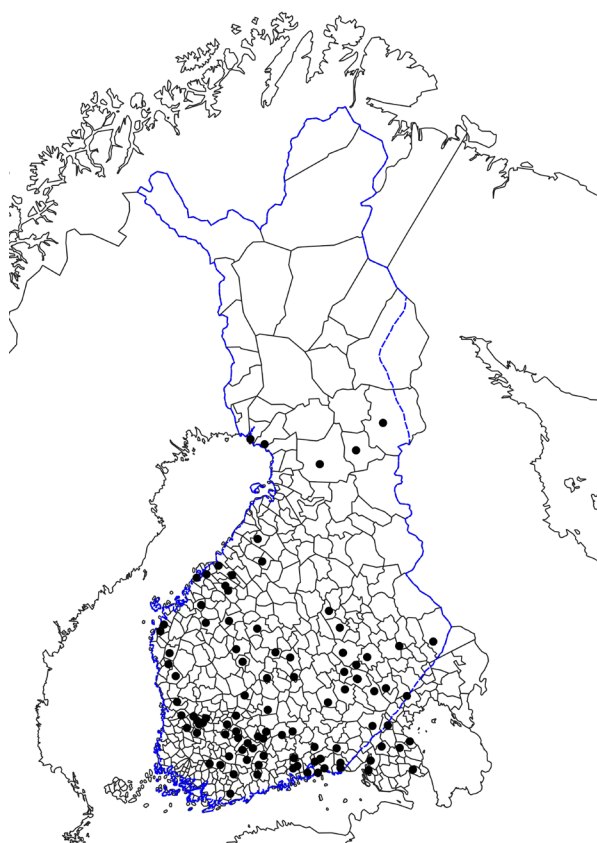
suus 25.5.1965). *Nya Pressen* -lehti oli vuotta aiemmin viitannut tietoon, jonka mukaan Suomen vesikkokannan vähenemisen taustalla olisivat olleet 1940-luvun kovat talvet (*Nya Pressen* 15.4.1964).

Vuonna 1968 *Suomen Luonto* -aikakauskirjassa julkaistiin ”Muuttuva nisäkäseläimistö” -juttusarjaa, jossa esitettiin myös vesikkoa koskevia tietoja. Näistä tiedoista vastasi Kai Westman. Hänen mukaansa vesikkokanta oli voimakas vielä 1920-luvulla, mutta vuosikymmenen loppuun mennessä kanta alkoi heikentyä. Valtion riistantutkimuslaitoksen kartoitusten perusteella laji taantui kaiken aikaa 1950–1960-luvulla. Lajin taantumiselle oli esitetty erilaisia syitä, mutta yhtä selkeää syytä ei Westmanin mukaan näyttänyt olevan. (*Suomen Luonto* 1/1968)

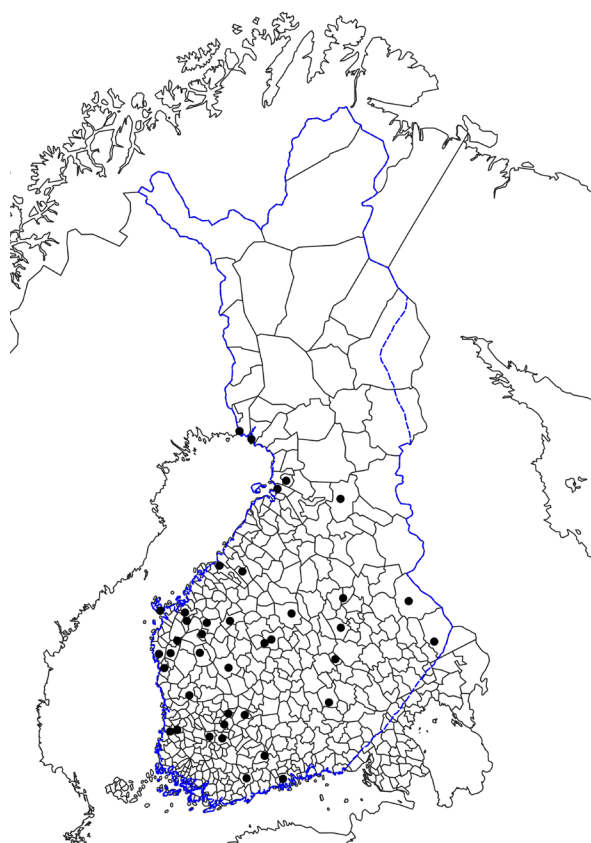
Tämän luvun lopussa löytyvään, hankkeen vesikkohavaintoja esittävään karttaan ei ole otettu mukaan hyvin yleisen tason mainintoja lajin esiintymisestä (”maan keski- ja itäosissa”) tai tietoja, joita on ollut vaikea ajoittaa tai paikantaa riittävällä tarkkuudella (esim. useamman kymmenen vuoden ajalle sijoittuvat maininnat metsästäjien vesikkosaaliista). Sen sijaan karttaan on sisällytetty sellaisia metsästysseurojen saalisraportteja, joissa eritellään eri paikkakunnilla saatuja saalismääriä vuositasolla.

Hakusanat

Vesikkoa koskevaa aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisillä nimityksillä *vesikko* ja *tuhkuri*, sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *flodiller*. Tämän lisäksi lehtiaineistosta on pyritty selaamaan tuloksia myös nimityksillä *mänk* tai *menk*, mutta ruotsin kielen taivutusmuotojen vuoksi tämä tuottaa paljon vääriä tuloksia. Hakutuloksia on etsitty myös aikakauskirjoista *Luonnon Tutkija* ja *Suomen Luonto*.

Vesikkohavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1800–1969.

1847–1929

1930–1966

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Kirjallisuus

Kivirikko, Kaarlo Eemeli. *Suomen selkärangaiset – Vertebrata Fennica*. WSOY, Porvoo 1940.

Mela, Aukusti Juhana. *Vertebrata fennica. Suomen luurangoiset, eli luonnontieteellisen Suomen luurangois-eläimistö*. K. E. Holm, Helsinki 1882.

Svenska Akademiens ordbok (SAOB). <https://www.saob.se/>. Viitattu 27.2.2025.

Uusitalo, Harri. 'Carl von Linné ja suomen kieli'. *AURAICA. Scripta a Societate Porthan edita* 14, no.1 (2023): 2–19

'Vesikko'. *Korkeasaari.fi-sivusto*. <https://korkeasaari.fi/elain/vesikko/>. Viitattu 24.2.2025.

'Vesikko'. *Laji.fi-tietokanta*. Suomen lajitietokeskus. <https://laji.fi/taxon/MX.47235>. Viitattu 24.2.2025.

'Vesikko'. *Suomen riistakeskus*. <https://riista.fi/game/vesikko/>. Viitattu 24.2.2025.

Väre, Henry. 'Jacob Fellman – the botanising priest'. *Memoranda Soc. Fauna Flora Fennica* 87 (2011): 1–20.

Kuvalähteet

Kuva 1: zoofanatic. Zoo Osnabrück / European mink, 2018. CC BY 2.0.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:European_Mink_at_Osnabr%C3%BCck_Zoo_01.jpg

Kuva 2: Gustav Mützel. Nerz, *Mustela lutreola* L. 1/5 natürlicher Größe. Public Domain.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nerz-drawing.jpg>

Villisika

Sus scrofa

*Teksti: Harri Uusitalo ja Hannu Salmi
Aineistonkeruu: Harri Uusitalo*

Lajista käytettyjä nimityksiä
villisika, metsäkarju, vildsvin

Villisikaa pidetään nykyään Suomeen vakiintuneena eläimenä. Laji eli Suomessa jo jääkauden jälkeen, mutta katosi sittemmin, ja nykyinen kanta on alkanut vakiintua vasta 1970-luvun jälkeen. Näin ollen tämän teoksen aikarajauksessa kyse on modernin ajan ensimmäisistä yksittäisistä havainnoista.

Ensimmäinen havainto villisiasta tehtiin Espoon Suvisaaristossa vuonna 1953. *Etelä-Saimaa*-lehdessä uutisoitiin tapauksesta, jossa Suomesta oli löytynyt ensimmäisen kerran kuollut villisika luonnosta. Uutisessa

arvellaan, että kovia kokenut eläin oli kuollut nälkään, viluun ja verenvuotoon, sillä kaiken lisäksi sitä oli ammuttu. Koska meri ei ollut jäässä, meren yli kulkeminen ei ollut vaihtoehto. Näin ollen eläimen ainoaksi mahdolliseksi alkuperäksi rajattiin löytöpaikan lähellä sijaitseva Neuvostoliiton vuokraama Porkkalan alue. (*Etelä-Saimaa* 8.1.1953)

Saman päivän *Helsingin Sanomissa* ei puolestaan esitetä Porkkala-teoriaa, vaan arikoidaan, voisiko eläin olla peräisin luonnon-suojelualueelta Barösundista, missä villisikoja

Kuva 2. Vanha opetustaulu.

uutisen mukaan oli neljä kappaletta. Korkeasaaren villisioista yksikään ei ollut karkuteillä. Seuraavan päivän *Ilta-Sanomissa* uutisoidaan, että Barösundinkaan villisikoja ei ollut häviksissä. Näin ollen alkuperäksi vahvistettiin Porkkalan vuokra-alue. (*Helsingin Sanomat* 8.1.1953; *Ilta-Sanomat* 9.1.1953)

Seuraavan kerran lehdistömaininta villisiasta Suomen luonnossa saatiin 1960-luvun lopulla, ja jälleen eläin löytyi kuolleena. *Helsingin Sanomissa* uutisoitiin vuonna 1969, että Hangon Tulliniemeen oli ajautunut villisian ruumis. Uutisessa tosin myös mainitaan, että Virostä ajautuneita villisian ruumiita on löytynyt Suomen puolelta muutaman kerran. (*Helsingin Sanomat* 15.4.1969)

Ensimmäiset Suomessa ”luonnossa” tavatut villisiat olivat siis kuolleita yksilöitä. Ne kuitenkin käsitellään tässä teoksessa, koska ne ovat saaneet huomiota lehdistössä. Tämän lajitekstin loppuun lisättyyn karttaan on merkitty molempien uutisissa esiteltyjen villisiko-

jen löytöpaikat: Hanko ja Espoon Suvisaaristo. Lisäksi karttaan on merkitty ensimmäisen villisian todennäköinen alkuperä eli Porkkalan vuokra-alue. Lehdistön perusteella ei voi tietää, millaisissa olosuhteissa villisiat siellä elivät. Barösundin villisiat ovat arvatunkin olleet tarhattuja, joten luontohavainnoista ei voi niiden kohdalla puhua.

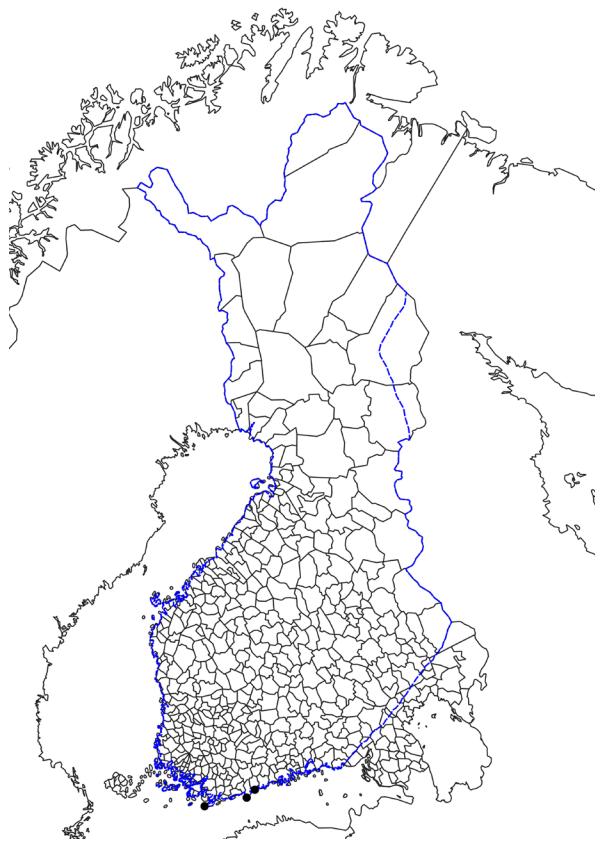
Eläviäkin villisikoja nähtiin Suomessa ennen pitkää. Erityistä huomiota sai villisika, joka keväällä 1973 harhautui Neuvostoliitosta rajan yli Itä-Suomeen. Yksinäinen karju nousi mediahuomion keskiöön ennen kaikkea sen jälkeen, kun se alkoi viihtyä Etelä-Savossa sijainneessa Savonrannan pitäjässä. Elokuussa 1973 uutisoitiin villisian löytäneen puolison paikallisen Turtiaisen perheen Viksu-ema-kosta. Iloinen perhetapahtuma hämmästytti kaikkia. Viksu synnytti 16 viiruselkäistä poikasta, joita esiteltiin lehdistölle. Pakinassaan ”Eläinradalta” nimimerkki Vilena kirjoitti: ”Täällähän oli keväällä ylkänä se kuuluisa

slaavilaista syntyperää oleva villikarju, Örkki, joka nimi on kuultavasti keksastu. Kerrankos ne tuollaiset kulkevaiset ovat ennenkin paikkakuntalaisia väärillä nimillä esiintyen puijanneet.” (*Länsi-Savo* 1.8.1973)

Nimi Örkki ei ollut sattumaa. Juuri samaan aikaan ilmestyi suomeksi J. R. R. Tolkienin *Taru sormusten herrasta* -romaanin ensimmäinen osa, jonka Kersti Juva oli suomentanut Eila Pennasen ohjaamana. Tolkien-

nin alkuperäistekstissä esiintyy hirviömäinen olento *orc*, jonka Juva suomensi örkiksi. Villisika sai siis ajankohtaisen nimen sanomalehtijulkisuudessa. Savonrannasta Örkki jatkoi matkaansa, ja siitä tehtiin havaintoja vielä seuraavana keväänä. Maanviljelijä Tero Turtiainen esitteli viiruselkäisiä porsaitaan vielä tulevana vuosina, ja osa päättyi ruokalautaselle. (*Uusi Suomi* 26.4.1974)

Villisikahavainnot Kansalliskirjaston digitoimassa sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa 1800–1969.

1953–1969

Kartan pohjana on Kotimaisten kielten keskuksen laatima pitäjäkartta vuodelta 1938.

Hakusanat

Villisikaa koskevaa aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitoimasta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta aikaväliltä 1800–1969 suomenkielisillä nimityksillä *villisika* ja *metsäkarju* sekä ruotsinkielisellä nimityksellä *vildsvin*. Lisäksi aineistoa on haettu niistä *Luonnon Tutkijan* ja *Suomen Luonnon* numeroista, joita ei ole vielä digitoitu Kansalliskirjaston aineistoihin.

Kirjallisuus

Heikkinen, Mikko. 'Villisika (metsäkarju) – *Sus scrofa*'. *Laji.fi-tietokanta*. Suomen lajitietokeskus. <https://laji.fi/taxon/MX.47926>. Viitattu 20.2.2025.

Hyvärinen, E., A. Juslén, E. Kemppainen, A. Uddström ja U. Liukko (toim). *Suomen lajien uhanalaisuus. Punainen kirja 2019*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, 2019.

Juva, Kersti. 'Haltiat ja örkit. Parin fantasiakirjallisuuden sanan taustoista'. *Kotus-blogi*. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki 2013. <https://kotus.fi/haltiat-ja-orkit/>. Viitattu 24.2.2025.

Kuvalähteet

Kuva 1: Jakub Hałun. Wild boars near Basistówka Street in Kraków, 2025. CC BY 4.0. <https://tinyurl.com/mr2hf9kt>

Kuva 2: Vanha opetustaulu, Nurmeksen kaupunginmuseo. CC BY 4.0. <https://www.finna.fi/Record/nurmes.knp-1372>